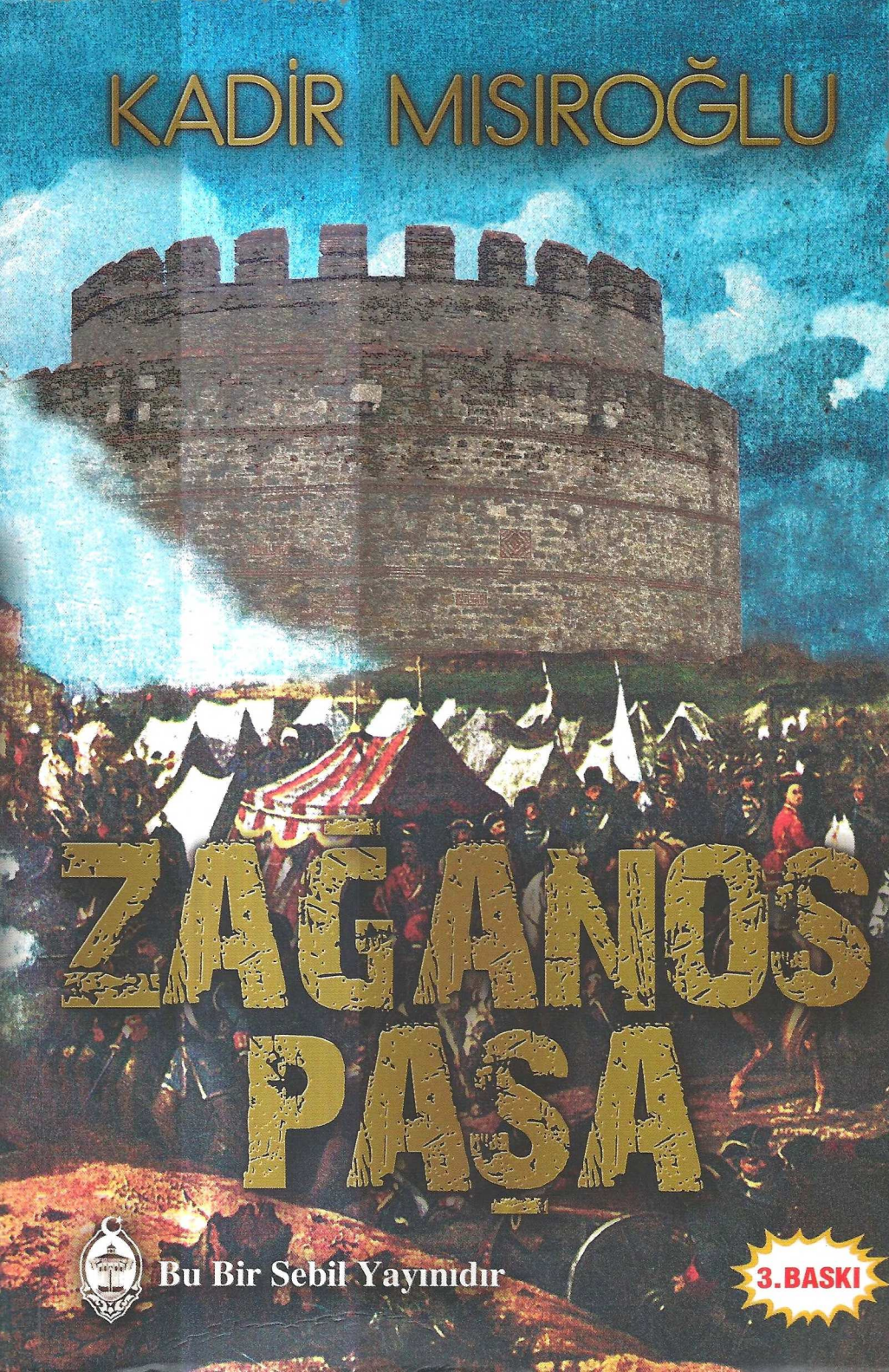
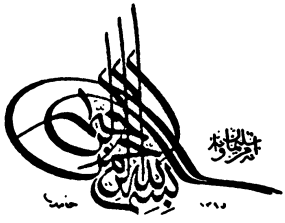
KADİR MISIROĞLU

ZAĞANOS PAŞA

Bu Bir Sebil Yayınıdır

3.BASKI

-ZAĞANOS PAŞA-

(Tarihî Roman)

SEBİL YAYINLARI Nu : 244
DİZGİ : Musab CAN
BASKI-CİLD : İhlas Gazetecilik A.Ş.
KAPAK : Râşid AĞZIKARA
SAYFA TERTİBİ : SEBİL
YAYINA HAZIRLAYAN : Ali İhsan BAHADIR

©Copyright **SEBİL YAYINEVİ**
ISBN 978 -975- 580- 023- 9

BİRİNCİ BASKI 2007

İSTANBUL
2016

Kadir MISIROĞLU

ZAĞANOS PAŞA

(Tarihî Roman)

ÜÇÜNCÜ BASKI

SEBİL YAYINEVİ
Tunusbağı Cad. Nu: 16 Doğancılar
ÜSKÜDAR-İSTANBUL
Tel: 0216 553 51 51 – 391 15 00
www.sebilyayinevi.com

Üstâd
KADİR MISIROĞLU
'nun Kaleminden
Târihî Romanlar Serisi

- KANLI DÜĞÜN
- UZUNCA SEVİNDİK
- KIRIK KILIÇ
- KAVUKLU İHTİLÂLCİ
- DÜZMECE MUSTAFA
- ZAĞANOS PAŞA
- CEM SULTANIN PAPAĞANI
- MALKOÇOĞLU KARDEŞLER
  (BALİ BEY VE YAHYA PAŞA)
- VELİ BEYAZİD'İN BEDDUASI
- MAKBUL VE MAKTUL İBRAHİM PAŞA
- BARBAROS HAYREDDİN PAŞA
- SOKULLU MEHMED PAŞA
- MİMAR KOCA SİNAN
- ZORAKİ ASÎ (Şehzade Bayezid)
- PİRÎ REİS

İTHAF :

Sevgili,

ABDÜLKAADİR KILINÇ

Bey evlâdıma...

Kadir Mısıroğlu

İÇİNDEKİLER

I- ERKEN GELEN DÂVET 7
II-BİR KINA İKİ KILIÇ SIĞMAZ!.. 61
III-FENİĞ'ME'L-EMİR!... 87
IV-SILA KEYFİ 113
V-GEYİKLİ BABA'NIN GELİŞİ 139

-I-
ERKEN GELEN DÂVET

Osmanlı şehzâdeleri, devlet tecrübesi kazanmaları için daha çocuk yaşta birtakım Anadolu şehirlerine sembolik bir vâlî sıfatıyla gönderilirlerdi. **"Sancak"** adı verilen bu vilâyetlerin en önde geleni Manisa'ydı. Şehzâdeler, kendilerini yetiştirecek ilim adamları ve tecrübeli bir kısım devlet adamlarıyla birlikte tâyin oldukları sancağa gönderilir ve umûmiyetle babalarının vefâtı üzerine, "Sancak Beyi" sıfatı ile bulundukları o yerden gelip tahta otururlardı.

"Gâzi Hünkâr" adıyla nâm kazanmış bulunan **II. Murad** da ikinci çocuğu **Şehzâde Mehmed** için aynı an'aneye(geleneğe) riâyet etmiş ve O'nu, Manisa vâlisi tâyin etmişti. Geleceğin İstanbul fâtihi **Şehzâde Mehmed**, O'nun en sevgili evlâdıydı. Nedense ilk evlâdı **Şehzâde Alâeddin** doğduğunda bu derecede sevinmemişti. Sanki bu şehzâdesinin parlak geleceğini hissetmiş gibiydi.

1432 yılı Mart'ının 29'unu 30'una bağlayan gece

sabaha karşı, Güneş, **"Aslan Burcu"**na girdiği anda zevcesi, Sinop hâkimi **İsfendiyar Bey**'in kızı **Âlime Hümâ Hatun**'dan bir oğlu olduğu müjdesini aldığında sabah namazını kılmış, seccâdesi üzerinde **"Sûre-i Fetih"** okuyordu:

"-Elhamdülillâh!.." dedi ve sonra da şunu söyledi:

*"Ravza-i **Murad**'da bir gül-i Muhammedî doğdu"*

Bu söz veya mısrâ, "**Murad**'ın bahçesinde muhammedî bir gül doğdu." demekti. Küçük şehzâdenin adının **Mehmed** konulmasından kinâye olarak, **"Gül-i Muhammedî"** tâbirini kullanmıştı ki, gül, âlemlerin efendisi âhir zaman Nebîsi'nin sembolüdür.

O sırada Ankara'da bir tekke kurarak etrafına pek çok mürid toplamış bulunan **Hacı Bayram-ı Velî**'ye oğlunun doğumunu bildirmiş, O da tebrik için pâyitahta (başşehir) gelmişti. Gelirken çocuğu sıhhî bakımdan muâyene etmesi için daha evvel tıb tahsili yapmış olan **Akşemseddin** isimli müridini de beraber getirmişti. **Akşemseddin**'in, bebeği kundağını açıp bir iyice muâyene ettikten sonra O'nun çok sıhhatli bir çocuk olduğu yolunda beyânda bulunması üzerine **Gâzi Hünkâr** ziyâdesiyle memnun olmuştu.

Sultan II. Murad, Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinden oğlunun tahsil ve terbiyesi için yetişkin bir müridini vazîfelendirmesini istemiş ve O da bu iş için beraberinde getirdiği **Akşemseddin**'i seçmişti. Bununla beraber Sultan'ın büyük hürmet ve ikramlarına muhâtab olan **Hacı Bayram-ı Velî** müridleriyle birlikte Ankara'ya dönerken

Akşemseddin'i de üç-dört sene sonra geri göndermek üzere beraberinde alıp götürmüştü. Çünkü şehzâdelerin eğitiminin, onlar, dört yaşını tamamladıktan sonra başlaması bir saray âdeti idi.

Gerçekten âdet üzere şehzâdeler, dört yıl ve dört ayı tamamladıktan sonra müteâkib dördüncü günü bir hocanın önüne oturtulur ve merâsimle **"Rabbi yessir!.."** çekerlerdi. Bunun için **"Âmin Alayı"** denilen bir merâsim yapılırdı. **Şehzâde Mehmed** de Bursa'da bu an'aneye uyularak devrin meşhûr âlimi **Molla Gürânî** hazretlerinin önüne oturtulmuş ve hocanın söylediği **"Rabbi yessir velâ tüassir Rabbi temmim bilhayır"**(Rabbim kolaylaştır, güçleştirme! Rabbim hayırlısıyla tamamlat!..) duâsını, Hocanın kelime kelime söyleyişini tekrarladıktan sonra besmele çekmiş ve ilk gün sadece elifi öğrenerek ders ve derse başlayış merâsimi nihâyete erdirilmişti. Fakat müteâkib günlerde şehzâdenin sükûnetli bir sûrette dersi takib etmek istemeyip yaramazlık yaptığı görülmüş ve kısa bir zaman sonra **Molla Gürânî**'nin:

"-Hünkârım!.. Bu güzel şehzâdeye genç bir hoca lâzım. Ben O'nun yaramazlıklarıyla uğraşamıyorum!." demesi üzerine **Sultan Murad**, **Hacı Bayram-ı Velî** hazretlerinin yıllarca önce bu şehzâde için işâret ettiği **Akşemseddin**'i hatırlamış ve O'nu dâvet edip getirtmişti.

Akşemseddin hazretleri sabırlı bir insandı. Çocuk rûhundan çok iyi anlıyordu. Bu sebeple o haylaz, daha doğrusu çok hareketli şehzâde, O'nun araya masallar, ibretli hikâyeler katarak anlattığı derslere ısınmış ve bir hayli ilerleme kaydetmişti.

Tabiatiyle diğer bazı hocalar da O'nunla birlikte şehzâdeye askerlik, mûsikî, târih, arapça gibi dersler veriyorlardı.

Bu sûretle bir hayli yetişip yaşı da on civârına gelen şehzâde işte o eski an'ane gereğince bir sancağa vâli tâyin edilmiş ve tahsiline orada devam etmesi için bazı devlet ricâli de beraberinde Manisa'ya gönderilmişti. Bunlar askerlik ve Rumca hocası **Zağanos Paşa** ile din hocası **Akşemseddin** ve askerlik hocası **Saruca Paşa** gibi kimselerdi. Aslında Manisa sancağının idârî işlerini şehzâdenin etrafındaki devlet ricâli görüyorlardı. Eğer bir şehzâde delikanlılık çağını aşmış ve bu yaşta sancağa çıkarılmış olursa o eyâletin işlerini fiilen görmek de kendisine âid olurdu. Aksi hâlde O'nun nâmına her işi lalası görürdü.

Manisa sancağı tahta padişah yetiştirmekle meşhûr bir sancak olduğundan buradaki idârî teşkîlât ve bunların görüldüğü binâlar, sâir eyâletlerden daha gelişmiş ve mükemmel bir hâle gelmişti. Burası, âdeta bir sarayı andırıyordu.

Küçük **Şehzâde Mehmed** iki yıldan fazla bir zamandan beri burada ders görmekte ve vârisi olduğu taht için hazırlanmaktaydı. Yaşı, tecrübesi ve bilgi dağarcığı bir hayli gelişip genişleyen **Şehzâde Mehmed** bir gün hocalarından **Zağanos Paşa**, **Akşemseddin** ve **Sinyör Civanni** ile husûsî bir görüşme yapmak isteğinde bulunmuştu. Esâsen her gün devam eden dersler, Perşembe günü öğleden sonra nihâyet bulur ve Cuma günü de tâtil edilirdi. Bu bir buçuk günlük hafta tâtilinde şehzâde, halkla temâs eder veya civarda geniş kadrolu bir sürek

avına çıkardı. O gün **Şehzâde Mehmed**, ders tâtil edilirken üç hocasıyla müteâkib Cuma günü husûsî bir müzâkere talebinde bulunmuş ve zihnine takılan birtakım suâlleri kendilerine sormak istediğini beyan etmişti.

Bu sebeple Manisa hükümet konağının dershâne olarak kullanılan büyük salonunda **Akşemseddin, Zağanos Paşa** ve **Sinyor Civanni** şehzâdenin suâllerine cevap vermek üzere kuşluk vakti toplanmışlardı. Saray mensuplarının yaklaşık aynı yaşta olan çocukları da dersleri bir kenarda oturup dinlerlerdi. O gün **Akşemseddin** bunların da müzâkerede hazır bulunmalarını istemiş ve şehzâdenin kabulüyle onlar da salona alınmışlardı.

Derslerde âdet o idi ki, önce saray mensublarından genç bir hâfız Fetih Sûresi'nden bir aşr-ı şerîf okumakla ders başlamış olurdu. Aşr-ı şerîf yaklaşık olarak on âyetlik bir Kur'ân-ı Kerim parçasının okunmasıydı. Zîrâ arapçada **"aşere"**, "on" demek olduğundan, bu kadarcık bir Kur'ân-ı Kerim okumaya da "aşır" denilmekteydi.

O gün de bu usûle riâyet edildi. Hâfız efendi, "Sadakallâhu'l-azîm, el-Fâtiha..." diye Kur'ân-ı Kerim okuyuşunu bitirdikten sonra **Şehzâde Mehmed** söze başlayarak:

"-Hocalarım!" dedi. "Derslerden zihnime takılan bazı meseleler var. Onları sizlere sormak istiyorum. Sonra da öteki hocalarımı, hayatları, bugüne kadar olan mâcerâları itibariyle az-çok tanıdığım hâlde üçünüzü lâyıkıyla tanıyamadığımdan sizden şahsınıza âid bilgi isteyeceğim. Beni aydınlatırsanız çok memnun olurum." ve sonra da ilk suâlini şöylece

ortaya attı:

"-Neden bazı câmiler tek minâreli ve hatta tek şerefeli olduğu hâlde, bazıları çift minârelidir? Bazı câmileri yapanların ikinci bir minâre yapmaya güçleri yetmediğinden mi, bu böyledir?"

Zağanos Paşa:

"-Şehzâdem!.. İzin verirseniz bu suâlinize ben cevap vereyim!" dedi ve bu durumu şöyle izah etti:

"-Devletimizde birtakım gelenekler vardır. Bunlar zaman içinde tecrübe edilerek yerleşmiş usûllerdir. Onların doğruluğu-yanlışlığı artık müzâkere ve münâkaşa edilmez. Bunlar herkes tarafından kabûl ve tatbik edilir. Tek minâreli câmi yapanların ikinci bir minâre yapmamaları parasızlıktan değildir. Onlar çift minâreli câmi yapmayı pâdişahlara ve hânedân mensuplarına bırakmışlardır. Bu bir edeb îcâbıdır.

Tıpkı şunun gibi, Peygamber -sallallâhu aleyhi ve sellem-Efendimiz Medine'ye hicret buyurduklarında inşa edilen mescidde Cuma günleri hutbe okurken bir hurma kütüğünün üzerine çıkar ve onu basamak gibi kullanırdı. O'nun vefâtından sonra Halife olan **Hazret-i Ebûbekir**, hutbe okurken Peygamber Efendimizin üzerine çıktığı hurma kütüğünü kullanmayı edebe aykırı bulmuş, ikinci bir hurma kütüğü ile bir basamak daha ilâve ederek bunun üzerinde hutbe okumuştur. Bu sûretle bugün minber denilen yerin basamakları böylece ikiye çıkarılmış oldu. O mübârek, hiçbir zaman Peygamber Efendimizin üzerine bastığı kütüğü kullanmamış, onu bir üst merdiven olarak muhafaza etmiştir.

Onun yerine geçen **Hazret-i Ömer** de, **Hazret-**

i Ebubekir'in basamağını kullanmamış, o da kendine mahsus bir üçüncü basamak ilâve ettirmiş, bu böyle devam ederek bugünkü minber merdivenleri vücûda gelmiştir. İşte aynı edebin bir tezâhürü olmak üzere milletimiz de çift minâreli ve çift şerefeli câmi yapmayı padişahlara bırakmış ve kendileri tek minâreli câmi yaparak bu edebi korumuşlardır."

Şehzâde:

"-Memnûn oldum! Aydınlandım!.." dedikten sonra ikinci suâlini şu sûretle ortaya attı:

"-Benim adım **Mehmed**. Bunun yazılış itibariyle **Muhammed**'den hiç bir farkı olmadığı hâlde neden onu **Muhammed** değil de **Mehmed** olarak okuyor ve böyle telâffuz ediyoruz. Halk içinde de bu isimle anılan bir çok insanlar var. Hiçbirine **Muhammed** denmiyor. Niye Peygamber Efendimizin adınının yazıldığı imlâ ile yazdığımız hâlde bu kelimeyi **Mehmed** diye telâffuz ediyoruz."

Akşemseddin:

"-İzniniz olursa şehzâdem, bu suâle de ben cevap vereyim." dedi ve durumu şöylece izah etti:

"-Evet, **Mehmed** diye telâffuz ettiğimiz kelime aslında **Muhammed**'dir. Fakat O'nu Peygamber Efendimiz'den başkası için **Muhammed** sûretinde telâffuz etmek **Zağanos Paşa** kardeşimizin biraz evvel minâre meselesinde izah ettiği gibi bir edebden doğmaktadır. Zîrâ Efendimiz buyurmuşlardır ki, *«En hayırsız ev, içinde benim adım anıldığı hâlde bana salât u selâm getirilmeyen evdir.»* İçinde bu isimde bir insan yaşayan evde bu isim muhakkak ki, sık sık telâffuz edilecektir. Tabiatıyla o ev içinde bu isim sık sık telâffuz edildiğinde salat ü selâm getirmeyi ihmâl

edenler de bulunacaktır. Bunlar hiç şüphesiz günahkâr olurlar. Onları vebâlden korumak için sanki **Mehmed, Muhammed** değilmiş gibi bir yola başvurulmuş ve kelimenin telâffuzu değiştirilmiştir.

Ama bir sebeb daha var, asıl mühimi budur. Bir kimsenin adı **Muhammed** olsa, o tabiî çocukken yaramazlık yapar. Babası veya arkadaşları kendine kızdıklarında o ismin başına kötü bir sıfat getirirlerse bu Peygamber Efendimize karşı vicdânen mecbûr olduğumuz hürmet hissine dokunur, onu ihlâl eder. Meselâ bir çocuğun adı, **Yaşar** olsa babası ona kızdığında:

"-Eşek **Yaşar**!.." veya "Aptal **Yaşar**!.." diyebilir. Ama bu **Yaşar** kelimesini kaldırıp oraya **Muhammed** koysanız , böyle bir şey dense bu, müslümanların hissiyatına dokunur. Bunu anlamak için şu anda hatırıma gelen bir şey anlatayım: Ben, **Hacı Bayram-ı Velî** Tekkesi'nde iken orada müridlerden birinin şâhid olduğu bir vak'ayı anlatışını hatırladım. Bir kadının kocasını, adı **Muhammed** olan biri hançerlemiş, kaçıyormuş. Yanındaki karısı dizlerini döverek kaatile şöyle bağırıyormuş:

"-**Muhammed**, adına yazık! Ben sana ne diyeyim!.."

Kötü bir kelimeyi **Muhammed** kelimesiyle bir arada telâffuz etmek, o kadıncağızın hissiyâtına dokunmuş olmalı ki, çaresizlikten dizlerini dövüp böyle söylüyormuş. Bunu anlatan mürid, kadındaki ruh asâletine hayran olduğunu ifâde etmişti. Çünkü insanlar öfkelendiğinde akılları başlarından gider ve onlar temkinli davranamazlar. Böyle olduğu halde anlattığım vak'adaki mü'mine hanımın temkinli

davranarak o ismin başına kötü bir kelime kondurmamaya muvaffak olması takdire şâyândır.

Bak şehzâdem, biz askerlerimize **"mehmedcik"** diyoruz. Bu kelime de aslında **"küçük Muhammed"** demektir. Yani, ey asker, sen o peygamberin güttüğü davayı gütmeye memur olan O'nun küçük bir devamısın, demektir. Şimdi bunu **Muhammed**'e çevirsek bu kelimeyle küçük kelimesini yanyana getirmek hissiyatımıza dokunmaz mı? Demek ki, bu da bir edeb meselesidir. Dünyada Araplar gibi buna riâyet etmeyenler de vardır. O kendilerinin bileceği bir iştir. Bizim müslümanlık anlayışımızda iki ayırdedici ve üstün vasıf vardır. Bunların biri "cihad" diğeri de "edeb"dir.

Zağanos Paşa atılarak:

"-Hocaefendi hazretleri!.. Maalesef bu biz Türklerde de var. Ben Çepniyim. Çepniler arasında da bu kelimeyi **Muhammed** sûretinde taşıyanlar ve hürmette kusur işleyenleri çok gördüm. Bakınız benim göbek adım da **Mehmed**'dir. Ama bunu hemen hemen hiç kullanmam!.." dedi ve sonra şunu ilâve etti.

"-Benim doğduğum yer olan Pulathâne'de çocuklara **Muhammed** ismini takmakta beis görmezler ama incir ve zeytin odununu, içinde **Mehmed** veya **Muhammed** adında biri yaşayan evde yakmazlar!."

Şehzâde Mehmed:

"-Nasıl, anlayamadım?!"

Zağanos Paşa cevap verdi:

"-Pulathâne'de zeytin ve incir ağacı çoktur. Onların da kocayıp köhneleşenleri kesilir. Onlardan

kereste olmaz. Ocakta yakılır. Böyle bir ağacı kesenler, evlerinde **Mehmed** veya **Muhammed** adında biri yaşıyorsa, onu komşularına verir. Kendileri yakmazlar!.. Çünkü bu iki ağacın adı Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilmektedir. Sebep budur!.."

Şehzâde Mehmed:

"-Allah Allah!.. Ne müthiş bir edeb!." dedi.

Şehzâde Mehmed, her iki hocasına da teşekkür ettikten sonra üçüncü suâlini sordu:

"-Neden din âlimlerinin bazılarına **«hoca»** dendiği hâlde bazıları **«şeyh»** ünvanıyla anılıyor? Şeriat varken, tarîkate neden ihtiyaç duyulmuştur. Gerçi, (**Akşemseddin**'e işaret ederek) Hocaefendi hazretlerinden tasavvufla ilgili bazı bilgiler öğrendim. Ancak her vasıflı din âlimi aynı zamanda tasavvufla hemhâl olmak mecbûriyetinde değil mi? Meselâ hacceden bir hocadan bahsederken **«Hacı Hoca»** denilerek iki sıfat birleştirildiği hâlde neden âlimlerimize **«Şeyh Hoca»** veya **«Hoca Şeyh»** denilmiyor?"

Buna da **Akşemseddin** şöyle cevap verdi:

"-Güzel şehzâdem!.. Şeriat herkes içindir. Onunla mükellef (yükümlü) olmayan hiçbir insan düşünülemez. İlâhî merhamet icabı olarak herkesi içine alan mükellefiyetlerde(yükümlülüklerde) emirler asgarîde (en az seviyede) tutulmuştur. Çünkü insanlar sahib oldukları güç itibâriyle kademelidirler. Güçsüze, güçlünün taşıyacağı yükü teklif etmek, Allah'ın adâletine uymazdı. Aksi ise, adâletsizlik değil, belki bir ikramdır. O zaman gücü fazla olanlara emredilenden fazlasını yasaklamak da onlar için bir mahrumiyet sebebi olurdu. Meselâ beş vakit

namazını kılan namaz borcunu ödemiş olur. Bu herkes için bir mükellefiyettir. Ancak gece kalkıp namaz kılmak isteyen bir insana:

"-Bunu yapma, emir bu kadardır!" mı denecekti?! İşte tarikat bu fazladan ibâdetleri yapmaya müsâade yolunun açık tutulmasından doğmuştur.

Diğer taraftan dinde iki tatbikat ölçüsü ve yolu vardır. Bunların birine **«fetvâ»**, diğerine ise **«takvâ»** yolu denilir. Tarikat, takvâ yolundan yürümektir. Bu herkesten istenemez. Çünkü herkes buna tâkat getiremez.

"Fetvâ" asgariyi emreden yüce şeraitimizin hududlarını gösterirken "takvâ" daha fazlasını yapmak demektir.

Diğer taraftan derslerimde size az da olsa izah etmiş olduğum üzere, ilimler ikiye ayrılır. Biri zâhirî, diğeri ise bâtınî olanıdır. Zâhirî ilimleri elde edene hoca denir. Bu kelime bâtınî ilimleri ifâde etmediğinden yalın kullanılır. **Hoca Ali Efendi**, **Hoca Veli Efendi** gibi... Şeyh ünvânı ise bâtınî, yahud mânevî ilimlere vâkıf olan insanlar için kullanılır. Böyleleri zâhirî ilimleri elde ettikten sonra bu yola girdiklerinden şeyhlik, hocalığı da ihtiva eder, içine alır. Onun için **"hoca şeyh"** veya **"şeyh hoca"** denilmez.

Peygamber Efendimiz bu âlemde dört çeşit iş yapmıştır. Bunları şöyle ifade edebiliriz:

a- Vahye muhatab olmak,

b- Siyer ilminde görüleceği üzere, Allah'tan gelen hükümleri şerh ve izah etmek, yani onların tatbik şekillerini göstermek. Meselâ namaz, Allah'ın

bir emridir. O'nun nasıl kılınacağı Kur'ân-ı Kerim'de izah edilmemiştir. Peygamber Efendimiz dinin en mükemmel bir tatbikatçısı olmak itibariyle namazın kendisi örnek alınarak kılınmasını emretmiştir.

c- İslâmî hükümleri yürürlüğe koyma. Bu da İslâm devletlerinin yaptığı iştir.

d- Mânevî bir selâhiyetle ruhlarda tasarruf etmek. Onlara tesir etmek ve değişiklikler husûle getirmek... İşte şeyhler, o büyük peygamberin bu dördüncü vazifesini devam ettiren kimselerdir. Onlar bir kimsenin zâhirini düzeltmekle uğraşmazlar, o hocaların işidir. Onlar insanların kalplerini düzeltmek gayreti peşinde koşarlar.

Değme insanın taşıyabileceği bir yük olmayan bu ilmi, Peygamber Efendimiz seçkin sahabelerinden **Hazret-i Ebûbekir** ile **Hazret-i Ali**'ye nakletmiştir. Onun için tarikatlar silsile itibariyle ya **Hazret-i Ali**'ye ya da **Hazret-i Ebûbekir**'e ulaşırlar, yani onlardan başlamışlardır. Bunları daha ileriki derslerimizde tafsilâtıyla göreceğiz."

Şehzâde Mehmed, teşekkür ettikten sonra dördüncü suâlini şöylece sordu:

"-Geçenlerde bir medreseyi ziyarete gitmiştim. Ders görülen dershânelerin giriş kapıları anormal derecede alçaktı. Bir çocuk bile eğilmeden içeriye giremezdi. Ana giriş kapısı çok normal olduğu hâlde neden bu dershâne kapıları böyledir?"

Bu soruya da **Akşemseddin** cevap verdi:

"-Bu, o kapıdan giren herkes, eğilmeye mecbûr kalsın ve ilme hürmeti daha kapıdan girişte öğrensin diyedir, Şehzâdem!.. Çünkü ilim tevâzû, yani alçak gönüllülükle elde edilir. Gerçek ilim adamları da

mütevâzî, yani alçakgönüllü olur!.."

Bunun üzerine **Şehzâde Mehmed**:

"-Bir suâlim daha var, muhterem hocalarım!.. İzin verirseniz onu sorayım! Geçenlerde Manisa kadısının verdiği bazı kararları okudum. Hükmünü bazen **"şer'î hukuk"**, bazen de **"örfî hukuka nazaran..."** diyerek iki ayrı kaynağa dayandırdığını gördüm. Gerçi ben **Akşemseddin Hoca**'mdan bir hayli fıkıh, yani İslâm hukuku okudum ve onun temel prensiplerini az-çok öğrendim. Fakat bu ayrılığın sebebini de, örfî hukûkun meşrûluğunu da pek iyi kavrayamadım. Bunu bana anlatırsanız, çok memnun olacağım." dedi.

Bunun üzerine **Akşemseddin** söz alarak şu izahatı verdi:

"-Güzel şehzâdem!.. Şerî hukuk demek, Allah'ın kitabına, Peygamberin sünnetine dayanan hukuk demektir. "Bunun dışında kalan bir hukûk kaidesi doğru kabul edilip onunla, yani örf, an'ane veya gelenek itibariyle sâbit olan ve tatbik edilip gelmekte bulunan bir kaideye adâlet istinad ettirebilir mi?!" diyeceksiniz. Evet, ettirilir. Şu şartla ki, o örf yüce şeriatın koyduğu kaidelere aykırı olmaya!.. Ve gelenek ile sabit olan o husûs, islâmî kaideler arasında bir boşluğa aid olmalı, yani bu gibi hâller şeriatça tanzim ve hükümlendirilmemiş bir husûsla ilgilidir.

Bu şundan doğar: Kur'ân-ı Kerim ve hadisler, hayatın tamamını tanzim etmek gayesini gütmekte oldukları hâlde bu maksatla, çoğu kere umûmî hükümler koyarlar. Hayatın icab ve tezâhürleri ise sonsuzdur. Bunlardan herhangi birinin tanzim

edilmemiş bulunması ve o husûsun bir umûmî, şer'î kaidenin (kuralın) içine sokulması mümkün olmaz ise, o takdirde örf itibariyle tesbit edilmiş ve tatbik olunagelmiş bir kaidenin mevcud olup olmadığına bakılır ve varsa o kaide de aynen şer'î hukuk gibi tatbik edilmek lâzım gelir. Meselâ bir kimse arazisini geliri yarı yarıya paylaşılmak üzere bir kimseye anlaşıp tevdî etse, yani verse bu bir nevî ortaklıktır. Biri arazisini koymuştur, diğeri de emeğini... Fakat mahsûlün elde edilmesi birtakım masrafları icab ettirir. Bunlar kime âid olacaktır? Bu hususta şeriatın koyduğu bir kaide yoktur. Bu demektir ki, yüce şeriat, insanları bu husûsta serbest bırakmıştır. Taraflar bunu serbestçe kararlaştırabilirler.

Fakat böyle bir şeyi baştan konuşmamış ve kararlaştırmamış olsalar ve bundan dolayı da aralarında bir ihtilâf zuhûr etse, kadı, yani hâkim nasıl hüküm verecektir? Bunun çaresi şudur: O mahalde bu husûs için öteden beri tatbik edilegelen usûlün bilindiği ve onun üzerine anlaşma yapıldığı kabul edilir. O mahalde masrafların iki taraf arasında yarı yarıya bölüşülmesi âdet ise, kadı da buna göre hüküm verir. Böyle husûslar pek çoktur. Onun için şer'î hukukumuz yanında bir de örfî hukuk geliştirilmiştir. Gelenek itibariyle kabul edilmiş ve tatbik edilegelmiş bir kaide açıkça şer'î hukuk kaidelerinden birine ters düşmedikçe o tercih olunup tatbik mevkiine konulur."

Şehzâde Mehmed:

"-Böyle daha başka suâllerim de var, fakat bugün sizi tamamen suâllerimle meşgûl etmek istemiyorum. Bunları haftaya bırakıyorum. Bugün

hocalarım içinden seçtiğim siz üç muhterem hocamın şahsî ahvâllerini, yani geçmişteki hayatlarını öğrenmek isterim. Biliyorum, bir insanın şahsî ahvâlini merâk edip öğrenmeye çalışmak biraz edebe aykırıdır. Bununla beraber beni yetiştiren hocalarımın çocukluk ve gençlik yıllarını nasıl geçirdiklerini, yetişmelerini nasıl sağladıklarını, bana hoca tâyin edilinceye kadar yaşadıkları mâcerayı merak ediyorum. Bu yönden bazı hocalarımı az-çok tanıdığım hâlde sizin üçünüz hakkında fazla bir bilgim yok. Bakınız, askerlik hocam **Saruca Paşa**'yı buraya çağırmadım. Çünkü o kendiliğinden bana hayatının, benimle karşılaşmadan önceki kısmını anlatmıştı. Diğerleri de öyle!.. Fakat sizler, hiçbir derste bana şahsî ahvâlinizden bahsetmiş değilsiniz. Ben sizlerin çocukluk ve gençliğinize âid hayat mâcerânızı ana hatlarıyla bilirsem, onlardan ders ve ibretler çıkarabileceğimi düşünüyorum ve bundan dolayı bugün sizi daha yakînen tanımak istiyorum. Kusura bakmazsanız, bu arzumu yerine getirmenizi isteyeceğim." dedi.

Bunun üzerine **Akşemseddin** hazretleri:

"-Şehzâdem!" dedi. "Bu sizin en tabiî hakkınızdır. Bir kimsenin beraber olduğu dostlarını yakından tanıması hem lâzım ve hem de ehemmiyetlidir. Bilhassa devlet idâresinde bu daha büyük bir ehemmiyeti hâizdir. Çünkü devlet işleri, bir ekiple yürütülür. Ekipte bulunanlar, birbirlerini gerektiği kadar tanımaz ve aralarında güven duygusu, sevgi ve saygı mevcud olmazsa o ekip asla başarılı olamaz. Şimdi buyrun, kimi tercih ediyorsanız önce o hayat hikâyesini kısaca anlatmaya

başlasın." dedi.

Bunun üzerine **Şehzâde Mehmed, Zağanos Paşa**'ya dönerek:

"-Hocam, sizden başlayalım..." dedi.

Çünkü onun hakkında öteden beri kafasına takılmış birtakım suâller vardı. Bunların cevabını merak ediyordu. Bir kere Rumca'yı nereden ve nasıl öğrenebilmişti? Adı ise rumca bir kelimeye benziyordu. Acaba o rum asıllı bir muhtedî miydi? Yani, aslen rum ve hıristiyan olduğu hâlde sonradan müslüman mı olmuştu? Çünkü bir yere imza atarken adını **Zağanos ibni Abdullah** diye yazıyordu. Muhtedîler, yani sonradan İslâm'ı kabul ederek hidâyete erenler, babalarının gerçek adını kullanmaz ve onu **Abdullah**, yani **"Allah'ın kulu"** tarzında numarasız bir gözlük gibi herkese uyan bir isimle ifâde etmeyi tercih ederlerdi. Bu sebeple **Şehzâde Mehmed** o gün dershânede toplantıya çağırdığı bu üç hocası içinde en çok **Zağanos Paşa**'nın geçmişini merak ediyordu.

Zağanos Paşa bu istek üzerine hayat hikâyesini anlatmak üzere söze başladı ve:

"-Ben..." dedi. "Oğuzların yirmi dört boyundan biri olan Çepni koluna mensub bir Türk'üm. Büyük Selçuklu Devleti, Çepnileri vurucu bir güç olmalarından dolayı hudud bölgelerine bir nevî muhâfız kuvvet olarak yerleştirmiştir. Bu hizmetlerinden dolayı da onlardan vergi almazdı!. Bizim âilemiz, Trabzon Rum Devleti'nin, arkadan Selçuklu hududlarında yaşar ve hayvan yetiştirmekle meşgul olurdu. Trabzon Rum Devleti ise, Selçukluların bir nevî vasalı, yani tâbii idi. Selçukluya

yıllık bir vergi öder ve onun himâyesi altında bulunurdu. Bundan dolayı sürülerimizle Rum Devleti'nin hududlarına girer-çıkar ve oranın otlaklarından ve yaylarından istifade ederdik. Buna Rumlar göz yumardı. Bu böyle uzun zaman devam etmiştir.

Yüce devletimiz Osmanlı kurulduğu hengâmda Trabzon Rum Devleti, bünyesinde çeşitli vesilelerle gelip yerleşmiş pek çok müslüman vardı. Bunlardan biri, mübârek cedlerinizden **Orhan Gâzi** zamanında gelip Trabzon'a yerleşmiş bulunan **Ahî Evren Dede**'dir. Bu zât evini Trabzon'un hemen arkasında yüksekçe bir yer olan Boztepe'de kurmuştu. Burası kartal yuvası gibi bir yerdir. İnsan, uzunca bir atlamaya teşebbüs etse, kendini Trabzon Limanı'nın kayıkları arasında bulabileceğini hisseder!.. Hele batı istikametinde bilhassa Güneş'in batış saatlerindeki manzara hayal ötesi bir güzelliktedir.

Trabzon şehrinin bulunduğu yer, denize süzülmüş bir gemiyi andıran bir burundur. Uzakta bir de **"Yoroz Burnu"** vardır. Bunlar bir yayın iki ucu gibidir. Ortalarındaki kavis (yay), bir büyük körfezdir. Bu, Karadeniz'in en tabiî limanı olan Polathâne limanıdır!...

Güneş batarken, Boztepe'den Yoroz Burnu'na doğru bakışın büyülemeyeceği bir insan olamaz! O koca koy, altın dolu bir tepsi ihtişâmıyla parıldarken, Güneş, Yoroz'un arkasından Gökyüzüne her ân başka bir ihtişâmlı tablo çizerek yavaş yavaş kaybolmaya başlar. **Âhî Evren Dede**, gündüz sıradan bir esnaf gibi işiyle meşgûl olduktan sonra akşam üzerleri bu tepeye çıkan yokuşu **"Kızlar Manastırı"**nın önünden

geçerek tırmanır ve her seferinde de o manastırın yerinde bir câmiin varlığını hayal ederek yorgun argın zirvedeki evine gelirdi. O, aslında gündüz şehirde ayakkabı tamirciliği yapar, Rumlara sıradan bir esnaf gibi görünürmüş. Devletimizin velî-bânîsi **Osman Gazi** hazretlerinin merhûm ve muhterem kayınpederi **Şeyh Edebali** hazretlerinin halifesi durumunda engin bilgi sahibi bir mübârek âlim ve şeyhmiş. Evinde gizli gizli İslâm'ı telkin eder, bir taraftan da kurduğu bir insan ağı ile devletine Rumlar hakkında istihbarat vazifesi görürmüş!

Benim babamsa, sürü sahibi olduğundan ayda bir defa elli-yüz koyunu sürüden ayırıp önüne katar, otlata otlata sahile iner, bunları Trabzon'un on kilometre kadar batısında bir tabiî liman ve Karadeniz'in en tanınmış iskelesi olan Polathâne çarşısında **Kasap Dimitri**'ye satar, parasıyla ihtiyacımız olan şeyleri katırlara yükleyerek geriye dağlara dönerdi.

Babam, Polathâne'ye bu geliş gidişlerinde, orada birtakım dostlar edinmiş olduğundan, şehre inmek ve oraya yerleşmek arzusunda bulundu. **Kasap Dimitri**'nin rehberliği ile Polathâne'nin Galinos mahallesinde bir ev satın aldı ve oraya yerleşti.

İşte ben, bu Rum mahallesinde kilisesinin bitişiğindeki bir küçücük evde Dünya'ya geldim. Kilisenin bitişiğinde bir de rum mektebi vardı. Mahalle kaahir ekseriyeti ile rumlardan müteşekkil bulunduğundan biraz büyüyünce babam beni o mektebe yazdırdı. Adım öztürkçe bir kelime olan **"Çağanoz"** idi. Bu bildiğimiz şahinlerin akrabası olan

bir yırtıcı kuşun adı olan öztürkçe bir kelimedir. Fakat mektepteki rum çocukları bu kelimeyi doğru telâffuz edemeyerek onu **Zağanos**'a çevirdiler. Bundan dolayı herkes beni rum asıllı sanır. Halbuki rumlukla hiçbir alâkam mevcud değillerdir. Yunanca'da **"os"** kelimesi **"bey"** mânâsınadır. Babam sürüsünü satıp pek çok para ile sâhile indiğinden, mâlî durumumuzdan dolayı rumlar beni beyzâde telâkkî ettiler ve ismimin sonundaki "oz" takısını "os"a çevirdiler. Bu bir nevî iltifat ve itibar ifadesiydi. Meselâ lâlettâyin bir rumun adı **Dimitri** iken, o zengin veya mevkî sahibi bir rumsa ona **Dimitrios** derler!.."

Şehzâde sözün bu noktasında şu suâli sordu:

"-Hocam, rum kelimesi yunanlı mânâsına gelen bir kelime midir? Kur'ân-ı Kerim'deki bir sûrenin adı bundan dolayı mı Sûre-i Rûm'dur?"

Zağanos Paşa cevap verdi:

"-Hayır, şehzâdem!.. Bizim böyle milletçe çok yanlış kanaatlerimiz mevcuddur. Rum sözü de bunlardan biridir. **"Rum"** sözü, Araplar'ın Romalılar için kullandığı bir kelimedir. Bu sebeple Anadolu'ya **"Diyâr-ı Rum"** denilmiştir. Hatta Büyük Selçuklu Devleti de tarihlerde **"Rum Selçuklu Devleti"** diye anılır. Sonradan bizim milletimiz bu kelimeyi yunanlıları ifade edecek şekilde benimsemiştir. Bu galat, yani mânâsı yanlış yerleşmiş bir kelimedir. Bir kelime gerek mânâ ve gerekse telâffuz itibâriyle değişirse ona lügat ilminde **"galat"** denilir. Meselâ benim ismim olan **Zağanos** da galat bir kelimedir. Esâsen yunan sözü de galattır. Bunun doğrusu grektir. Grekçe'de Ege'ye **"İyon Denizi"**

denilmesinden ve grekler de o denizin etrafında yerleşmiş bulunduğundan milletimiz İyonlular sözünü zamanla galat olarak yunanlıya çevirmiştir. Rum ise, doğru olarak romalıları ifade ettiği hâlde grekler için kullanılır olmuştur.

Bir kelimeyi halk galat da olsa, nasıl benimsemişse ona riâyet etmek lâzımdır. Çünkü lisan, insanların birbirleri ile anlaşmaları içindir. Bu sebeple ben de bu **"Rum"** sözünü, halkın benimsediği mânâda kullanacağım. Hatta Rum çocuklarının bozuk telâffuzları sebebiyle adımın **"Zağanos"** şeklini almasına bile engel olmaya çalışmadım.

Babam, Polathâne'nin Galinos mahallesine yerleştikten sonra bir büyük yelkenli satın almış ve balıkçılığa başlamıştı. Ben de ilk çocukluk ve gençlik yıllarımda ona yardım ediyordum. Karadeniz'de yunus balığı pek çoktur. Trabzon'da ve bilhassa Polathâne'de zıpkınla yunus balığı avlayan ve onları bir kazanda kaynatarak balık yağı imal eden pek çok insan vardır. Bunlar daha ziyâde Polathâne'nin Cevana ve Akçakale(Aya Fokas) köylerindeki küçük koylarda toplanırlardı. Sonradan bizim loncalara benzer bir birlik vücûda getirdiler ve müştereken avlanmaya başladılar.

Ben bu **"Yunus Balığı"** avlama işinde bir hayli zaman çalıştım. Hatta bu vesîle ile birkaç kere Kırım Sâhilleri'ne kadar avlanarak uzaklaştığımız olmuştur.

Ben Rumca'yı doğduğum Galinos Mahallesi'ndeki rum mektebinde öğrendim. Babam o kadar iyi Rumca konuşamazdı. Rumlar, devletleri Selçuklu'ya tâbî olduğundan aralarında yaşayan türk

ve müslümanlara gâyet iyi davranırlardı. Beni de aralarına aldılar. Ben, hem zıpkınla yunus balığı avcılığına devam ediyor ve hem de hafta tâtillerinde Trabzon'un Boztepe'sinde **Ahî Evren Dede**'nin vaktiyle kurmuş olduğu Tekke'ye gidip geliyordum. Orada Kur'ân-ı Kerim okumayı, islâmî bilgileri öğrendim. Tasavvufa meylettim. Tekkenin benim gençlik yıllarımda **Sirâceddin Efendi** adında mübârek bir şeyhi vardı. O da **Ahî Evren** gibi hem gizli gizli halkı müslümanlaştırmakla meşgûl olur ve hem de Osmanlı'ya bir nevî istihbârâtcılık yaparmış. Ben bunları bir hayli zaman sonra öğrendim. Zîrâ zaman zaman babamın yazdığı bazı mektupları O'na götürmüştüm. Bunların istihbârâtla ilgili olduğunu o zaman bilmiyordum."

Şehzâde Mehmed:

"-Hocam, bu Rumlar Trabzon'a ne zaman gelmişler? O şehri kuranlar bu rum denilen Grekler midir?" diye sordu.

Zağanos Paşa:

"-Hayır!" dedi. "Ben de önceleri öyle sanıyordum. Osmanlılar bir beldeyi fethetmeden evvel oranın tarihini, insanlarının husûsiyetlerini, idârî durumunu, inançlarını, iktisâdî vaziyetini çok iyi inceler ve oraya **Ahî Evren Dede** gibi gözcüler yerleştirirlerdi. Bir gün **Sirâceddin Efendi**'ye ben de bu sizin suâlinize benzer bir sual sordum. O bana Trabzon'un ve hatta bütün Karadeniz'in tarihî geçmişini uzun uzun anlattı. İster misiniz ki, bu bilgileri kısaca size nakledeyim?"

Şehzâde Mehmed:

"-Memnun olurum." deyince, **Zağanos Paşa**

anlatmaya başladı:

"-Karadeniz sahillerinde ilk kurulan şehir Trabzon'dur. Belki de onun on kilometre kadar batısında yer alan ve benim doğduğum Polathâne'dir diyebilirim. Çünkü burası Karadeniz'in en emin ve gemilerin barınmasına en müsâid bir liman şehridir.

Tarihlerin kaydettiğine göre **Hazret-i İsa**'nın doğumundan iki bin yıl kadar evvel Orta Asya'dan gelen ve bir Türk boyu olan Tibarenler, bu şehri kurmuş, arkasından Halipler ve Haldiler adında başka Türk boyları da gelerek yerli halka karışmışlar ve buranın en eski sâkinleri olmuşlardır. Trabzon adı bile bu Tibarenler'den gelmektedir. Trabzon, Tibarenlerin memleketi demektir ki, arapçada bu nâm ile, yani Tiraben sûretinde anılmaktadır. Bu Türkler uzun asırlar Asurlular'ın hâkimiyeti altında yaşamışlardır.

Greklerin denizci bir millet olduğu mâlumdur. Bunlardan Miletliler, milâddan evvel, yani **Hazret-i İsa**'nın doğumundan önce 756 yılında buraya gelip sâhillerde ticâret kolonileri kurmuşlardır. Miletli Grekler gâyet küçük bir topluluktular. Buraya, yurt edinmek maksadıyla gelmiş değillerdi. Bunlar sömürgeci tüccar ve denizci bir azınlıktılar. Trabzon, tarihî İpek Yolu'nun teşekkülüyle büyük bir ticârî önem kazandığı daha sonraki yüzyıllarda, buraya diğer bir denizci kavim olan Cenevizliler de aynı şekilde gelip yerleşmişlerdi. Daha sonra Kafkasya ve Orta Asya'daki çeşitli hercü merçler dolayısıyla yerlerinden edilen pek çok Türk kavim ve kabileleri de Karadeniz istikametinde hareket etmiş ve bunlar Trabzon havalisiyle daha batıya doğru sâhillerde yurt

tutmuşlardır. Bunlar İskitler, Peçenekler, Uzlar, Komanlar ve Amazonlar gibi topluluklardı. Bu sonuncular, tarihte kadın savaşçılarıyla meşhurdurlar. Onlar Trabzon'da kalmayarak batıya doğru ilerlemişler ve bugünkü Terme'yi yurt tutmuşlardır."

Şehzâde Mehmed:

"-Peki Hocam, tarihte Pontus denilen devlet nasıl ortaya çıkmıştır? Bugünkü Rum devleti onun bir devamı mıdır?" diye sordu.

Zağanos Paşa cevap verdi:

"-Hayır şehzâdem!.. Pontus'un rum, yani grek olmakla hiçbir alâkası yoktur. Karadeniz sâhilleri ve Trabzon'un çok uzun bir târihî geçmişi vardır. Bunu bize Şeyh **Sirâceddin Efendi**, Tekke'de çok teferruatlı bir sûrette anlatmıştı. Ben o bilgilerin aklımda kalan pek azını size anlatmak isterim.

Anadolu ve bilhassa Karadeniz sâhilleri bir çok işgâl ve istilâlara mâruz kalmıştır. Bunları gerçekleştirenlerden biri de Turânî, yani Orta Asya menşeli olup İran'dan gelen Medler'di. Bunlar, iç işlerinde serbest olan eyâletlere **"Satraplık"** diyorlardı. Merkezlerinden çok uzak olan bu toprakları **"Kapadokya Satraplığı"** adıyla husûsî bir sûrette teşkîlâtlandırdılar. Trabzon da hududu Kayseri'ye kadar uzanan bu Kapadokya Satraplığı'na dâhildi. Sonradan bu bölündü. Doğu parçasına **"Pont Kapadokyası"** veya **"Pont Satraplığı"** denildi. Bu, **"Karadaniz Eyâleti"** demekti. Çünkü **"Pont"**, greklerin Karadeniz'e verdikleri ve genelleştirdikleri addı.

Milâddan önce 520 yılında gerçekleşen bu

bölünmeye rağmen, o hâlâ İran'daki Med Devleti'nin bir uzantısı ve eyâleti idi. Merkezi önce Amasya, sonra Sinop olan bu satraplığın istiklâlini ilân ederek müstakil hâle gelmesi, yine Medli bir vali vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Şöyle ki:

Milâddan evvel 298 yılında Yunanlıların **"Pontus"** veya **"Pont os"** dedikleri bu devleti, satraplıktan istiklâle kavuşturan O'nun ilk hükümdarı **Mihridâd** adında bir iranlı Med vâlisidir. İsminden bile onun grek olmakla bir alâkası bulunmadığı âşikârdır. Farsça **"mihr"** Güneş, **"dâd"** ise adâlet demektir. Bunun mânâsı **"Adâlet güneşi"**dir. Bu hanedandan üç tane **Mihridâd** isimli hükümdar gelmiştir. Üçüncü **Mihridâd**'ın ölümüyle Milâddan evvel 63 yılında bu devlet, Bizans tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Bakınız, burada size şunu da söylemeliyim: **"Pont"** grekçe Karadeniz'e verilen bir isimdir. Yunanlar buraya **"Pont Oksin"** yani **"Pont Denizi"** demişlerdir. Böylece O'nu kara, karanlık deniz mânâsıyla adlandırmışlar ve bölgede bu ismi yaygınlaştırmışlardır. Kapadokya Satraplığına **"Pontus"** adını veren Yunanlılardır. Gerçekten bu devlet de bir Rum devleti olmadığı hâlde, Rum kültürüne ağırlık vermiştir. Bunun sebebi şuydu: bu satraplık kurulmadan evvel buraya kalabalık bir yunan topluluğu gelmişti. Bu topluluk tarihte **"Onbinlerin Ric'ati"** diye anılır. Bunun kısaca izahı şöyledir:

Milâddan evvel 400 yılında İran hükümdarı **Yezdicerd** vefât etmiş ve geriye iki şehzâdesi kalmıştı. Bu iki şehzâde taht için kavgaya

tutuşmuşlar ve bunlardan biri greklerden onbeş bin lejyoner, yani paralı asker tedâriklemişti. Bunların bugünkü Antep civarında giriştikleri savaşta yunan paralı askerlerini kiralayan şehzâde ölünce grekler dağıldılar. İzmir'e doğru gidiyoruz zannederek yanlışlıkla kuzeye doğru ilerlediler. Kumandanları **Ksenefon** bunların mâcerasını **"Onbinlerin Ric'ati"** adıyla yazmıştır. Ben bu kitabı mahallemizin kilisesine aid kütüphânede bulmuş, okumuştum.

Onbeş bin kişi olmalarına rağmen bu ric'ate **"Onbinlerin Ric'ati"** denilmesinin sebebi şuydu. Bunlar kuzeye doğru yerli halkla savaşa savaşa ilerlerken katliâmlar yapmışlar, halkın mallarını yağmalamışlar ve kendileri de pek çok zâyiât vererek Trabzon'a ancak onbin kişi olarak ulaşabilmişlerdi. Sâhile vardıklarında günlerce aç-susuz yol tepen bu askerler, Trabzon'un Delibal denilmekle meşhur olan yerli balından çokça yemişler, pek çokları uyuyakalmış olduğu bu eserde yazılıdır. Bunlar yanlış rota çizdiklerini anladıklarında artık iş işten geçmiş bulunuyorlardı. Bulabildikleri deniz nakil vasıtalarıyla bir kısmı denizden bir kısmı da sahili takip ederek karadan Bizans'a dönmüşlerdir.

Pek tabiî olarak bunların çok az bir kısmı Trabzon ve diğer Karadeniz sahillerindeki rumlarla anlaşarak orada kalmışlar ve daha sonra kurulacak olan Pontus Devleti'nde kültür ve askerlik yönüyle o devlete müessir olmuşlardır. Karadeniz sahilleri ve hâssaten Trabzon bir ara meşhur makedonyalı **İskender**'in hâkimiyeti altına, sonra da Roma İmparatorluğu'nun idâresi altına girmiştir. Bu imparatorluğun 395 yılında ikiye ayrılmasıyla bu

bölge Bizans'a intikal etmiştir.

Burada şunu da ilâve etmeliyim ki, Bizans da bir Rum devleti değildir. Adı üstünde **"Doğu Roma"** demektir. Fakat bundan beş yüz sene evvel Bizans tahtını ele geçiren bir rum âile sebebiyle rumca bu devlette resmî dil hâline getirilmiş ve bundan dolayı da Bizans hâlâ grek asıllı sanılmaktadır. Bizans'la grekler arasında bu dil ve bir de mezhep birliğinden başka hiçbir beraberlik yoktur."

Sözün burasında **Şehzâde Mehmed**:

"-Peki hocam, bugünkü Trabzon Rum Devleti nasıl kurulmuştur?" diye sorunca, **Zağanos Paşa**:

"-Ha, evet şimdi onu anlatmaya sıra geldi." dedi ve şu izahatı verdi.

"-Kudüs müslümanların eline geçince hıristiyan Batı Âlemi burayı geri almak için bir çok seferler tertiplemiştir ki, bunlara tarihte **"Haçlı Seferleri"** denilir. Bunlardan biri olan Dördüncü Haçlı Seferi, milâdî 1204 yılında gerçekleşmiştir. Yani bundan iki yüz-iki yüz elli sene evvel, bu dördüncü haçlı seferinde batı katolik âlemi güzergâhta bulunan Bizans'a uğramış ve bu devletin payitahtını yakıp yıkarak taş üstünde taş bırakmamıştır. Şehzâdem!.. Bu yok etme hâdisesinin sebebi tamamen dînîdir. Hiçbir zaman unutmayınız ki, hıristiyanlığın bu iki mezhebi, yani ortodokslukla katolikler arasında müthiş bir nefret mevcuddur. Katolikler ortodoksları sapık addederler. Biz de onlara karşı mücâdelemizde bu ayrılık ve karşılıklı nefretten istifâde yoluna bakmalıyız."

Bunu duyan **Şehzâde Mehmed**:

"-Bunu öğrendiğime çok memnun oldum!" dedi

ve **Zağanos Paşa** sözlerine şöyle devam etti.

"-Katolikler, Bizans hânedânını kâmilen kılıçtan geçirdiler. Bu hânedân **Komenoslar** denilen bir grek hânedânı idi. Şehzâdem, Bizans tarihi gayet gariptir. İhtilâllerle çalkalanıp durmuştur. Dâimâ en kuvvetli kumandan bir ihtilâl yaparak kendini **"Bizans Kralı"** ilân etmiştir. Bu sûretle işbaşına gelen Bizans tarihinde iki arap asıllı kral bile mevcuddur.

Fakat bu Kommenoslar Bizans'ta biraz uzunca bir zaman hâkim olmuşlardır. Bu hânedâna mensup bir prens olan **Aleksi Kommenos**, katoliklerin bu katliâmından her nasılsa kurtularak Gürcistan'a kaçtı. Çünkü babası orada sürgünde idi. Katolikler onun gözüne mil çekmişler, yani kendisini körleştirmişler ve ekseriyeti hıristiyan olan Gürcistan'a sürmüşlerdi. Gürcistan'da babasının etrafında toplanan bir takım hırsitiyanlar vardı. Fakat bunlar katoliklere karşı bir şey yapamazdılar.

Bu sebeple **Aleksi Kommenos**, Trabzon'a geldi ve Trabzon'daki rum ileri gelenlerince bey ilân edildi. İşte o beylik zamanla gelişip genişleyerek bugünkü Trabzon Rum Devleti teşekkül etti. Bu demektir ki, Pontus'la bu Rum Devleti arasında 1200 yıldan fazla bir zaman mevcuddur. Evet, bu bir grek, yani rum devletidir. Fakat teb'ası ekseriyetle rum değil, maâlesef Türk'tür. Bunlar zamanla hıristiyanlaştırılmış, hatta çoğu dillerini bile unutmuş, bizim kavimdaşlarımızdır. Onları kurtarmak inşallah size nasib olacaktır!.. İnanıyorum ki, öyle de olacaktır!.." dedi.

Şehzâde Mehmed:

"-İnşallah!.." mukabelesinde bulunmakla

beraber, "Bunu nereden biliyorsunuz ve nasıl emin olabiliyorsunuz?" suâlini sorunca **Zağanos Paşa** şu izahatta bulundu:

"-Bir gün **Ahî Evren** Dergahı'nda **Şeyh Siraceddin Efendi**'nin sohbetini dinliyordum. Vakit bir hayli ilerlemiş, insanların çoğu dağılmıştı. Ben o saatte Polathâne'ye dönmek mümkün olmadığından Tekke'de misafir kalacaktım. Şeyh efendi hazretleriyle teke tek, baş başa kalınca bana dedi ki:

"-Oğlum, sen buralarda durma!.. Osmanlı'ya git!.. Rum balıkçılarla birlikte epey denizcilik öğrendin. Bu bilgiler askerliğin bir parçasıdır. Osmanlı'nın henüz ciddî bir donanması yoktur. Fakat hudûdları sâhile ulaşmıştır. Bunu kurmaya mecburdur. Orada vazife alırsın."

Bunun üzerine ben kendisine dedim ki:

"-Efendi hazretleri!.. Rum balıkçılar ürettikleri balık yağını Bizans'a götürüp satmak için hazırlık yapıyorlar. Ben de onlarla gitsem, bir yolunu bulur Osmanlı'ya ilticâ ederim. Ne dersiniz?"

"-Bu iyi bir fırsat!.." dedi ve ilâve etti:

"-Onlara Bizans'ı gezip görmek istediğini söyle!.. Seni de beraberlerinde götürmelerini sağla! Boğazın Anadolu sahili bizimdir. Gezmek bahanesiyle Üsküdar'a çıkar, oradan Bursa'ya gidersin. Dur, sana bir mektup yazayım, birikmiş istihbârat bilgileri var. Onları **Çandarlı Halil Paşa**'ya verirsin. Biz topladığımız bilgileri çoktan beri O'na ulaştırmaktayız. **Halil Paşa** devletimizin istihbârât başkanı, tecrübeli bir vezirdir. Bir de seni ona tanıtıcı bir mektup vereyim ki, seni devlet hizmetinde istihdâm etsinler!" dedi. Sonra oturup **Halil Paşa**'ya

bir rapor hazırladı. Ayrıca beni tezkiye eden bir mektup da hazırlayıp elime tutuşturdu:

"-Bunları iyi sakla!.. Sakın Rumlara bir şey sezdirme!.." dedi.

Elini öptüm, kendisine teşekkür ettim ve sonra da.

"-Anam-babam burada Galinos Mahallesi'nde otururlar, onları bir daha göremeyecek miyim?" dedim. Bana dedi ki:

"-Sen buraya iki defa daha geleceksin, amma anan-baban hayatta olmayacaklar. Onlarla şimdiden helâllaş, hayır duâlarını al!.. Senin buraya birinci gelişin buranın fethi için olacaktır. Aradan üç-beş sene geçince de buraya vâlî tâyin olacaksın. İkinci gelişin de budur. Fakat bunlardan evvel İstanbul'un fethine katılacak ve Peygamberin müjdesindeki **"feleniğ'me'l-emîru emîruhâ..."** ifâdesine mazhar olacaksın."

"-Hocam, o nedir?" diye sordum.

"-O Peygamber Efendimizin hadisinde geçen bir ibâredir." diye cevap verdi. Sonra da şöyle ilâve etti:

"-Peygamber Efendimiz buyurmuşlardır ki; her iki Roma da fetholunacaktır."

Sahabe sordu:

"-Hangisi evvel, ya Rasulâllah!.."

"-**Herakliyus**'un şehri evveldir. Bu **"Herakliyus'un şehri"** Bizans, yani İstanbul'dur."

Sonra diğer bir hadîs-i şerîflerinde buyurmuşlardır ki:

"Le tüftehannel Konstaniyye, feleniğ'mel emiru emiruha, feleniğ'mel ceyşu ceyşuhâ." yani "Konstantiniyye (İstanbul) şüphesiz

fetholunacaktır..."

Şehzâde Mehmed heyecanla bağırdı:

"-İnşallah Paşam!.."

Zağanos Paşa:

"-Dur şehzâdem, acele etme! Bak Efendimizin bu hadîsinde daha neler varmış?! Evet, İstanbul muhakkak fetholunacaktır. Onu fetheden kumandan, o ne güzel kumandandır. Onu fetheden asker, o ne güzel askerdir!.."

Sonra **Şeyh Sirâceddin Efendi**, sözlerine şunları ilâve etmişti:

"-Burada **"ceyş"** yani "asker" sözü de, **"emir"** sözü de ism-i cinstir. Yani bir tek şahsı değil, bir topluluğu ifâde eder. Sen de bu **"feniğ'me'l-emîr"** yani "ne güzel emir" vasıflandırmasına dâhilsin. Yani sen de İstanbul'u fetheden kumandanlardan biri olacaksın!.."

"Heyecanlanmıştım. Efendimin eteklerine kapanıp heyecan gözyaşları döktüm."

Şehzâde Mehmed, Zağanos Paşa'ya hitâben:

"-Sen kemâl yaşına ulaşmış bir insansın. Bu sen ölmeden gerçekleşecekse demek ki, ben de buna dâhilim!.. Çünkü yaşım çok genç!.. İnşallâh İstanbul'un fethini göreceğim demektir. Yaşasın!" Sözün bu noktasında **Akşemseddin** hazretleri söze dâhil olarak şu ilâveyi yaptı:

"-Müsaadenizle güzel şehzâdem!.. İstanbul'un fethini "Göreceğim!" demeyiniz. Siz onu gerçekleştirecek olan bir tâlihli insansınız!.." dedi ve ilâve etti:

"-Aziz Paşam!.. Müsaade buyurursanız burada ben de şâhid olduğum bir vak'ayı anlatayım.

Şehzâdemiz henüz kundaktaydı, yani yeni doğmuştu. Ankara'nın aslen Zülfazl olan ve câhillerin bu gün Solfasol dedikleri köyde, **Hacı Bayram-ı Velî** hazretleriyle birlikte O'nun tekkesinde yaşıyordum. Efendimiz, şehzâdemizin doğumunu haber alarak beni alıp Bursa'ya gelmişti. Babanız koca hünkâr **Sultan Murad Han** hazretleri benim hekim (doktor) olduğumu öğrenince oğlunun sıhhî bir muâyeneden geçirilmesi için beşikteki çocuğunu meclisimize getirtmişti. Ben, sizi muâyene etmiş ve tamu's-sıhha olduğunuzu, yani sıhhat itibariyle mükemmel bir çocuk bulunduğunuzu babanıza müjdelemiştim. Sonra koyu bir sohbet başlamış ve söz, İstanbul'un fethine intikal etmişti. O zaman **Koca Hünkâr**, şeyhim **Hacı Bayram-ı Velî** hazretlerine teveccühle:

"-Efendi hazretleri!.. Bu fitne ve fesad yuvası Bizans'ı fethedebilecek miyim?" suâlini tevcih etmişti. Şeyhim:

"-Hayır hünkârım, bu fetih sizin zamanınıza âid değildir. Onu şu kundaktaki çocukla, benim köse müridim gerçekleştirecekler!" diyerek bana işaret etmişti. O mübârek, sakallarımın seyrekliğinden dolayı bana **"Köse!"** diye iltifat ederdi."

Bunun üzerine **Şehzâde Mehmed** ayağa kalktı ve sedirde oturmakta olan **Akşemseddin**'in eteklerine yapışarak hüngür hüngür ağlamaya başladı. Böylece birkaç dakika geçti. **Akşemseddin, Şehzâde Mehmed**'in başını okşayıp elindeki destmalle (mendille) gözyaşlarını sildikten sonra:

"-Şehzâdem!.. Yerinize geçip otutunuz. Devlet vazifesi görecek olanlara metin olmak yakışır!.. Sabredip Allah'ın takdirini bekleyiniz ve bir de şu

Zağanos Paşa kardeşimin hikâyesinin sonunu dinleyelim. Sözünü bitirsin." dedi.

Bunun üzerine **Şehzâde Mehmed** eski yerini aldı ve **Zağanos Paşa**'ya hitâben:

"-Özür dilerim, paşam!.. Araya girdim, sözünüzü kestim. Kusura bakmayınız. Gerçi ben, alacağımı aldım, öğreneceğimi öğrendim. Fakat sizin hikâyenizin nihâyetini de dinlemek istiyorum." dedi.

Bunun üzerine **Zağanos Paşa**, rum yunus balığı avcılarıyla Bizans'a nasıl geldiğini, şehri gezmek bahanesiyle yelkenliden ayrılarak Üsküdar'a intikal edişini, oradan bir derviş kıyâfetine bürünüp Bursa'ya ulaşmasını ve **Şeyh Sirâceddin Efendi**'nin istihbârât raporuyla kendisini tezkiye eden mektubu **Çandarlı Halil Paşa**'ya verişini, O'nun mâiyetine girişini ve sonra da **Şehzâde Çelebi Mehmed**'in oğluna Lâlâ tâyin edilişini, fakat bu şehzâdenin Karînâbâd'a firar ederek ihtilâl hazırlıklarına girişmesi üzerine onu yakalayıp babasına teslim edişiyle göze girip kendisine **"Paşalık"** rütbesi verilişini ve bu başarı ve sadâkatinden dolayı **Gâzi Hünkâr**'ın kızı **Fatıma Sultan**'la evlendirilerek Padişaha **"damad"** oluşunu, Saray'da **"hazînedârbaşılık"**a yükselişini, Arnavutluk Sancakbeyliği'nde bulunuşunu anlattıktan sonra da O'nun sevgili şehzâdesine, yani **Şehzâde Mehmed**'e **"Lâlâ"**, yani eğitim müşâviri tâyin edilişini, kendisinin bu sür'âtli yükselişinin **Halil Paşa**'da doğurduğu kıskançlığı uzun uzun hikâye ederek sözlerini bitirdi.

Bu arada saray hizmetkârları nar şerbeti, ahududu vesâir içeceklerle kurabiyeler getirmişlerdi. **Zağanos Paşa**'nın anlatacakları bitmesi üzerine

ikrâma geçildi. O sırada salonun açık penceresinden dışarıda okunan ezân sesi duyuldu. Hepsi tam bir sükûnet ile ezân-ı Muhammedî'yi dinlediler. Sonra abdestlerini tâzeleyip **Akşemseddin**'in arkasında saf bağlayıp cuma namazlarını kıldılar. Namazı müteâkib salonda eski ders durumunu aldılar. **Şehzâde Mehmed**, kendisine Lâtince dersi okutan **Sinyor Civanni**'ye hitab ederek:

"-**Sinyor** (Bey) **Civanni**, şimdi sizi dinliyoruz!" dedi.

Civanni bu hitap tarzından memnun olmamıştı:

"-Şehzâdem!" dedi. "Size kaç kere arz ettim. **Sinyor Civanni** öldü, ben artık **Cemil ibni Abdullah**, yani **Abdullah**'ın oğlu **Cemil**, yâhûd **Cemil Bey**'im. Eski ismimi ve hüviyetimi hatırlamak dahî istemiyorum. Doğrusu hatırlatılmasından bile hoşlanmıyorum!.."

Şehzâde Mehmed'in özür dilemesi üzerine söze başlayarak hayat hikâyesini kısaca şöyle anlattı:

"-Ben!.." dedi. "Venedikliyim. Orada doğdum. Babam kaptandı. Doğu Dünyası'nın mallarını Venedik'e taşımakla vazifelendirilmiş bir gemi filosunda kaptanlık ediyordu. Biliyorsunuz, bugünkü Hıristiyanların, Müslümanlık hakkında hiçbir fikri yoktur. Hatta birtakım saçma sapan ve câhilâne fikirleri olduğunu söylersem daha doğru olur. Size papazların münâkaşalarından birinde müslümanların bir ruh sahibi olup olmadığını münakaşa ettiklerine şahid olduğumu söylesem, bu cehâletin derecesini anlarsınız sanırım. Onlar Müslümanlık'tan ve Müslümanlar'dan vebadan kaçar gibi kaçarlar. Müslümanlar'ın ruhuna şeytan girdiğine ve bundan

dolayı **Hazret-i İsa**'nın ilâhlığını...."

Cemaat hep birden:

"-Hâşâ!.." diye mukâbelede bulundu. **Civanni,** yâhûd **Cemil Bey** devam etti:

"-Evet Müslümanlar'ın ruhlarına şeytan girdiği için, **Hazret-i İsa**'nın aynı zamanda ilâh olduğunu inkâr (!..) ettiklerini düşünürler ve bundan dolayı onları bir dinsizler gürûhu olarak telâkkî ederler.

Babam benim papaz olmamı istiyordu. Bu sebeple beni bir cizvit manastırına yerleştirdi. Hıristiyanlığı öğreniyordum. Günün birinde o cizvit papazlarına devlet bir vazife verdi. Onlar, bir kısım gençlere Arapça öğreteceklerdi. Çünkü buna ihtiyaç vardı. Müslümanlar'a böyle nefret duyan hıristiyanlar, onların üstün medeniyetlerinin mahsûlü olan mallara muhtaçtılar. İpekli kumaşlar, baharatlar hep Şark Dünyası'ndan Batı'ya geliyordu. Bunun için bütün Batı Âlemi Venedik'e bir imtiyaz tanımıştı. Doğunun mallarını Batı'ya taşımak vazifesi biz venediklilere verilmişti.

Biz de bu işten çok iyi kâr ediyorduk. Avrupalı tüccarlar ihtiyaçları olan doğu mallarını almak için Venedik'e gelirlerdi. Bu alış veriş için her milletten Hıristiyanlar'ın Müslümanlar'la temâsa geçmesini istemediklerinden pek de sevmedikleri Venediklileri bu işe memûr etmiş ve -zannımca- müslümanlarla temasın böylece dar bir kadroya inhisar ettirilmesini düşünmüşlerdir. Fakat Venedikliler'de Arapça bilen, Araplar'da ise lâtince bilen kimseler az olduğu için, sıkıntı çekiliyordu. Bunu telâfi için bir kısım venedikli gençlerin Arapça öğrenmesini istediler.

Benim bulunduğum manastırda bazı cizvit

papazları Hıristiyanlığı Araplar'a yaymak için Arapça öğrenmişlerdi. Bunlar Batı'ya intikal eden arapça ilmî eserleri okurlar, fakat Kur'ân-ı Kerim'e ellerini bile sürmezlerdi. Onlara göre Kur'ân-ı Kerim'i merak edip karıştırmak bile afv edilmez bir cürümdü.

Böyle Arapça bilen cizvit papazlarından bir heyet teşekkül ettirildi ve bunlara benimle birlikte onbeş-yirmi talebe tahsis edildi. Bu papazlar bize Arapça öğretirken bir taraftan da babam gibi venedikli tüccar gemisi kaptanlarının batıya taşıdığı ilmî kitapları lâtinceye tercüme ederlerdi.

Bu kitap tercüme işi zamanla gâyet kârlı bir iş hâline geldi. Ben de Arapça'yı öğrendikten sonra bu tercüme heyetine dâhil oldum. Pek çok kitabın tercüme işinde çalıştım. O zaman bilhassa tıp ilmi doğuda çok ileriydi ki, hâlen de öyledir. Daha çok tıp ağırlıklı ve aklî ilimlere mahsus kitaplar tercüme ediyorduk. Bu kitap tercüme ve istinsah(nüsha çıkarma) işi, çok kârlı idi.

Bir kitabı tercüme etmek veya yapılmış bir tercümeden yeni bir nüsha çıkarmak çok zaman alıyor, fakat getirisi buna değiyordu. Böyle iki-üç kitap yazsanız veya tercüme etseniz bunun parasıyla Venedik'te bir ev satın alabilirdiniz. Ben sonradan Arapça'ya ilâveten Farsça'yı da öğrendim. Çünkü Doğu Âlimleri, eserlerini daha ziyâde Arapça ve bazen de Farsça yazarlardı. Pek çok Arapça ve Farsça kitabı Lâtince'ye tercüme ettim veya daha önce tercüme edilmiş kitaplardan yeni nüshalar vücûda getirdim.

Batı Âlemi'nde kitap çok kıttır. Eğer bir kitap tahsilde olan gençlere hitap ediyorsa, onun müşterisi

pek çoktur. Meselâ böyle kitaplardan biri **İbn-i Sina**'nın **"el-Kaanun fi't-Tıbb"** isimli eseridir. Bu kitap, bir çok kimse tarafından başta lâtince olmak üzere çeşitli batı dillerine tercüme edilmiştir. Lâtincesi **"Canon"**dır. Böyle ders kitabı olarak okutulan kitapları elde edenler başkalarına günlük kiraya bile verirler."

Sözün burasında **Zağanos Paşa** sordu:

"-Böyle bir kitabı kiralayarak elde etmiş olan birisi, ondan yeni bir nüsha yazarak çoğaltma yoluna neden gitmez?"

Cemil Bey cevap verdi:

"-Böyleleri de vardır. Ancak bu ucuz olmaz. Çünkü bir kitaptan yeni bir nüsha çıkarmak için onu uzun müddet elinin altında bulundurması lâzımdır. Bu masrafı çoğalttığı gibi tâ Çin'den getirtilen kâğıt da Batı'da çok pahalıdır. Ayrıca güzel yazı yazmasını da bilmek lâzımdır. Benim elime böylece yazıda ustalıklı olmayan bir adamın istinsah ettiği bir nüsha geçmişti ki, okunması çok güçtü. Bizim heyette çalışanlara güzel yazı yazma dersi de verilmişti.

Bildiğiniz üzere **İbn-i Sina**, eserlerini Arapça ve Farsça yazmıştır. Bu, Doğu Âlemi'nde günümüzün modasıdır. Ben öğrendiğime göre o da aslında bir türkmüş. Fakat size şunu söyleyeyim, **İbn-i Sina** müdhiş bir adam!.. Ben onun **"el-Urcûze fi't-Tıbb"** (Tıb Mevzuunda Şiir) adında bir kitabını çok uğraşarak lâtinceye çevirdim. Bu talebelerin tıbbî bilgileri ezberlemelerini kolaylaştırmak için şiir şeklinde yazılmış bir kitaptır. Aman ya Rabbi!.. Bir bu şiiri, başka bir lisana nakletmek ne kadar zor bir işmiş!.. Daha sonra **Alâaddin ibn-i Nefis** adındaki

mısırlı bir âlimin **"eş-Şâmil Fi's-Sınaatu't-Tıbbiyye"** (Tıb Sanatının Şümûlü) isimli eserle endülüs âlimlerinden **Zehrâvî**'nin **"Kitâbu't-Tasrîf"** isimli tıb ansiklopedisini, **"Concessio"** adıyla lâtinceye çevirdim. Bu sonuncusunda başka arkadaşların da yardımı gördüm. **Alâaddin ibn-i Nefis**'in kitabı **Hipokrat** ve **İbn-i Sina**'ya şerh mâhiyetinde idi. Bu zât, Dünya'da ilk defa insan vücudundaki kan dolaşımını ortaya çıkarmıştır. Neyse... Şimdi bu tafsîlâtla vaktinizi almayayım da, asıl ehemmiyetli noktaya temas edeyim.

Ben bu işlerle uğraşırken İslâmiyet hakkında bilgi edinmek merakına kapıldım. Her şeyden evvel Kur'ân-ı Kerim'i bulup okumalıydım. Ama bunu nasıl yapacaktım? Kimsenin elinde Kur'ân görmemiştim. Esasen elinde Kur'ân bulunan hemen **"gâvur"**, yani inançsız damgasını yerdi. Bunun için babamın tayfalarından birine bolca para vererek bana sefer dönüşü gizlice bir Kur'ân-ı Kerim getirmesini sağladım. O bunu babama bile söylemeyecekti. Zîrâ Batı Âlemi'nde Kur'ân-ı Kerim'e karşı öyle câhilâne umûmî bir nefret vardır ki; meselâ Batı'ya Kur'ân-ı Kerim sokan birisi derhâl aforoz edilir ve işinden çıkarılır. Bu tayfanın yaptığı da ortaya çıksa, o tayfalıktan atılır ve hatta O'nun gemisi de bu ticâretten men edilirdi.

Gizli gizli Kur'ân-ı Kerim'i baştan aşağıya ve dikkatle okudum. İslâm'ın hak din olduğu kafamda ve gönlümde iyice yer etti. Ona inandım. Fakat şimdi ben ne yapacaktım. Kur'ân'a karşı böyle nefretle dolu insanlar arasında fikirlerimi açıklayamaz, inandığım dinin ibâdetlerini âşikâre tatbik edemezdim.

Sizler bu sıkıntıyı tahmin edemezsiniz. Etrafınız hep müslümandır. Civarınızdaki gayr-i müslimlere de bir üstünlük duygusuyla bakarsınız. Onlarsa size karşı herhangi bir târizde bulunmaya cür'et edemezler. Herkesin kendisine nefretle baktığı bir çevrede yaşamak bir insana ne müthiş bir işkencedir!..

Ben Venedik'te böylece iki-üç sene sıkıntılı bir hayat geçirdim. Kendimi Müslümanlar arasına atmak için can atıyordum. Bilirsiniz şu yakınımızdaki İzmir'de şehrin bir parçasına **"Gâvur İzmir"** derler. Bunun sebebi o şehri fetheden ecdâdınız, güçlü bir donanması olan Venedik'i başlarına musallat etmemek için şehrin bir kısmını ayrırıp kendilerine bırakmıştı. Böylece iki parça hâline gelen İzmir'de, Venedik idâresindeki bu kısma **"Gavur İzmir"** denilir olmuştu. Oraya benim bir halam gelin gitmişti. Babamı, halamı ziyaret için bir seyahat yapmaya güç-belâ ikna ettim.

Lâkin orada da aradığım rahata kavuşamamıştım. Zîrâ halam ve çevresi mutaassıp katolikti. Onlar arasında da sıkılıyordum. Sık sık müslümanların yaşadığı kısma geçer, kitapçı dükkânlarını dolaşırdım. Böylece bir çok ahbab edindim. Sonunda kaçıp müslüman İzmir'e yerleştim. Evimin kapısına "Arapça, Farsça ve Lâtince öğretilir!" diye bir ilân astım. Günün birinde şehzâdemiz Lâtince öğrenme arzusunu izhâr etmişler veya **Zağanos Paşa** kardeşimiz hem Rumca ve hem de Lâtincenin ikisini birden öğretmekten yorulunca bir yardımcıya lüzûm hâsıl olmuş. Bu sarayın bir kısım adamları da bunun için İzmir'e gelmişler. Niyetleri **"Gâvur**

İzmir"e geçip Türkçe bilen bir Lâtince hocası bulmakmış. Bense henüz tam mânâsıyla Türkçe'yi öğrenememiştim. Onlar bir kitapçı vasıtasıyla bana ulaştılar ve bugünkü vazifemi teklif ettiler. Ben iyi Türkçe bilmediğim için Lâtinceyi bir türke öğretmekte güçlük çekeceğimi ileri sürerek özür diledim. Onlar:

"-Arapça ve Farsça biliyorsun ya, Türkçe'deki eksikliklerini bu iki dille telâfî edersin. Çünkü şehzâdemiz Arapça ve Farsça da öğrenmektedir." dediler.

Bunun üzerine kabul ettim. İşte bir yıldan beridir de buradayım. Maşallah şehzâde hazretleri çok zekidirler. Öğrettiklerimi gayet kolaylıkla öğrenerek bu husûsta bir hayli başarılı oldular. Bendeniz de O'nun sayesinde Türkçemi ilerlettim. Bir kelimenin Türkçesi'ni bilemediğim zaman Arapça veya Farsça'nın yardımına başvuruyorum. Böyle asil ve zeki bir talebenin (öğrencinin) yetişmesine yardımcı olmak benim için en büyük bir şeref olmuştur." dedi.

Şehzâde atılarak:

"-Hayır **Cemil Bey**!.. En büyük şeref sebebi, imandır. Bana hoca tâyin edilmeni şeref sayıyorsan, onu da bir şeref sayabilirsin, fakat "en büyük" deme!.. O, iman yanında çok küçük bir meseledir." dedi.

Cemil Bey:

"-Gresia, gresia!.." dedi. Bu, "teşekkür ederim!.." demekti.

Şehzâde Mehmed:

"-Bak yine lâtince karşılık verdiniz!" deyince **Cemil Bey**:

"-Af buyurunuz şehzâdem!.. Alışkanlık" dedi ve:

"-Benim hikâyem bu kadarcık; kısa... Allah'a beni İslâm imanına ulaştırdığından dolayı o yüce varlığa nihâyetsiz şükürler ediyorum ve sizlere de beni aranızda bir kardeş muhabbettiyle bağrınıza bastığınız için teşekkürlerimi sunuyorum!" cümleleriyle sözlerini bitirdi.

Bir müddet durakladıktan sonra:

"-Benim sizin hepinizden bir ricâm var." dedi ve ricâsını şöylece ifâde etti:

"-Ben okuduğum Farsça kitaplarda Acemlerin şöyle bir darb-ı meselini gördüm. Onlar diyorlar ki:

"Eğer hâh-i selâmet, der kenârest"

Yani selamette olmak istersen, kenarda dur!.. Ben bu söze hayret ettim. İslâm'da bir "cihad" emri olduğunu herkes bilir. Cenâb-ı Hak, İslâm'ın gâlip gelmesi ve insanların hidâyete nâil olması için bunu emretmektedir. Bana göre Acemlerin bu sözü korkak ve miskin insanlar içindir. Ben kendimi öyle hissetmiyorum. İslâm'ın metin bir kalesi ve kalkanı olan bu devlete fiilî olarak hizmet etmek istiyorum. Muhakkak ki, bir gün gelip bu devletin başına geçecek olan bir şehzâdeyi yetiştirmek, O'na düşmanlarından birinin dilini öğretmek de bir hizmettir. Fakat müsaadenizle ifâde etmek isterim ki, ben bunu kendim için kâfî addetmiyorum. Hem şehzâdemiz, burada bulunduğum bir buçuk-iki sene zarfında Lâtinceyi mükemmel öğrendiler. Ufak-tefek eksiklerini de **Zağanos Paşa** hazretleri ikmâl edebilirler. Ben sizden, bana aktif bir vazife vermenizi ricâ ediyorum."

Bu talep üzerine **Zağanos Paşa**:

"-**Cemil Bey**!.." dedi. "Senin Arapça ve Farsça'dan tercüme işleriyle meşgul olduğun manastırda **Monsenyör Silvio** adında bir papaz var mıydı?"

Cemil Bey:

"-Evet, siz onu nereden tanıyorsunuz?!" deyince, **Zağanos Paşa** şu karşılığı verdi:

"-O, bizim adamımızdır. Müslümanlığını gizleyen bir Türk'tür. Orada değişik bir hüviyetle bulunmakta ve bize istihbârât hizmeti îfâ etmektedir. Bir ucu Bursa'da olan bir istihbârât zincirinin, o yiğit kardeşimiz, Venedik'teki ilk halkasıdır!.."

Cemil Bey'in gözleri faltaşı gibi açılmıştı. Heyecanla dinliyordu. **Zağanos Paşa** devam etti.

"-Biz, seni İzmir'deki ikametgâhında tesâdüfen bulmuş değiliz. O, senin gizli gizli ibâdet eden bir müslüman olduğunu fark etmiş ve durumu bize rapor etmişti. Sanırım, seni seyahate çıkmaya iknâ eden de O'dur." dedi.

Cemil Bey:

"-Haa, evet!.. O, beni şahsî odamda bir gün Kur'ân-ı Kerim okurken yakalamıştı. Durumu izah edebilmek için akla karayı seçmiştim. Sonra hatırlıyorum, tercüme faaliyetinde çok yorulduğumu, dinlenmem ve Doğu Âlemi'ni tanımam için seyahate çıkmam tavsiyesinde bulunmuş ve en yakın bir yer olarak da İzmir'i hatırıma o getirmişti. Demek ki, bunları kasden yapmış imiş. Hâlbuki kendisinin de bir müslüman olduğunu bana söyleseydi, ne kadar rahatlardım." dedi.

Zağanos Paşa devamla:

"-Sana güvenememiştir." dedi ve ilâve etti:

"-**Monsenyör Silvio** senin durumunu bize rapor etti. İzmir'e geleceğini bildirdi. Seni bularak bir müddet pasif bir vazifeyle müşâhede altında tutmamızı, şâyet samimî bir müslüman olduğuna kanaat getirirsek, senden istihbarat işlerinde istifâde edebileceğimizi bildirmişti.

Buradaki bir buçuk-iki senelik hizmet esnasında biz sana hissettirmeden bütün hareketlerini kontrol ettik ve samimiyetine inandık. Sen bizden aktif bir vazife istememiş olsaydın dahî bunu sana biz teklif edecektik. Çünkü artık sana güvenimiz tamdır. Seni değişik bir hüviyetle Roma'ya göndereceğiz. Orada aleyhimize olarak cereyan eden her şeyin bilgisini hangi rumuzlu ifâdelerle ve kimler vasıtasıyla bize ulaştıracağını sana bildireceğiz. Bunun için seninle bu işleri ayrıca konuşacağız."

Cemil Bey, heyecanla kalkıp **Zağanos Paşa**'nın boynuna sarıldı.

Bundan sonra **Şehzâde Mehmed**, **Akşemseddin** hazretlerine dönerek:

"-Hocam sıra sizde!.. dedi.

Akşemseddin de hayat hikâyesini şöylece nakletti:

"Ben.." dedi. "Aslen Şamlıyım. Orada doğdum. Babam bir tarikata mensuptu. Sonraları şeyh oldu. Üstadı O'nu hidâyetten nasibi olmayan gayr-i müslimlerin çokça yaşadığı Anadolu'da vazifelendirdi. Bunun üzerine Şam'dan ayrıldık. Babam soyumuzun **Hazret-i Ebûbekir**'e dayandığını söylerdi. Babamla birlikte kuzeye doğru seyahate çıktık. Bir çok şehir ve kasabalarda eğlendikse de babam oralarda yurt tutmak istemiyordu. Hıristiyanların çoğunlukta

olduğu yerleri tercih ettiği anlaşılıyordu ki, kuzeye doğru yolumuza devam ettik. Sonunda Amasya'nın Kavak ilçesine gelip yerleştik. Benim ilk hocam babamdı. Kavak'ta hâfızlığımı ikmâl ettim. Babam benim tasavvuf yoluna girmek yerine aklî ilimlerle uğraşmamı istiyor ve daha ziyâde tıbbı tercih ediyordu. Halbuki kendisi **Şeyh Hamza** olarak şöhret kazanmış bir mutasavvıftı. Bana sık sık:

"-İlim ikidir. İlm-i Din ve İlm-i Ebdân. Yani bedenler ilmi!.." der, bu maddî varlıklara ve hassaten insana âid bir ilim olan tıbbı medhederdi. "Allah'ın en şerefli yaratığı insandır. Onun ağrısını, sızısını kesmek ise, insânî fiillerin en güzellerinden biridir!" derdi.

"-Baba, bir insanın kalbine, yani his ve düşüncelerine yön vermek, yani din ve tasavvuf yolunda yürümek bundan ehemmiyetli değil mi?" derdim. O da:

"-Evet, doğru söylüyorsun." der ve ilâve ederdi:

"-Aslolan sıhhattir. Her şey sıhhat zemininde bir değer kazanır. O yoksa, hiçbir değerli şey, fayda sağlamaz!.." Sonra da:

"-Bak, ben gençliğimde doktor olmak istiyordum. Fakat ne yazık ki, Tıb tahsil etmek imkânım olmadı. İstiyorum ki, oğullarımdan biri bunu yapsın!" der ve beni tıp tahsiline teşvik ederdi. Bense babamdan edindiğim bilgilerle din ilimleri ve bilhassa tasavvufun mânevî zevkini tatmıştım. Önceleri çok itiraz ettimse de sonradan bunların her ikisini birden yapabileceğimi, ancak din ve tasavvuf yolundaki ilerlememi daha sonra yaparsam babamı da gücendirmemiş olacağımı düşündüm ve tıp tahsil

ettim. Yani hekim oldum. Civarımızda Osmancık'ta bir büyük medrese vardı. Orada hocalığa başladım!.." dedi.

Şehzâde Mehmed:

"-O medresede tıp ilmini mi okuttunuz?" diye sordu. **Akşemseddin:**

"-Hayır!" dedi. "Tıbbı fiilen icrâ ettim, yani hekimlik yaptım. Çünkü medresenin bitişiğinde **"Dâruşşifâ"** denilen bir hastahâne vardı. Medresede ise, din ve tarih gibi ilimler okuttum. Böylece on-onbeş sene geçti. Günün birinde babam vefât edince tıb ilmini bırakarak tamamen din ve tasavvuf yoluna girmeye karar verdim. Hocaları şeyhleri araştırdım. Ankara'da Zülfazl, yani fazilet dolu ismiyle anılan bir köyde **Hacı Bayram-ı Velî** adında bir büyük mürşidin yaşadığını duymuştum. Zîrâ dinin zâhirî ilimlerini babamdan az-çok okuyup öğrenmiştim. Bir de bâtınî ilimleri elde etmek merâkına kapılmıştım. **Hacı Bayram-ı Velî** hazretlerinin ise bu mânevî ilimlerde üstad olduğunu işittiğimden ilk olarak Ankara'ya gittim.

Şehirde yardım toplayan birtakım dervişlerle karşılaştım. Bunlar şeyhi ziyârete gelen fakirlere dağıtılmak üzere halktan zekât ve sadaka topluyorlardı. Bu benim hiç hoşuma gitmedi. Devrin kutbu denilen bir büyük mürşidin müridlerini böyle çarşı-pazar dolaştırarak halktan zekât ve sadaka toplattırmasını bir nevî dilencilik gibi telâkkî ederek Zülfazl Köyü'ne gitmekten vazgeçtim. Ankara'da kaldığım günler zarfında başka mâneviyât ricâli olup olmadığını soruştururken kaldığım handa bir yolcudan Halep'te **Zeynüddin el-Hafî** adında bir

mürşid-i kâmil (olgun rehber) mevcûd olduğunu öğrendim. Muhâtabım o zâta mensupmuş.

Mâlum olduğu üzere müridler, intisab ettikleri mürşidin hâline, derecesine, ahlâk ve sahib olduğu feyzlere bir ayna mesâbesindedirler. O zât da çok olgun bir müslümandı. Bunun şeyhi en mükemmel bir şeyh olmalı diye düşündüm ve yoluma devam ederek Haleb'e geldim. Maksadım, bu zâtı görüp O'na intisab etmekti. O gece kaldığım misâfirhânede bir rüya gördüm. Rüyada boynuma bir halka geçirilmiş, uzun bir zincirle ufuklara doğru çekiliyordum. Bu zinciri tâkip ettiğimde en sonunda zincirin ucunu elinde tutan nûrânî ve mübârek bir sîma gördüm. Ona:

"-Sen kimsin? Beni bu zincirle neden çekip duruyorsun?" diye sordum. O cevap verdi:

"-Ben **Hacı Bayram-ı Velî**'yim. Terbiyesi bana âid olanları böyle zincirlerle çekip kendime bend ederim. Sen boşuna kaçıyorsun. Aradığın nasib bendedir." dedi.

Gözümü açtığımda yaptığım hatayı anladım. O mübârek insan hakkında sû-i zanna kapılmıştım. Benim dilencilik diyerek çirkin gördüğüm iş, bir hayırdı. O müridlere toplattığı paraları ziyâretine gelen fakirlere dağıttıktan sonra bunda ne beis olabilirdi. Sonradan öğrenecektim ki; **Hacı Bayram-ı Velî** hazretleri müridleriyle toplattığı bu paralarla sırf fakirlere yardım etmiyor, işsiz güçsüz kimselere iş yerleri açarak onları insanlara faydalı bir duruma getiriyormuş. Herhangi bir şey üretmeyen, faydasız insanlardan hoşlanmıyormuş.

O'nun şeyhi **"Somuncu Baba"** da böyle

yaparmış. Biliyor musunuz, **Somuncu Baba** kimdir?!.. Asıl adı, **Şeyh Hamid Hamîdüddin** olan Kayserili bir büyük velîdir. Sonradan Bursa'ya yerleşmiş ve orada fırıncılık yaptığı için **"Somuncu Baba"** adıyla tanınmıştır. Bu zât kendini gizleyen bir büyük velî idi. **Hacı Bayram-ı Veli** hazretlerini yetiştiren bu mübârek zâttır. Ben bunları çok sonra öğrendim. Haleb'e geldiğim zaman ne Somuncu Baba'dan ve ne de **Hacı Bayram-ı Veli** hazretlerinin gerçek hüviyetinden haberim vardı. Bu yüzdendir ki, ilk müşâhedem müridlerin halktan zekat ve sadaka toplamalarını görmek olduğundan bunu beğenmeyerek Ankara'da bir gün bile kalmamış, arzettiğim gibi Haleb'e dönmüştüm. Haleb'te de mâlûm rüyayı görünce ertesi günü orada da bir gün bile kalmayarak geriye döndüm. Ankara'nın Zülfazl Köyü'ne geldim. **Hacı Bayram-ı Velî** hazretleri çiftliğinde bazı müridlerini ırgat gibi çalıştırıyordu. Onlar çalışmalarına ara vermiş yemek yiyorlardı. Kendilerine yakın bir yerde bir kütüğün üzerine oturdum. Beni de sofraya davet ederler ve iltifatta bulunurlar diye düşünüyordum. **Hacı Bayram-ı Velî** hazretlerinin yüzü benden tarafaydı:

"-Şuraya bir yabancı gelmiş, onu da sofraya çağırın!" demesini bekledim.

Ancak böyle olmadı. O benimle hiç ilgilenmiyordu. Böylece epey bir zaman geçti. Oturduğum yerin yakınında lengerlerle çiftliğin köpeklerine yemek verilmişti. Bu alâkasızlığın benim başlangıçta gösterdiğim sû-i zandan doğduğunu kavradım ve tevâzû göstermek gerektiğini anladım. Köpeklerin yanına bağdaş kurarak onların yediği

yemekten yemeye başladım. Biraz uzaktan bu hâli gören o büyük veli bana doğru yaklaştı ve:

"-Bre Köse!.. Gönlümü kazanmayı ve hatanı tamir etmeyi ne de güzel becerdin!" diyerek beni sofrasına dâvet etti. Artık O'nun müridleri arasına karışmıştım. Epey bir müddet o büyük veliden feyz aldıktan, gerekli çile ve riyâzât tecrübelerinden geçtikten sonra şeyhim bana icâzet verdi ve beni irşad vazifesiyle Beypazarı'na gönderdi. Orada bir mescid ve bir değirmen inşa ettim. Çünkü halk hubûbâtını (arpa, buğday... v.s.) öğütmek için çok uzaklara gidiyor ve zahmet çekiyordu. Ama yapmaz olaydım. O değirmene gelen kalabalıklar evimi âdeta istilâ ettiler. Bir müddet onlarla meşgûl oldumsa da bir gün geldi ki pek çoğu mâneviyâta tâlip olmayan bu güruhtan rahatsız olup kaçtım. İzimi belli etmeyerek İskilip'in Evlek Köyü'ne gelip yerleştim. Burada da aynı şeyler oldu. Çünkü orada da aynı değirmen sıkıntısı vardı. İstemeye istemeye orada da bir mescid ve yanında bir değirmen inşa etmiştim.

Şehzâdem!.. Bilmelisin ki, tasavvuf avam işi değildir. Başına avamı toplayarak onlara Allah'ın emirlerini öğretmek hocalıktır. Ben onu çok geride bırakmıştım. Bu sebeple burada da rahat edemeyip Göynük'e gelip yerleştim. Burası daha kalabalık bir yerleşim yeriydi. Aradığım seçkin kişileri burada daha ziyade bulabildim. Bu arada bir hacı kafilesine katılıp hacca gittim. dönüşte yine Göynük'te ikamet ediyordum ki, **Hacı Bayram-ı Veli** hazretlerinden bir davet vâkî oldu. Ankara'ya yanına gittim. Bana dedi ki:

"-Evladım, **Gâzi Hünkâr**, yani **Sultan Murad**

Efendimiz yeni doğan çocuğu için bir mürebbî, yani terbiyeci istiyor. Bunun için **Hünkâr** bize bir ulak gönderdi. Bursa'ya gitmeliyiz!.."

Bunun üzerine:

"-Göynük ne olacak?" dedim.

"-Ben oraya başka birisini gönderirim!" karşılığını verdi.

Beraber kalkıp payitahtımız olan Bursa'ya geldik. **Sultan Murad** Efendimiz bizi çok iyi karşıladı. **Gâzi Hünkâr**, Şeyhime hitâben:

"-Efendi hazretleri!" dedi. "Gönderdiğim ulak ve beraberindekiler inşallah size karşı hürmetle bağdaşmayacak bir harekette bulunmamışlardır. Mâlum olduğu üzere askerlik meslek itibariyle sertliği gerektirir. Meslekler, meşreplere tesir eder. Vaktiyle Ankara valimizin yapmış olduklarından dolayı da sizden özür dilerim!" demesi üzerine, Şeyhim:

"-Bir beis yok!" girizgâhıyla Hükümdarı teskin ve tatmin edici sözler söyledi.

Gâzi Hünkâr'ın şeyhimden böyle ilk karşılaştığı anda özür dilemesinin sebebi şuydu:

"-Ben henüz **Hacı Bayram-ı Velî** hazretlerinin Zülfazl isimli köyüne yerleşmemiş bulunduğum bir sırada müridlerinin çokluğu dolayısıyla O'nu saraya gammazlamış, orada toplanan müridler kalabalıklaştıkça bunların devlete isyan etmek ihtimallerinden bahsedilmiş. Sarayca, Ankara vâlisine durumu tetkik için emir verilmiş, vali de bazı adamlarını Zülfazl Köyü'ne göndererek ciddî bir araştırma yaptırtmış. Bu memurlar, Şeyhimi rencide edecek harekette bulunmuş olacak ki, onlara bir ders vermek istemiş. Bütün müridlerini dâvet edip köye

getirtmiş. Kalabalığın ortasına bir çadır kurdurmuş ve sonra müridlerine hitâben:

"-Bugün sizin imtihan gününüzdür. Gerçekten bana inananları şu çadırın içinde koyun boğazlar gibi Allah için kurban edeceğim. Bu **İbrahim** -aleyhisselâm-ın sünnetidir. Şimdi bana bağlılığını göstermek üzere buraya gelmiş olan sizlere hitap ediyorum. Allah için tarafımdan kurban edilmek isteyen kim varsa beri gelsin!.." demiş.

Kalabalıktan çıt çıkmamış. Teklif birkaç kere tekrarlandıktan sonra kalabalığın içinden bir delikanlı:

"-Ben varım! Efendi hazretleri!.." diyerek öne çıkmış.

Şeyhefendi, onu çadıra sokmuş. Daha evvel orada hazır bulundurduğu bir koyunu çadır içinde kurban ederek kanların çadır dışına taşmasını sağlamış. Sonra tekrar çadırın önünde görünerek:

"-**İbrahim** -aleyhisselâm-ın sünnetine ittibâ ederek Allah için kurban olmak isteyen başka kimse var mı?" diye tekrar seslenmiş. Yine bir genç fırlayıp öne çıkarak:

"-Ben varım!" demiş.

Onu da çadıra almış ve kalabalığın göremediği bir şekilde çadırda bir koyun daha kurban etmiş. Sonra çadırın önüne çıkarak teklifini bir çok kereler tekrarlamış. Hiç kimse çıkmadığı gibi kalabalığın yavaş yavaş dağılıp ortada Ankara vâlisinin memurlarından başka kimsenin kalmadığını görmüş. O zaman memurlara dönerek:

"-Benim gerçek müridim, bu bir buçuk insandır!.. Geri kalan kalabalık benden kerâmet

görmek üzere toplanmış bir meraklılar gürûhudur!.. Ama gördüğünüz şekilde iki kişi dâvetime icâbet ettiği hâlde ben iki müridim var demiyorum da, bir buçuk müridim var diyorum!.. Çünkü bu iki kişiden dâvetime ilk icâbet eden genç, katlolunacağına katî bir sûrette ihtimal vermiyordu. Bunun, sırf müridleri imtihan için yapmacık bir gösteri olduğunu düşünüyordu. Bu sebeple onu yarım sayıyorum. Dâvetime ikinci defa icâbet eden genç ise çadırdan taşan kanları gördükten sonra geldiğinden o tam inanmış bir müriddir. Görüyorsunuz ki, benim müridlerim **Hasan Sabbah**'ın müridleri gibi değildir. Bunlar birtakım heveskârlardır. Bundan dolayıdır ki, şeyhim **Somuncu Baba** kendini gizler, yalnız benim gibi istîdâtlı insanlarla meşgûl olurdu. Bense etrafıma toplanan kimseleri bulundukları yerden bir adım daha ileriye götürerek nefislerini ıslah yolunda, onlara ufacık bir faydam olur düşüncesi ile hareket ediyorum. Varın gidin, vali beye söyleyin!.. **Hacı Bayram-ı Veli**, bu bir buçuk müridle mi devlete baş kaldıracak!.. O da hünkârımıza durumu rapor etsin!.. Biz, devletimize itaati o hak yolunda yürüdüğü müddetçe Allah'ın bir emri biliriz!" dedi ve sonra da Kur'ân-ı Kerim'den *"Allah'a, Peygambere ve müslüman olan, İslâm'ı muhâfaza ve müdâfaa gayreti içinde bulunan idârecilere itaati emreden"* âyet-i kerîmeyi okumuştur ki; bunları ben tekkeye intisab ettikten çok sonra öğrendim.

Sultan Murad efendimizin şeyhimden özür dilemekle îma ettiği hâdise buydu." dedi. Sonra beşikteki **Şehzâde Mehmed**'i muâyene edişini, onun sıhhatli bir çocuk olduğunu **Gâzi Hünkâr'a**

müjdeleyişini anlattı ve:

"-Bilâhare daha önce anlattığım gibi koyu bir sohbete daldık ve sonunda İstanbul'un Fethi'yle ilgili olarak **Şeyhim** kundaktaki şehzâdeyle bendenize işâret buyurdular. Bunu size arzetmiştim!" dedi. Sonra şunları ilâve etti:

"-Şehzâdemize hoca tâyin edilmiş olmama rağmen o ân, yapacak pek bir iş yoktu. O'nun bir miktar büyümesini bekleyecektik. **Gâzi Hünkâr**'dan müsaade alarak Zülfazl Köyü'ne döndük. Şeyhim kısa bir müddet sonra vefât etti. Ben de orada durmayarak Göynük'e döndüm. Vaktâ ki, şehzâdemiz dört yaşını doldurdu. Beni saraya geri çağırdılar. Bu güzel şehzâdemizin dört yaş, dört ay ve dört günlükken **Molla Gürânî** hazretlerinin önünde **"Rabbi Yessir!.."** çektiği **Âmin Alayı**'nın baş dâvetçilerinden biriydim. O günden sonra şehzâdemize birlikte ders vermeye başladık.

Fakat her nedense şehzâdemiz **Molla Gürânî** gibi bir büyük âlimin dersinde hiç rahat durmuyor ve hatta bazen çocuksu davranışlarıyla O'nu üzecek hareketler yapıyor, dersin ciddiyetini bozuyordu. Benim dersimde uslu duran bu şehzâdenin **Molla Gürânî** hazretlerinin dersindeki yaramazlığı izahı zor bir meseleydi. Herhalde o mübarek insan çocuk seviyesine inemiyor diye düşündüm.

Bir gün **Molla Güranî** şehzâdemizin benim dersimde de yaramazlık yapıp yapmadığını sordu. Yapmadığı cevabını verince:

"-Bunu nasıl başarıyorsun?" diye sordu.

Ben de dedim ki:

"-Ona arada sırada masal gibi kıssalar

anlatıyorum ve alâkasını uyandırıyorum. Bazı gerçekleri bu kıssaların içinden kendisinin çıkarmasını sağlıyorum. Fakat siz galiba böyle şeylerle ilgilenmediğiniz için bunu yapamazsınız. Size şu tavsiyede bulunabilirim:

Sultan Murad Efendimizle anlaşınız. O bir gün âniden kapıyı açıp şehzâdemize ders okuttuğunuz odaya girsin!.. Size bağırıp çağırarak şehzâdeyi neden güzel okutamadığınız yolunda târizlerde bulunsun. Siz de bunun üzerine minderinizin altına sakladığınız, şeşberi (topuzu) çıkararak:

"-Bana bak **Murad** efendi!.. Ben hocayım, işime karışma, seni de döverim!.." diyerek üstüne yürüyünüz. O da korkup kaçmış gibi yapsın. Bu hâli gören şehzâde padişah olan babasını korkutup kaçıran ve ona **"Murad efendi!.."** diye hitap eden bir hocanın dirâyetini ve selâhiyetinin büyüklüğünü anlayıp susar ve dersinizde bir daha yaramazlık yapmaz!.." dedim.

"-Şehzâdemiz hatırlayacaklardır ki, **Molla Gürânî** hazretleriyle babaları **Murad Han** bir gün benim verdiğim akıl üzerine hareket ettiler. Hocasının padişahı bile korkutup kovaladığını gören yaramaz şehzâdemiz bundan sonradır ki, o mübârek ve büyük insanın dersinde uslu durmaya başlamıştır.

Böylece derslere bir hayli devam ettikten sonra şehzâdemiz on yaşına bastığında **Gâzi Hünkâr Sultan Murad Han** efendimiz O'nu devlet tecrübesi edinmesi için sancağa çıkarmak kararını aldı ve bunun için Manisa'yı seçti. Şehzademize de hocalarından kimi isterse yanına alabileceğini ifâde buyurdu. Şehzâdemiz de benim için büyük bir şeref

ve iltifat olmak üzere benimle beraber **Zağanos Paşa**'yı ve daha bildiğiniz birkaç kişiyi seçti. İşte biz bu sûretle Manisa'ya intikal ettik ve burada bulunuyoruz!" dedi.

Akşemseddin hazretleri hikâyesini bu sûretle tamamlamıştı ki, kapı vuruldu ve içeri çağrılan vazifeli **Sultan Murad** hazretlerinden bir ulak geldiğini şehzâdeye hitâben bir berât-ı âl-i şân (yüce berat) getirdiğini bildirmesi üzerine ulak içeriye alındı. Koynundan çıkarıp çarşaf gibi açtığı beratı okumak üzereyken dışarıdan bir ezan sesi yükseldi. Şehzâde eliyle ulağa "Bekle!" işâreti verdi. Hep birlikte ayağa kalktılar. Bu okunan ikindi ezanıydı. Önce **Akşemseddin** hazretlerinin arkasında saf bağlayıp ikindi namazını edâ ettiler. Sonra da hepsi ayakta olduğu hâlde bu berâtı dinlemeye koyuldular.

Onu getiren ulakın gür bir sesle okuduğu berat **Gâzi Hünkâr Sultan Murad** hazretlerinin onsekiz yaşında tahta çıktığı günden beri göğüsleyegeldiği haçlı seferleri dolayısıyla yorgun düştüğünü, artık bir kenara çekilerek ibâdetle meşgûl olmayı arzu buyurduğunu, devletin ise, komşularıyla yapılmış olan sulh muâhedeleri sebebiyle emniyette olduğunu, tahtını küçük **Şehzâde Mehmed**'e bıraktığını ifade ediyor ve O'nu Edirne'ye dâvet ediyordu. Bu beratı sonuna kadar dinleyen küçük şehzâde hazırda bulunan herkese dönerek:

"-Saadetlü babamın emri başım üstünedir!.. Derhal yola çıkıyoruz. Beni seven arkamdan gelsin!" dedi.

Hocalar ve sarayda bulunan diğer devlet erkânı bu hitaba:

"-Emredersiniz!" cevabıyla kavuklarını eğip mukabelede bulundular.

Bu dâvet beklenen bir şeydi. Hiç şüphesiz günün birinde gelecekti. Fakat bunu o anda beklemiyorlardı. Bu, **"Erken gelen bir dâvet"**ti!..

-II-
BİR KINA İKİ KILIÇ SIĞMAZ!..

Osmanlı Devleti'nin, İstanbul'un fethine kadar iki başşehri vardı: Bursa ve Edirne!.. Bursa, siyâsî; Edirne ise askerî bir merkezdi. Devlet, kendine İslâm'ı yaymayı ve muhâfaza etmeyi temel bir vazîfe kabul ettiğinden, Edirne daha büyük bir ehemmiyet arz ediyor ve cülûs, yani tahta çıkma merâsimleri burada icrâ ediliyordu. Çünkü devletin yüzü, islâmlaştırılmaya namzed olan Batı Âlemi'ne dönüktü. **Şehzâde Mehmed**, babasından, tahta geçmesi yolundaki dâveti alır almaz, Manisa'dan sür'âtle yola çıkmış ve iki gün gibi kısa bir zaman sonra Edirne'ye ulaşmıştı.

Osmanlı padişahları, padişahlık alâmeti olarak taç giymezler, sadece **"Kılıç Kuşanma Merâsimi"** denilen bir merâsimle iktifâ ederlerdi. "Taht"a geçip oturmak ise, cülûs merâsimleriyle, muâyede denilen bayramlaşmalara mahsustu. Bu iki istisnâ dışında padişahlar vezirleriyle birlikte diz dize denilebilecek

şekilde bir sedirde otururlardı. Padişahın sağ tarafında padişahın askerî işlerde vekîli olan ve **"Veziriazam"** denilen birinci vezir, sol tarafında ise dînî işlerde vekîli olan **"Şeyhülislâm"** efendi oturur; diğer dîvân âzâları ise rütbelerine göre sıralanırlardı.

Padişahlık alâmetlerinden biri de sakal bırakmaktı. Zîrâ, Hânedân mensuplarına tahta geçinceye kadar -gelenek icâbı olarak- sakal bırakmak yasaktı.

Şehzâde Mehmed, Edirne'nin varoşlarında başta babası **Gâzi Hünkâr Sultan Murad Han** hazretleri olmak üzere devrin ileri gelir devlet adamları tarafından parlak bir merâsimle karşılanmış ve Edirne'de babasının yaptırmış olduğu **"Yeni Saray"**da taht'a çıkıp bütün ileri gelenlerin biatlerini kabul etmişti. Bîat merâsimi, bir nevî seçim demekti. Taht'a oturan padişahın dizi üzerinden başlayarak tahtın kenarına sarkıtılan bir şalı, sıraya giren vezirler, ulemâ ve seçkin insanlar tahtın önünden geçerek öper gibi bir hareket yaparlardı. Bu, yeni padişahın, padişahlığını kabul etmek mânâsına bir hareketti. Padişah, önünden geçenlerin selâmlarını hafif bir baş hareketi ile mukabele ederken, sıra âlimlere geldiğinde tahtın önünde onlara hürmeten ayakta dururdu.

Bu sûretle cülûs ve arkasından kılıç kuşanma merâsimi icrâ edildikten sonra tahtını oğluna terk eden **Gâzi Hünkâr**, Manisa'nın yolunu tutmuştu. Bu şâir ve hassas ruhlu padişahın gâyesi, bundan sonraki ömrünü tamamen zühd ve takvâ ile, yani Dünya'dan tamamiyle el-etek çekmiş olarak dindârâne bir sûrette geçirmekti.

Küçük padişah, bu merâsimlerin arkasından, ileri gelenleri birer birer huzûruna çağırarak, devletin o gün içinde bulunduğu ahvâle dâir suâller soruyor ve onlarla müzâkerelerde bulunuyordu. Bu işe en kıdemli vezir olan **Halil Paşa**'dan başlamamış olması, O'nun kısa zamanda dikkatini çekmişti. Dîvân'da O, herhangi bir paşadan herhangi bir husûsta izahat istediği zaman **Zağanos Paşa**, dâimâ O'nun yanında bulunuyor ve izahatta bulunanlara "Padişah'ın Lalası" sıfatıyla çeşitli suâller soruyor ve âdetâ müzâkereyi O idâre ediyordu. Bu durum, **Halil Paşa**'nın canını sıktı. Çünkü **Zağanos Paşa**'yla geçmişte bir geçimsizlik yaşamıştı. Kendisi eski hükümdar **Sultan Murad Han**'ın sağ koluydu. Bu durumun, kendi elinden çıkıp **Zağanos Paşa**'ya geçtiğini hissetmekte gecikmedi. İzin isteyerek huzura kabul olundu ve:

"-Efendimiz!" dedi. "Bu yaptığınız doğru değil. Doğru olan hepimizi birlikte Dîvân'a toplayıp durumu bir arada müzâkere etmemizi sağlamanızdır. Üstelik merkez dışında da size yarayacak çok bilgileri olan insanlar vardır. Onları da dâvet edip getirtmelisiniz. Tâ ki, size herkes bildiğini anlatsın. Böylece devraldığınız devletin içinde bulunduğu şartları bütün teferruatıyla kavrayıp bilgilenesiniz."

Artık **"Sultan"** olan **Şehzâde Mehmed**, tuttuğu yolda devam ederse, bunun bir zaman kaybına sebep olacağı ve arz edilen bilgiler arasındaki tezadı kavramayı güçleştireceği yolunda **Halil Paşa**'nın ilâveten söylediklerini doğru buldu. **Zağanos Paşa**'nın da tasvibi ile bir hafta sonra çok umûmî bir dîvân toplantısı yapılmasına karar verdi.

Bu dîvân açıldığı zaman **Sultan Mehmed**, sağ tarafına artık itibarlı bir vezir mevkiine yükseltmiş olduğu **Zağanos Paşa**'yı, sol tarafına ise **Akşemseddin**'i oturtmuş; diğer vezir ve kumandanlar ise rütbelerine göre yerlerini almışlardı. Genç padişah toplantıyı şu sözlerle açtı:

"-Beylerim, Paşalarım!.. Ümmetin işlerini görmek üzere mes'ûl bir mevkie gelmek daha ziyâde baht işidir. Ben de önce Cenâb-ı Hakk'ın takdiri, sonra da muhterem pederimin arzuları ve sizlerin eksiksiz biatlerinizle bu büyük makama geçmiş bulunuyorum. Bunun için Cenâb-ı Hakk'a nihayetsiz hamd ü senâlar, Peygamber Efendimize ve O'nun âl-i eshabına sonsuz salât ü selâmlar ederim. Sizlere de teşekkürler ediyorum. Bu devleti hep birlikte idare edecek ve inşallah bir çok zaferler kazanarak ecdâdımızın rûhunu şâd edeceğiz. Benim sizden ricam hiçbir şey saklamayarak bana içinde bulunduğumuz gerçekleri aynen ve olduğu gibi anlatmanızdır. İlk merak ettiğim husûs ise, muhterem pederimin henüz kırk yaşında bir civanmert olduğu hâlde, daha önce hiçbir padişahın yapmadığı sûrette tahtı böyle erken bir zamanda niçin terkettiği hususunda beni aydınlatmanızdır." dedi. Bunun üzerine **Zağanos Paşa**, **Çandarlı Halil Paşa**'ya dönerek:

"-Paşa hazretleri!.. Bu suâlin cevabını, en iyi bir şekilde verebilecek olan sizsiniz. Çünkü uzun müddet **Gâzi Hünkâr**'ın başvezirliğini yaptınız. O'nun her sırrına vâkıf olmanız gerekir. Bunu sizden dinleyebilir miyiz?!" dedi.

Halil Paşa, teşekkür ederek söze başladı ve:

"-**Sultan Murad** Efendimizin bu kararı niçin verdiğini anlamak için Devletimizin içinde bulunduğu durumun, mes'ûliyetini müdrik bir idâreciyi ne derecede yorup usandıracak mâhiyette olduğunu bilmek gerekir. Bunun için de söze, tâ **Timur** gâilesinden başlamak lâzımdır! Vaktinizi israf etmemek için, böyle biraz geriden başlamış olmama rağmen hâdiseleri çok kısa olarak izah ederek **Sultan Murad** Efendimizin bu kararına sebep olan husûsları anlatmaya çalışacağım." dedi ve sonra şu izahatta bulundu:

"-İslâm tarihinin en büyük kumandanlarından biri olan **Gâzi Yıldırım Han**, Anadolu beyliklerinin ihânetleri sebebiyle Çubuk Ovası'nda 1402 yılında tâlihsiz bir mağlûbiyete uğrayınca devletimiz -âdeta- yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Anadolu'daki topraklarımız kâmilen elimizden çıkmış ve Selçuklu'dan sonra teşekkül edip de bilâhare Osmanlı'ya katılmış bulunan çeşitli beylikler âdeta hortlatılmıştı. Elimizde sağlam olarak bir tek Rumeli kalmıştı. Bu da, biz Türkler'in Rumeli'ye ne kadar köklü bir sûrette yerleşmiş bulunduğumuzu gösteren bir husûstur.

Sözde müslüman **Timur**, eski beylikleri canlandırarak Anadolu birliğini sarsmış olmakla kalmamış bir de Doğu Anadolu'dan Ege sahillerine kadar en mamur şehir ve beldelerimizi yağmalamış, her tarafı harabeye çevirmiş, nâhak yere bir çok mâsum kanı akıtmıştı.

Fazladan olarak Anadolu'dan çekilip gitmeden önce **Yıldırım Han**'ın evlâtlarından her birine, sanki O devletin yegâne vârisiymiş gibi **"al berat"**lar

vererek şehzâdeler arasında dehşetli bir çekişmenin zeminini hazırlamıştı.

Efendimiz, büyük babanız **Çelebi Mehmed**, binbir güçlükle ve canhıraş bir mücâdele sonunda Anadolu birliğini yeniden kurmuş ve **Timur** gâilesine ilâveten şehzâdeler arasında vâkî olan mücadelelerin harab ve bîtab düşürdüğü Anadolu toprakları üzerinde devletimizi eski kudret ve kuvvetine ulaştırmıştı. Fakat kısacık ömründe yirmi dört muharebeye bilfiil katılmış ve bunlarda vücûduna isabet eden kılıç darbeleriyle kırktan fazla yaralanmış bulunan o büyük insan, umulmadık bir sûrette otuz beş yaşında gencecik bir delikanlıyken nüzu isâbetiyle vefât edince, kendisine **"bâni-i sânî"**, yani **"ikinci kurucu"** denilen o büyük hükümdarın yerine muhterem pederiniz geçmişti. O da onsekiz yaşında bir delikanlıydı. Devletimizin velî bânisi (kurucusu) **Osman Gâzi** hazretleri gibi uzun boylu, kolları diz kapaklarına kadar uzanan cesur, hamiyetli ve son derecede zekî olan **Çelebi Mehmed**, O'nunla mukayese sûretiyle **"bâni-i sânî"** yani **"ikinci kurucu"** kabul edilmesine rağmen, devletin başına **Timur** mel'ûnunun açtığı gâilelerin tamamını bertaraf edemeden vefat etmiş ve o belâların bir kısm halledilmek üzere muhterem pederinizin saltanat devresine intikal etmişti.

Sultan Murad Efendimizin ilk karşılaştığı gâile, amcası **"Düzmece Mustafa"** ile olan mücâdelesidir. **Düzmece Mustafa**, **Timur** tarafından Semerkand'a götürüldükten sonra bir yolunu bulup Anadolu'ya gelmiş, önce Karamanoğulları'nın sonra da Eflâk Voyvodası **Mirçe** ile fitne kumkuması Bizans'ın

tahrikleriyle onbinlerce dindaşımızın mâsumâne kanlarının heder olmasına sebep olacak büyük bir gâile çıkarmıştı. **Sultan Murad** Efendimiz, **Düzmece Mustafa** belâsını kısmen kılıç ve kısmen de zekâ ve baht ile hallettikten sonra bu fitnenin zuhûruna âmil olan Bizans'ı kuşattı. Bu, Türkler tarafından Bizans'ın altıncı defa kuşatılmasıydı.

Bizans'ın bu sûretle yeniden kuşatılması, ülkede büyük bir heyecan uyandırdı. Başta **"Emir Sultan"** diye bildiğimiz **Şemseddin Buhârî** hazretleri, yanında beş yüz kadar müridi olduğu hâlde bu kuşatmaya yardıma geldiği gibi hemen hemen ülkenin her tarafındaki şeyhler ve mensupları olan dervişler de harekâta katılarak maddî ve mânevî destek sağlamış olmalarına rağmen, **Sultan Murad** Efendimiz dört ay devam eden bu kuşatmayı kaldırmak mecbûriyetinde kaldı. Gerçi bu kuşatma sonunda Bizans'ın İstanbul surlarının dışındaki bütün topraklarını fethetmiş ve onu, âdeta sur içine hapsetmiş bulunuyordu. Fakat bir fitne ve fesat yuvası olan Bizans bu defa da devletimizin ezelî rakîbi Karamanoğulları'nı kullanarak yeni bir fitne çıkarmış ve **Sultan Murad**, istemeye istemeye o fitneyle uğraşmak üzere kuşatmadan vazgeçmişti."

Padişah:

"-Bu seferki fitne neydi, Paşa Hazretleri!.." diye sordu. **Halil Paşa**:

"-Anlatacağım Efendimiz!.." dedi ve şu izahatta bulundu:

"-O sırada **Sultan Murad** efendimizin on üç yaşında bir çocuk olan **Mustafa** ismindeki küçük kardeşi, Amasya'da "sancak beyi" idi. O'nun

"Şarabdar İlyas" adında bir lalası vardı. Bu karaktersiz Lala, Bizans'tan ve Karamanoğulları'ndan külliyetli miktarda rüşvet alarak küçük şehzâde **Mustafa**'yı şu sûretle kandırıp isyana sürükledi:

"-Şehzâdem!.." dedi. "Ben, senin Lala'nım. Senin dâima menfaatini düşünmek vazifemdir. Bak, ağabeyin padişah oldu. O, seni -rakib olmayasın diye- ortadan kaldırmaya teşebbüs edecektir!.. Doğru olan O'ndan önce davranarak tahtı ele geçirmeye çalışmaktır!.."

Küçük **Mustafa**:

"-Eyâletlerimizdeki bir avuç askerle bu nasıl olabilir?!.." deyince, **Şarabdar İlyas**:

"-Karamanlılardan haber var; onlar sana yardım etmek istiyorlar!.." dedi ve ilâve etti:

"-İsterseniz hadi birlikte Karaman'a gidelim. Onların bize yardım edeceklerini kulaklarınla işit!.."

Böylece küçük **Şehzâde Mustafa**'yı iknâ edip Karaman'a götürdü. Orada aynı maksatla oraya gelmiş, Bizans elçilerini görüp onlardan da yardım vaadi aldılar. Çok kısa bir müddet sonra O'nun emrine verilen bir kısım Bizans ve Karamanlı askerlerle Bursa'yı muhâsara ettiği haberi geldi. Bursa ileri gelenleri pek büyük hediyelerle **Şarabdar İlyas**'a gelmiş ve emirlerindeki düşman kuvvetleriyle Bursa'ya saldırdıkları takdirde şehrin mukâvemet edeceğini, bununsa pek çok müslümanın telef olmasına sebep olacağını, arzedilen hediyeleri alarak buradan uzaklaşılması yolunda ricâda bulundular. **Şarabdar İlyas**, hem bu yüklü hediyelerin hatırı ve hem de **Sultan Murad** Efendimizin Bizans muhasarasından vazgeçerek üzerlerine gelmekte

olduğunu öğrenmiş bulunduğu için geriye dönmüş, bu defa İznik'i muhasara ve kolayca zapdetmiştir. Burada **Sultan Murad** Efendimizin amcası **Düzmece Mustafa** ile karıştırılmaması için **"Küçük Mustafa"** denilen bu şehzâdenin padişahlığı ilân edilmiş ve bu sûretle, hiç arzu edilmeyecek bir şekilde Osmanlı tahtı için yeni bir iddia sahibinin zuhûr ettiği görülmüştür.

Sultan Murad Efendimiz bu fitne ve fesad hareketi üzerine harekete geçmiş, karaktersizliğini bildiği **Şarabdar İlyas**'ı elde etmek için kendisine **"Anadolu Beylerbeyliği"** menşûru (fermânı) ile külliyetli miktarda para göndermiş ve bunun mukabilinde O'nun saf değiştirmesi temin edilmiştir. **Sultan Murad** Efendimiz İznik'e yaklaştığı bir sırada **Şaraptar İlyas**, aldığı bu tâvizlere kanarak küçük **Şehzâde Mustafa**'yı atının terkisine alarak, **Sultan Murad** Efendimizi karşılamaya çıkmıştır. **Küçük Mustafa**:

"-Hey Lalam!.. Beni nereye götürüyorsun?" deyince **Şarabdar İlyas**:

"-Seni kardeşine ileteceğim." dedi.

Bunun üzerine **Küçük Mustafa**:

"-Aman Lalam, beni kardeşime iletme!.. O bana kıyar!" dediyse de **Şarabdar İlyas** buna aldırmayarak atını dört nala sürmüş ve küçük şehzâdeyi ağabeyi **Sultan Murad** Efendimize götürüp teslim etmiştir.

Bilindiği üzere hânedân mensupları, kanlarının akıtılması uğursuz sayıldığı için yay kirişiyle boğularak öldürülürler. **Küçük Mustafa**'ya da böyle yapıldı. Ancak âleme ibret olsun diye İznik'te

herkesin göreceği bir yerde onun cansız cesedi bir incir ağacına asılarak günlerce halka teşhir edildi."

Halil Paşa, sözlerinin bu noktasında yeni padişahın kulağına küpe olması için şu izahatı da vermek lüzûmunu hissetti ve:

"-Efendimiz!" dedi. "Bir devlette iç gâile, dış gâileden daha ehemmiyetlidir. Çünkü sulh ve sükûn ile kâim olan otoriteyi zaafa uğratır. İç gâilenin en tehlikelisi de meşrû bir padişah varken taht üzerinde herhangi bir şehzâdenin iddiaya kalkışmasıdır. Bu takdirde millet, kiminle beraber olması gerektiğini kestiremez. Bu da kargaşa ve kararsızlık doğurur. Mâlûm olduğu üzere, **«Bir kına iki kılıç sığmaz!»** Fakat şunu da ifâde etmeliyim ki, böyle işlerin en tehlikelisi içerden veya dışardan destekli olarak bir küçük şehzâdenin kullanılmasıdır. Zîrâ küçük şehzâde, fiilen padişahlık yapamayacağına göre birileri ona niyâbeten işleri yürütür. Böyle bir hareket muvaffak olduğu takdirde bir gün gelir ki, o küçük hânedân mensubuna vekâlet edenler:

"-Âl-i Osman (Osmanoğulları) olacağına, Âl-i falan padişah olsun!" derler. Böylece hânedân içine hapsedilmeye çalışılan ihtilâf, hanedânlar arası ihtilâf hâline dönüşür ve daha vahim bir manzara arzeder. Bizans ve emsâli devletlerdeki dâhilî kargaşaların çoğu böyledir. Hânedânlar arası kavganın ne demek olduğunu anlamak için Selçuklu'nun yıkılış sebeplerine ve O'ndan sonra Anadolu'da teşekkül eden beyliklere bakmak lâzımdır. Onlar, dil, din ve ırk itibariyle bir ve aynı olan kitlelere hükmettikleri hâlde, karşılıklı mukâtelelerle (vuruşmalarla) hayli mâsum kanı dökmüşlerdir."

Sultan Mehmed'in:

"-Belî, belî (evet) Paşa Hazretleri!.. Bunu, size devlet hayatında geçirdiğiniz uzun tecrübeler söyletiyor." mukabelesinde bulundu.

Bunun üzerine **Halil Paşa**, başka bir mevzua geçti ve **İzmiroğlu Cüneyd Bey** denilmekle meşhur olan eski Aydınoğulları Beyi'nin tâ **Timur** gâilesinden beri gösterdiği döneklikleri hikâye etti. O'nun **Düzmece Mustafa** ile birlikte sebep olduğu sıkıntıları anlattı. Sonra da **Düzmece Mustafa** vak'asında **Cüneyd Bey**'in tahrîkiyle **Beyazıd Paşa**'nın öldürülmesini ve bu sebeple **Sultan Murad**'ın **İzmiroğlu Cüneyd Bey**'i ortadan kaldırması için **Beyazıd Paşa**'nın kardeşi **Halil Yahşi Bey**'i vazifelendirişini ve O'nun uzun ve mâcerâlı bir tâkipten sonra, o din ve devlet düşmanını ortadan kaldırışını tafsîlâtıyla hikâye etti.

Müteâkiben **Timur** gâilesinden sonra toprakları genişletilmiş olan Menteşe Beyliği ile Teke Beyliği'nin istirdâd edilişini anlattı. Ve:

"-Bu durumdan rahatsız olan ve tehlikesinin kendisine yaklaşmakta olduğunu hisseden Karamanoğlu **Mehmed Bey** de harekete geçerek, Antalya'yı muhasara etti." dedi ve O'nun bu muhasarada bir top güllesiyle ölüşünü, oğulları **İsa, Ali** ve **İbrahim Beyler**'in esir edilişini, fakat müslüman kanı dökmekten içtinâb eden (çekinen) **Sultan Murad**'ın Karamanoğlu **Mehmed Bey**'in bu üç evlâdının her birini birer hemşiresiyle evlendirerek kendine bağlamak yolunu tuttuğunu ve bunlardan **İbrahim Bey**'i, babasının yerine geçirdiğini anlattı. Sonra da:

"-Fakat daha sonra anlatacağım üzere **Sultan Murad** Efendimizin sırf Konya ulemâsı, mevlevî çelebisinin ve ahî şeyhlerinin ricâsı üzerine Karaman Beyliği'ni ortadan kaldırmayarak gösterdiği müsamaha aslâ takdir olunmayacak ve Karamanoğlu her fırsatta fitne ve fesadına devam edecektir.

Bu sırada Anadolu beyleri içinde olgunluk ve anlayışla hareket ederek **Sultan Murad** Efendimizin müslüman kanı dökmemek husûsundaki bu sabır ve anlayışına takdirkâr bir üslupla yaklaşan bir tek insan çıkmıştır. O da Germiyan Beyliği'nin başında bulunan ihtiyar **Yakub Bey** olmuştur.

Sultan Murad Efendimiz, çocuğu olmayan bu ihtiyar Türkmen beyinin hemşiresinin torunu idi. Bu sebeple O'nu tabiî bir vârisi addederek vefâtından sonra beyliğin Osmanlı'ya iltihâkını vasiyet etmiş ve kısa bir müddet sonra da bu gerçekleşmiştir.

Anadolu'da bu hareketler olurken, Devletimizin Rumeli'deki en büyük düşmanı olan Eflâk'da voyvoda bulunan **Dan**, bir askerî ihtilâlle devrilmiş, yerine O'nun akrabası olan **Drakul** geçmişti. Asıl adı **Vlad** olan bu zât, şerirliğinden dolayı **"Drakul"** adıyla anılıyordu. Zîrâ onların lisanında **"drakul"**, şeytan demekti. Bu mel'ûn, **Sultan Murad** Efendimizin Anadolu'daki meşgûliyetinden istifâde ederek Osmanlı mülküne tecavüze kalkışmış, O'nun tenkiline ümerâdan (emirlerden) **Fîruz Bey** gönderilmişti. **Fîruz Bey**, büyük bir askerî maharetle **Drakul**'u geriye püskürterek iki oğlunu esir aldı ve Eflâk'ı, eskiden olduğu gibi haraca bağladı.

1428 yılı başında Rumeli'de **"Güvercinlik"** denilen yer, sırp despotu tarafından Boyarlar'a

verilmişti. Fakat macar kralı **Sigismund**, burayı almaya hazırlanınca Boyarlar, bizden yardım istemiş, bunun üzerine Vidin Sancakbeyi **Sinan Bey**, burayı zabtederek Macarlar'ı bozguna uğratmış ve üç sene müddetle bir sulh muâhedesi akdedilmişti. Bu muâhedeyle Sırplar da devletimize tâbî oluşlarını yenilemiş oldular.

Bizans'ın bitip tükenmek bilmeyen fitne ve fesâdı, ortaya yeni bir gâile çıkardı. **Düzmece Mustafa** hâdisesinde elimizden çıkmış ve Bizans'a intikal etmiş olan Selânik'i, büyük bir deniz gücü olan Venedik'e vermiş ve Osmanlı ile kendisi arasına yeni bir düşman unsuru sokmuştu. Bu sebeple Selanik'in istirdâdı, Osmanlı'nın Rumeli ve Anadolu arasındaki irtibatı sağlamak için fevkalâde bir ehemmiyet arz ediyordu. **Sultan Murad** efendimiz, henüz donanmamız tam mânâsıyla gelişmemiş olmasına rağmen büyük bir celâdet göstererek Selânik'i kuşattı. Bu sırada zamanının en kuvvetli donanması olan Venedik donanması da Gelibolu önlerinde Osmanlı donanması karşısında büyük bir bozguna uğradı. Bu sûretle Selanik, yirmi gün gibi kısa bir muhâsaradan sonra yeniden fethedildi.

Buna ilâveten iç karışıklıklarla muzdarip bulunan Yanya şehri ve dolayları Osmanlı idâresi altında huzur ve güvene kavuşmak için kendiliklerinden devletimize iltihak etmiştir. Tam bu sıralardaydı ki, beyliğine **Sultan Murad** efendimizin merhameti sâyesinde kavuşmuş ve O'nun damadı bulunan Karamanoğlu **İbrahim Bey**'in Macaristan, Sırbistan ve Eflâk ile gizli gizli anlaşmalar yaptığı duyuldu. Kısa bir zaman sonra da **İbrahim Bey**, bu anlaşmalara

güvenerek osmanlı topraklarına saldırdı. **Sultan Murad** Efendimiz, O'nun üzerine yürüyerek gasbettiği toprakları geri aldıysa da yine bu beyliği Konya ulemâsının ricâsı üzerine ortadan kaldırma yoluna gitmedi. Fakat geriye dönerek O'nunla anlaşma yapmış olan Sırpları ve Eflâk Beyliğini yeniden yola getirmek için harekete geçti. Macaristan üzerine ise **Evranoszâde Ali Bey**'i gönderdi. Bu değerli paşamız birçok arazi elde ettiği gibi yetmiş bin de esir aldı. Bu devletler ayrı ayrı bir sulh ile devletimize artık kolay kolay tecâvüz edemeyecek bir hâle getirildi.

Sultan Murad Efendimiz bundan sonra Belgrad şehrini muhâsara etti. Muhâsara altı ay kadar devam ettiyse de mevsim kışa geldiğinden neticelendirilemeden geriye dönüldü. Bu hâdisenin tafsîlâtı sizce de mâlum olmalıdır. Zîrâ sizi de Manisa'dan merkeze getirtmiş ve bu sefere katılmanızı sağlamıştı.

Bu sırada devletimizin yüksek kademedeki kumandanları arasında bir ihtilâf görüldü. Bu ihtilâf, **Sultan Murad** Efendimiz tarafından onların merkezden uzaklaştırılması ile neticelendi. Gerçekten Rumeli muhârebelerinde daha önce pek çok yararlılığı görülmüş olan **Beylerbeyi Kâsım Paşa, Turhan Bey, Evrenosoğulları, Gümlüoğulları, Malkoçoğulları** ve **Mihaloğulları** gibi bir çok değerli kumandan çeşitli vazifelerle merkezden uzaklaştırıldılar."

Sözün burasında **Zağanos Paşa**:

"-Bir dakika Paşa Hazretleri!.. Olup bitenleri çok güzel naklediyorsunuz da Zât-ı Âlinizin pederi olan selefiniz **Çandarlı İbrahim Paşa**'nın bu ihtilâflardaki

rolünü anlatmıyorsunuz!.." dedi ve havayı gerginleştiren şu sözleri ilâve etti:

"-Zât-ı Âliniz, babanızdan sonraki Vezirâzâmdınız. **Baltaoğlu Süleyman Bey**'i siz tevkif ettirip Tokat'ta bir hapis hayatına mahkûm etmediniz mi? Hele hele medeniyetimize, başşehrimiz Bursa'daki Yeşil Câmi gibi bir muazzam eser kazandırmış bulunan **Hacı İvaz Paşa**'yı, O başlangıçta diğer paşaların tasfiyesi ânında pederinizle beraberken bilâhare birbirlerine ters düşmeleri üzerine **Sultan Murad** Efendimize gammazlayıp, O'nun gözlerine mil çektirip Bursa'ya sürgün ettiren o değil mi?" demesi üzerine **Halil Paşa** celâllenerek ayağa kalktı ve:

"-Hâşâ!.." diye bağırdı.

Padişah huzurunda aslâ yüksek sesle konuşulamazdı. Fakat **Halil Paşa** hislerine hâkim olamayarak böyle yapmıştı. Hiç şüphesiz bunun arkasından başka şeyler de söyleyecekti, fakat genç padişah eliyle oturmasını emredince yeniden sedire çömeldi ve:

"-Ben bu iddiaları aslâ kabul edemem!.." diye âdeta kekeledi.

Ancak huzurda bahsedilen hâdiselerden haberdâr olan başka paşalar da vardı. Onların da te'yidi ile **Halil Paşa**'nın, anlatmakta olduğu vak'alara biraz ara verildi.

Bu sırada Divan'da âdet olduğu üzere ikrâmlar yapıldı. Nar suyu, ahududu vesâir şerbetler içildikten sonra genç Pâdişah, müzâkerelere kaldığı yerden başlanılmasını emretti.

Gerçekten **Hacı İvaz Paşa**, devletine sâdık bir

büyük kumandan ve mimardı. **Halil Paşa**'nın babası **İbrahim Paşa**'nın gammazlaması üzerine bir gün divanda **Sultan Murad** elini atıp yoklayınca O'nun elbiseleri altında bir zırh kuşanmış olduğunu fark etti. Kendisine **Hacı İvaz Paşa**'nın bir darbe hazırlığında olduğu söylenmişti. Paşa'nın bu sûretle divana zırhlı gelmiş olduğunu görünce bu iddiaya inanmış ve O'nun gözlerine mil çektirerek kendisini Bursa'ya sürgün etmişti.

Halil Paşa yerine oturup sükûnete kavuşunca **Zağanos Paşa**'ya dönerek sâkin bir sesle:

"-Sen taşrada, Manisa'da bulunuyordun. Olup bitenlerden ne haberin var? Böyle asılsız şeyleri nereden îcâd ediyorsun?!.." deyince **Zağanos Paşa**:

"-Paşam!" dedi. "Biz sizin yetiştirmeniziz. Sizin asıl vazifeniz istihbârât değil mi?! Biz de Manisa'da boş oturmadık bir taraftan efendimizin eğitimi ile meşgûl olurken diğer taraftan da merkezde olup bitenleri tâkip ediyorduk!"

Halil Paşa ihtimâl kendini müdafaa için birçok şeyler söyleyecekti. Fakat genç Padişah O'na dönerek:

"-Bunları aranızda sonra münâkaşa edersiniz. Bunun yeri burası değildir. Siz başladığınız işe devam ediniz. Ben hâlâ babamın neden tahtı bıraktığını anlayamadım? Hatırlarsanız suâlim evveliyetle bu nokta ile ilgiliydi."

Halil Paşa:

"-Efendimiz..." dedi. "Bu hâdiseden sonra anlatacağım hâdiseler, bundan evvelki gibi pek parlak şeyler değildir. Paşalar arasında arzettiğim ihtilâf sebebiyle merkezdeki askerî ve siyâsî güç

zayıflayınca maalesef arka arkaya birkaç mağlubiyet idrak ettik ki, **Sultan Murad** Efendimizi yorup bıktıran asıl bu hadiselerdir. Şimdi size bunlar hakkında kısa bir izahât vereceğim!." dedi ve şunları söyledi:

"-Belgrat muhâsarasından sonra Osmanlı ordusunun sevk ve idâresindeki kifâyetsizlik sebebiyle arka arkaya birkaç mağlûbiyet yaşanmıştır. Zira tecrübeli ve dirâyetli kumandanların çoğu artık yoktu. Macar kralı **Sigismund**'un zina mahsûlü evlâdı olup bizim **Yanko Hunyand** diye adlandırdığımız **Jan Hunyad**, artık Macaristan'a kral olmuş bulunan **Ladislas** tarafından başkumandan tâyin edilmişti. Belgrad muhâsarasından çekilişimiz esnâsında emniyet maksadıyla Macaristan içlerine doğru akınlar yapmaya memûr edilmiş bulunan **Mezid Bey**, bu **Hunyad** tarafından pusuya düşürülerek kendisi mağlûb ve şehid edilmiş, düşmana pek çok da esir verilmişti. Bizim en şiddetli bir düşmanımız olan **Hunyad**, esirleri kâmilen öldürmüş, bir çoklarının kafatasıyla şarap içtiği eğlenceler tertib etmişti.

Bu hâdise üzerine **Hunyad**'a karşı intikam almak maksadıyla **Şehâbeddin Paşa** gönderilmişse de, O'nun düşmanını küçümsemesi ve çeşitli taktik hataları sebebiyle bu kuvvet de yenilmiş ve perişan bir sûrette dağılmıştı. Bu hâdise üzerine **Hunyad**'ın bütün Hıristiyanlık Âlemi'nde şöhreti göklere çıkarıldı. O, Papalık tarafından, Hıristiyanlığın en büyük bir kahramanı olarak ilân edildi.

Hunyad'ın arka arkaya kazandığı bu iki zafer Avrupa'da, Türkler'i Rumeli'den söküp atmak

ümidinin doğmasına sebep oldu. Papalık büyük bir hazırlığa girişti. Macar, Sırp, Alman, Ulah, Leh, İtalyan ve bir kısım hıristiyan Arnavutlardan yeni bir **"Haçlı Ordusu"** teşekkül ettirildi. Bu kuvvetlerle harekete geçen **Hunyad**, Niş yakınlarına kadar ilerledi. Burada karşılaştığı Osmanlı kuvvetlerini İzladi Derbendi'nde mağlub ve perişan bir şekilde ric'ate mecbûr etti. Rumeli Beylerbeyi **Kasım Paşa** ile **Çandarlı Mahmud Paşa** esir edildi. Ordunun büyük bir kısmı mahâretle ric'ate muvaffak olduğundan, pek az bir kısmı imhâ edilebilmişti.

Sultan Murad Efendimiz de arkada ihtiyat kuvvetlerinin başında idi. Bu hâdise duyulunca ilk harekete geçen devletimizin ezelî düşmanlarından Karamanlı Beyliği oldu. Esâsen Batılılarla daha evvel defalarca ittifak yaptığı için Karaman Beyliği böyle bir fırsatı kolluyordu. Osmanlı topraklarına saldırdı. Akhisar, Beyşehir ve Akşehir'i zabtetti. Damadı olan Karaman Beyi'ne gösterdiği bunca lütfa rağmen, bu fırsattan istifade ile gerçekleştirdiği ihânet **Sultan Murad** Efendimizi çileden çıkarmaya yetti. Kuvvetlerini ikiye ayırarak yarısını Rumeli'de bıraktı. Rumeli'deki kuvvetlere bendeniz kumanda edecektim. **Sultan Murad** Efendimiz sür'atle Anadolu'ya geçerek Karamanoğulları'nı yaptığına pişman olacak şekilde tenkil etti (tepeledi) ve ne yazık ki, Konya ulemâsının ricâsıyla bu fitne ve fesad yuvası, bir kere daha ortadan kalkmak tehlikesinden kurtuldu.

Büyük oğlu **Şehzâde Alâeddin Ali Bey** de Amasya sancakbeyliğinin askerleriyle bu sefere katılmış ve birlikte Bursa'ya kadar gelmişti. **Sultan**

Murad Efendimiz henüz Rumeli'ye geçmeden, daha Bursa'dayken, O'nun bu sevgili şehzâdesinin sancağına dönmek üzere giderken yolda vefât ettiği haberini aldı. **Sultan Murad** Efendimiz, Karaman'a karşı kazandığı bu büyük zaferin keyfine varamadan üzüntüye garkoldu. Daha Bursa'da iken o teessürle tahttan çekilip yerini Efendimize bırakmak arzusunu izhar etti. Etrafındaki beyler ve paşalar, bu kararı pek içlerine sindiremedilerse de bir şey söylemeye cür'et edemediler."

Halil Paşa aslında **Sultan Murad Han**'ın bu kararını başta kendisinin tasvib etmediğini söylemek istiyor, fakat buna cür'et edemediğinden diğer paşaları ileri sürüyordu. Sözüne devamla:

"-Efendimiz!" dedi. "Devletimizin her tarafında düşmanın casusları vardır. Bendeniz o kanaatteyim ki, **Sultan Murad** Efendimiz daha Rumeli'ye dönmeden düşmanlarımız bu kararı öğrenmiş ve bundan dolayı yaptığımız bu sulh teklifini tereddütsüz kabul etmişlerdir. Diğer taraftan **Yanko Hunyad**, toplanabilen haçlı askerlerine ilâveten vaad edilmiş bulunan asıl büyük takviyenin gecikmesi üzerine sulh teklifimizi canla başla kabul ederek bizimle on senelik bir **"saldırmazlık paktı"** imzaladı. Bunu bizim murahhaslarımız Kur'ân-ı Kerim üzerine, **Yanko Hunyad**'ın adamları ise İncil üzerine el basıp yemin ederek imzalamışlardı.

Sultan Murad Efendimiz, haçlılar tarafından esir edilmiş bulunan eniştesi **Çandarlı Mahmud Paşa** ile Beylerbeyi **Kâsım Paşa** için talep edilen yetmiş bin düka altınını verdirmekle beraber bu O'nun son derecede gücüne gitmişti. Muâhede, bizim

bakımımızdan pek çok ağır şartlar ihtivâ etmesine rağmen bir **"saldırmazlık paktı"** olmasından dolayı Rumeli'deki hududlarımızın en az on sene tecâvüzden masun (korunmuş) kalacağı kanaatidir ki, **Sultan Murad** Efendimizin işgâl ettiği makamı siz biricik evlâdına terk etme kararına sevk etmiştir. Benim kanaatim budur ve söyleyeceklerim bundan ibârettir." dedi.

Genç hükümdar, bundan sonra diğer paşalara dönerek onlara da anlatılanların bazı kısa geçilmiş noktaları üzerinde çeşitli suâller sordu. Aldığı cevaplar kendisini tatmin etmiş olmalıydı ki, ayağa kalkmasıyla toplantının nihâyete ermiş bulunduğunu îmâ etmiş oldu.

Paşalar kallâvî selâmlarla huzurdan çıktılar. **Zağanos Paşa** ile genç Hükümdar başbaşa kalmışlardı. Padişah, **Zağanos Paşa**'dan biraz evvel önünde vâkî olan münâkaşa ile ilgili olarak başka bildikleri olup olmadığı hususunu sordu. **Zağanos Paşa** Manisa'dayken aldığı istihbârât raporlara istinaden öğrenebildiği her şeyi büyük bir dikkatle padişaha arz edince, O:

"-Bu **Halil Paşa** harîs bir adama benzer!.. Kendisi bir kına iki kılıç sığmaz demiş olmasına rağmen, **Sultan Murad** Efendimizin iktidar kılıcının kınına onunla birlikte girmek istediği anlaşılıyor. Fakat şimdilik biz bunları anlamamazlıktan gelelim. Bakalım, bu muhteris adam daha neler yapacaktır." dedi.

Zağanos Paşa, genç Padişahı te'yiden:

"-Efendimiz!.." dedi. "Ben asker arasında şu sözlerin söylendiğini duydum:

"-Hoca sopasıyla, zorla ders gören bir şehzâdeden padişah mı olurmuş?! Hatırlayınız, **Molla Gürânî** hazretleri, evvelce Manisa'dayken anlatılmış olduğu üzere sizi sopayla tehdid etmiş, hatta buna itiraz eden pederinizi de yalancıktan size gözdağı vermek için kovalamıştı. Bunu asker nereden bilsin!.. Bu da **Halil Paşa**'nın bir fitnesi olmalıdır." dedi.

Sonra şu sözleri ilâve etti:

"-Bu **Halil Paşa**, Çandarlı âilesinde devletimizde vazîfe alan beşinci veziriâzâmdır. Bunlar arka arkaya işbaşına gelmişlerdir. Böylece veziriâzamlık da âdeta padişahlık gibi bir hanedâna mahsûs bir hâle gelmiştir. Otoriteleri neredeyse Osmanoğulları ile eş bir duruma gelmiştir. Bu iyi bir alâmet değildir. Bu **Halil Paşa** da hırs ve otorite düşkünlüğünde babası **İbrahim Paşa**'dan geri kalır bir kimse değildir. Bakalım bundan sonra neler yapacaktır!..."

Zağanos Paşa ile genç Padişah, **Halil Paşa**'nın gelecekte nasıl bir tavır alacağını merak ededursunlar, vak'alar arka arkaya sökün etmekte gecikmedi. **Hunyad,** İncil üzerine yemin eden adamları vâsıtasıyla on senelik bir sulh muâhedesi akdetmiş olmasına rağmen **Sultan Murad**'ın tahtını terk edip Manisa'ya çekildiğini öğrenince derhal harekete geçti ve Papalıktan bu muâhedeyi bozmak için fetva istedi. Papanın cevabı şu meâldeydi:

"-Türkler dinsizdirler. Çünkü **Hazret-i İsa**'nın peygamberliğini kabul etmekle beraber O'nun ilâhlığını inkâr ediyorlar. Dinsizlere verilen söz, velev İncil üzerine yemin edilerek verilmiş olsa bile, ondan dönülebilir. Bu dinimizce câizdir."

Yanko Hunyad, bu fetvâyı alınca yeniden

sağdan-soldan iltihak eden diğer haçlılarla birlikte Osmanlı ülkesine saldırmaya başladı. Bunun üzerine **Halil Paşa**, yeni Padişaha danışmadan güvendiği bir adamını Manisa'ya gönderdi. Haçlıların:

"-Osmanlı padişahı delirmiş!.. Tahtını on iki yaşında bir çocuğa bırakmış. Osmanlı'yı Rumeli'den söküp atmak için bundan daha iyi bir fırsat olmaz!" diyerek tecâvüze başladıklarını ve **Gâzi Hünkâr**'ın bu tehlike karşısında gelip tahta geçmesinin gereğini bildirmişse de **Sultan Murad**:

"-Asla!" diyerek bunu reddetmiş ve yerine bıraktığı oğluna güvendiğini, esâsen harbi paşaların yapacağını, **Halil Paşa** kendisine böyle bir dâvette bulunacağına, müdâfaa tertibâtına başlamasını söyledi. Elçi, Manisa'dan **Halil Paşa**'nın istekleri kabul edilmemiş bir hâlde geriye gelince O, bu defa divanda düşüncesini açıkça izhâr etti. Genç Padişah'ın:

"-Paşalarım, beylerim!.. Mâdem düşmanımız ahdini bozmuş ve sınırlarımıza tecâvüze başlamıştır. Sefer tedârikine başlayınız! Hep birlikte o dönek düşmana karşı gideceğiz!.." demesine hiç kimse hay hay diyerek karşılık vermedi. Uzun bir sükûttan sonra **Halil Paşa**:

"-Efendimiz!.. Babanızı çağırınız!.. Siz bu işi yapamazsınız!" demek cür'etkârlığında bulundu. Devletin en kıdemli veziri olmak dolayısıyla diğer paşaları da tesir altına almış bulunduğunu gören genç Padişah, diğer bazı paşaların kendisini desteklemesine rağmen divandan arzu ettiği kararı çıkaramayınca babasına husûsî bir ulak göndererek şu târihî teklifte bulundu:

"-Ben padişahsam, emrediyorum. Vatanımız tehlikede!... Seni ordu kumadanı tâyin ettim. Geç ordunun başına!.. Yok eğer sen padişahsan yine ordunun başına geçmelisin. Zîrâ bana bıraktığın paşalar, bu hizmeti benimle yapmak istemiyorlar."

Bu cevap karşısında çâresiz kalan **Sultan Murad**, Edirne'ye doğru yola çıktı. Önce Üsküdar'a geldi. Fitne yuvası Bizans, O'nun karşıya geçmesine muhakkak ki, göz yummayacaktı. Bunun için Ceneviz tüccar gemilerine asker başına bir altın vererek dedesi Yıldırım'ın yaptırdığı Anadolu Hisarı'ndan Rumeli yakasına geçti. Mâiyetinde çok az bir kısım eyâlet askeri vardı. Bunlar her ân bir Bizans hücûmuna uğrayabilirlerdi. Fakat o büyük ve tecrübeli kumandan, hiçbir tehlikeye mâruz kalmadan Edirne'ye ulaştı.

Halil Paşa tertibatını almıştı. O'nu Edirne varoşlarında bir padişah olarak etekledi. Genç **Sultan Mehmed** de babasının elini öpüp vatanın karşı karşıya bulunduğu tehlikeyi anlattı. **Sultan Murad**, oğluna padişah muâmelesi yapmak husûsunda çok dikkatli davranıyordu. Çünkü O'nun niyeti, karşılaşılan bu haçlı belâsını bertaraf ettikten sonra tekrar Manisa'ya dönmekti.

Ordusunu düzene soktuktan sonra harekete geçti ve Varna'da tarihin emsâlsiz zaferlerinden birini daha kazandı. Öldürülen **Kral Ladislas**'ın kesik başı çiğnenmiş bulunan Segedin Muâhesi'yle birlikte bir mızrağa geçirilip harp sahasının ortasına dikildi. Asker hep birlikte:

"-İşte sözünde durmayıp yeminini bozanın âkıbeti!.." diye bağrıştılar.

Yanko Hunyad güçlükle kaçıp canını kurtarabilmişse de ordusu kâmilen imhâ edildi.

Bu emsâlsiz zaferden sonra **Sultan Murad** harb sahasını geziyordu. Esir, yaralı ve maktul düşman askerlerinin pek çoğunun gencecik çocuklar olduğunu görünce hayret etti ve:

"-Şaşılacak şey!.. **Hunyad**'ın askerleri arasında bir tane bile yaşlı ve tecrübeli kimse görünmüyor!.." dedi. Yanındaki vezir:

"-Hünkârım!.. İhtiyarlar, ihtiyatlı olur. Aralarında öyle insanlar olsa, böyle bir mâceraya atılırlar mıydı?" dedi.

Sultan Murad, bundan sonra Edirne'ye avdet etti. Orada parlak bir merâsimle karşılandı. **Sultan Murad**'ın Manisa'ya dönmek husûsundaki arzusunu bilen **Çandarlı Halil Paşa**, O'nu Edirne'de tutmak hususunda çeşitli bahânelerle oyalıyordu.

Bu esnada yapılan divan toplantılarında **Sultan Murad**, oğlunun riyâset ettiği bu toplantılara sıradan bir paşa gibi katılıyor ve oğluna karşı gösterilen bu güvensizliği bertaraf etmeye çalışıyordu.

Bu sırada **Sultan Mehmed** adına basılan altınlarda pek az bir gram eksikliği olmuş, bu durum da asker ve sivil herkeste bir memnûniyetsizlik doğurmuştu. Bu durumdan istifâde etmek isteyen **Halil Paşa** bir hileye saparak genç Padişaha şunu söyledi:

"-Asker ve kumandanların çoğu hâlâ peder-âlinizi padişah kabul ediyorlar. Biz senin başta kalmanı istiyoruz!"

Genç padişah bu söze içinden:

"-Kuyruklu bir yalan!.." düşüncesini geçirdiyse

de sesini çıkarmadı. **Halil Paşa** devam etti:

"-Pederiniz yorgun ve bıkkın görünüyor. Manisa'ya dönmek istiyorlar. Siz nezâketen elini öperek O'nu tahta dâvet etseniz, hiç şüphesiz bunu kabul etmeyecektir. O zaman milletin gözü önünde cereyan eden bu hâdise herkesin sizi padişah olarak kabul etmesini sağlar!" dedi.

Genç Padişah, babasına nezâketen böyle bir teklifte bulunursa hakîkaten O'nun müstağnî davranacağını zannetti ve bu hâli gören paşaların nezdinde artık padişahlığına itiraz kalmayacağını düşündü. Bu sebeple kalabalık bir divan toplantısında **Halil Paşa**'nın oyununa gelerek, babasının elini öptü ve:

"-Siz varken bana padişahlık yapmak düşmez. Ortada bir karışıklık var. **Halil Paşa** kulunuzun söylediği gibi **«Bir kına iki kılıç sığmaz»** diyerek babasına toplantıyı idâre ettiği baş köşeyi gösterdi. **Sultan Murad** da onu alnından öperek teklifi kabul ile gösterdiği yere geçip oturdu. O zaman genç padişah, **Halil Paşa**'nın kendisine büyük bir tuzak hazırladığını anlamakta gecikmedi. Fakat ne çare ki, olan olmuştu.

Tekrar Manisa'ya dönmek üzere hazırlığa başladığında maiyetine tahsis edilenler arasında **Zağanos Paşa**'nın bulunmadığını görünce, bunun da **Halil Paşa**'nın bir fitnesi eseri olduğunu öğrenmekte gecikmedi. Hakîkaten **Halil Paşa**, **Zağanos Paşa**'yı **Sultan Murad**'a, **Şehzâde Mehmed**'i havâî işlerle meşgûl ettiği yolunda gammazlayarak O'nun Balıkesir valiliğine tâyinini sağlamıştı. **Akşemseddin** ile birlikte hocaları arasında katılan **Molla Hüsrev**'e

dönerek **Halil Paşa** için:

"-Bu ne dessas adam, Hocam!.. Ne yaman mekr (hile) eyledi!.. Bana başka, pederime ise, başka türlü söyledi ve beni sevgili lalamdan bile ayırdı. Evet, ben de biliyorum, O'nun söylediği gibi, bir kına iki kılıç sığmaz. Lâkin ben, icraat yapıp da başarısızlığa uğramış değildim ki!.. Bu duruma o hâin ve hilebaz adam sebep oldu. Bu kadar yorgunluğun ardından, babamın üstüne devletin ağır yükünü bir daha çökertti. Bunu hiç şüphesiz eski itibarlı mevkiini korumak için yaptı. Ama üzülmüyorum. Taht, baht iledir. Bir gün o baht bana yâver olursa, bir kına iki kılıç sığmadığını göstermek üzere herşeyden önce O'nun fitnesini halledeceğim!" dedi ve tekrar Manisa'nın yolunu tuttu.

-III-
FENİĞ'ME'L-EMİR!...

Gâzi Hünkâr Sultan II. Murad Han, 1451 yılında bir gün Meriç boylarında ava çıkmıştı. Dönüşünde Ada Köprüsü başında bir ihtiyar dervişe rastgeldi. Derviş:

"-Padişahım!.. Senin için Dünyâ işi tamam oldu. Tevbeye sarıl ki, vâden yakındır!.." dedi.

Sultan, bu beklenmedik söz karşısında irkildi. Yanıbaşındaki **Saruca Paşa**'ya dönerek:

"-Sen şâhidsin, Paşa!.. Ben, her dâim tevbe-istiğfar hâlinde değil miyim?" dedi.

Yoluna devam etmekle beraber içinde bir ukde kalmış olmalıydı ki, **İshak Paşa**'ya sordu:

"-Bu dervişin kim olduğunu bilir misin?"

İshak Paşa:

"-Hünkârım, Bursa'da **Emir Sultan** hazretlerinin müridlerinden bir meczub kişidir!.." cevâbını verdi.

Sultan Murad, sarayına döndüğünde şiddetli bir başağrısıyla kıvranmaya başlayınca vezirlerini toplayıp onların huzûrunda bir vasiyetnâme yazdırdı ve kendisinden sonra oğlu **Şehzâde Mehmed**'e itaat

etmelerini ve O'nunla iyi geçinmelerini tavsiye etti. Üç gün bu başağrısıyla kıvrandıktan sonra 49 yaşında olduğu hâlde vefât etti. (3 Şubat 1451)

Başvezir **Halil Paşa**, derhal Manisa'ya bir ulak (haberci) göndererek **Şehzâde Mehmed**'i tahta geçmek üzere Edirne'ye dâvet etti.

Şehzâde Mehmed, bu dâveti alır almaz bir kısım adamlarıyla birlikte derhal yola çıktı. Birinci tahta geçişinde **Halil Paşa**'nın kıskançlığı sebebiyle - **Sultan Murad**'a tesir ederek- Balıkesir'e vâli ve kumandan tâyin ettiği lalası **Zağanos Paşa**'ya uğradı. Onu da beraberine alarak yola devam etmek istiyordu. Vakit gece yarısı olmuştu. **Zağanos Paşa**, teheccüde (gece namazına) kalkmıştı. Gecelik entârisiyleydi. Kapıyı açan hizmetkârları **Şehzâde Mehmed**'in geldiğini söyleyince kıyâfetinden dolayı telâşa kapıldı. Bu harekette bir fevkalâdelik olduğunu anlamakta gecikmedi. Geceyarısı bu nâgihânî (âni) ziyâretin sebebini merâk ediyordu ki, kapı önündekiler şehzâdenin kendisiyle birlikte Edirne'ye gitmek üzere yola çıkması gerektiğini bildirdiler. Bunun üzerine **Sultan Murad**'ın vefât ettiğini anladı. Geriye gidip kıyâfetini değiştirmek istiyordu ki, o sırada atından inip kapı önüne gelmiş olan **Şehzâde Mehmed**'in:

"-Zararı yok Paşa Hazretleri!.. Acele etme. Bir içeri girip soluklanalım!.." demesi üzerine onları içeriye buyur etti.

O saatte **Zağanos Paşa** konağında herkes uyuyordu. Paşa, derhal aşçıyı uyandırdı ve misafirlere pratik bazı yiyecekler hazırlaması tâlimâtını verdi. Sonra kıyâfetini değiştirerek yola gidebilecek şekilde alelacele bir hazırlık yaptı.

Misafirler, hep birlikte sür'atle hazırlanan yemeği yeyip ikişer rek'ât sefer namazı kıldılar. Böylece bir saat kadar hem kendileri istirahât etmiş ve hem de atlarını dinlendirmiş oldular. **Zağanos Paşa** da mâiyetine eyâlet askerlerinden kendine yakın birkaç adamı alarak kâfileye katıldı. Sür'atle Gelibolu'ya geldiler. **Şehzâde Mehmed**, burada bir müddet eğlenerek Edirne'ye yolda olduğunun bilinmesi maksadıyla ulaklar gönderdi.

Ertesi gün yola devam eden kafile güzergâhta halkın coşkun alâkasıyla karşılandı. Zîrâ her tarafta **Sultan Murad**'ın vefât ettiği ve **Şehzâde Mehmed**'in tahta geçmek üzere Edirne'ye dâvet edildiği duyulmuştu.

Edirne'ye bir saatlik mesâfede devletin ileri gelen vezirleriyle kalabalık bir asker topluluğu kafileyi büyük bir coşkunlukla karşıladı. Esâsen **Şehzâde Mehmed**'in Gelibolu'da bir-iki gün eğlenmesi bu neticeyi görmek içindi. Zîrâ altı sene evvel askerin, O'nun tahta birinci defa geçişini iyi karşılamamış olduğunu görmüştü. Bunda **Halil Paşa**'nın rolü mutlak olmakla beraber, umûmî bir tasvibe mazhar olamaması padişahlığının dört ay gibi kısa bir müddet sonunda nihâyete erdiğini görerek hüsrân içinde tekrar Manisa'ya dönmüştü. Bu defaki karşılama, umûmî bir tasvîbi gösteriyordu. Asker-sivil, herkesin ortaya koymuş bulunduğu coşkunluk, padişahlığının münâkaşasız tasvibi demekti. Ancak zihninde bir endişe mevcuddu. O da **Sultan Murad**'ın oğlu olup henüz kundakta bulunan İsfendiyaroğlu'nun kızından doğma **Şehzâde Ahmed**'in kendisine karşı bir koz olarak kullanılma ihtimâliydi. Bu husûsta **Çandarlı Halil Paşa**'nın

tutumundan endişe etmekteydi. Bu endişesini daha Gelibolu'dayken **Zağanos Paşa**'ya açmış ve O'ndan şu cevâbı almıştı:

"-Efendimiz!.. **Halil Paşa**'nın vaktiyle söylediklerini hatırlayınız. Babanıza karşı kardeşi küçük **Mustafa**'yı Bizans'ın nasıl kullandığını anlatmış ve o sırada küçük şehzâdelerin, büyüklerinden daha tehlikeli olduğunu arz etmişti. Saltanat için kullanılan küçük şehzâdelerin fiilen o vazifeyi görmeleri mümkün olmadığından kendilerine niyâbetle bir devlet ricâlinin âdeta gayr-i resmî padişah durumuna geleceğini ve bu durumun da hânedân içindeki mücâdeleyi, hânedânlar arası mücâdele hâline getirebileceğini söylemiş ve Avrupa tarihlerinden bir çok misâl zikretmişti.

Bana göre, **Halil Paşa**'daki iktidar hırsı padişahlarda görülmemiş bir derecededir. O'nun âilesi bu devlete arka arkaya veziriâzamlar yetiştirmiştir. **Halil Paşa**, Çandarlı âilesinden beşinci veziriâzamdır. Onlar artık veziriazamlığı âilelerine mahsus bir hak telâkkî etmektedirler. **Halil Paşa**, babanızın padişahlıkta âdeta bir ortağı gibiydi. Sizin zamanınızda bu durumunu muhâfaza edemeyeceğini takdir etmemesi imkânsızdır. Bu sebeple sizden göreceği ilgisizlikten kurtulmak için bu küçük şehzâdeyi kullanarak bir hareket yapması ve kendisini eski kudretli durumuna kavuşturmaya çalışması ihtimâl dâhilindedir.

Şehzâdem!.. İnanınız bu sözleri, **Halil Paşa** hakkında intikam duygusuyla söylemiyorum. O'nun hırsına siz de şâhidsiniz!.." deyince **Şehzâde Mehmed**:

"-Bu muhtemel tehlikeyi bertaraf için çâre

nedir?" diye sormuş, **Zağanos Paşa** da bu suâl üzerine:

"-Küçük şehzâdeyi ortadan kaldırmaktır!" karşılığını vermişti.

Bu konuşma esnasında **Zağanos Paşa**'nın serdettiği fikirler zihninde bir arı kovanı gibi uğulduyordu. Cülûs için tahta çıktığı 18 Şubat 1451 Perşembe günü, **Halil Paşa** ve **İshak Paşa** gibi babasının paşaları, kendisine uzak bir mesâfede, kapı dibinde duruyorlardı. Genç Padişah, **Şâhin Paşa**'ya hitâben:

"-Babamdan bana emânet olan paşalar, niçin böyle uzakta dururlar!.. Yanıma gelsinler." tâlimâtını verince **Halil Paşa**, ürkek adımlarla ilerleyip tahtın sağ tarafındaki sedire yerleşti. Onlardaki bu ürkeklik de genç padişahın zihnindeki korku ve vehmi takviye etmişti. Sonra **İshak Paşa**'nın, **Sultan Murad**'ın nâşını Bursa'ya götürüp vasiyeti vechile üstü açık türbeye defnetmesini emretti. Daha sonra **Zağanos Paşa**'yı yanına çağırdı ve O'nun kulağına eğilerek kendisine gizli bir tâlimât fısıldadı. Bir saat sonra Divan'a avdet eden **Zağanos Paşa**, alenî bir şekilde:

"-Devletlüm!.. Emriniz yerine getirilmiştir!.." dedi. Bunun üzerine genç padişah, divandaki paşalara dönerek:

"-Osmanoğulları tahtı için hayatta benden başka kimse yoktur!.. Kardeşim sizlere ömür!.. Umarım bundan böyle etrafımda kenetlenirsiniz!" dediği zaman **Halil Paşa**'nın âdeta kızaran çehresini göstermemek için başını önüne eğdiğini fark eden Sultan, isâbetli bir iş yaptığını kavramakta gecikmedi.

Cülûsü müteâkib bir hafta boyunca tebrik için

gelen yabancı elçiler huzûra alındılar. Genç Padişah, bunların her birine karşı sulhçü bir siyâset gösterisinde bulunarak kendileriyle babası zamanında yapılmış olan anlaşmaların devam edeceğini bildirdi. Bunlar arasında Papa'lık ile bir çok hıristiyan devletin, Bizans ve Trabzon Rum Devleti'nin elçileri de vardı. Bütün elçilerin isteklerini kabul ile hepsine siyâseten mülâyim göründü. Sırpların yeminle te'yid edilmiş anlaşmalarını yeniledi. Üvey anası **Mara**'yı onlarla birlikte Sırbistan'a gönderdi.

Halil Paşa ve O'nun arkadaşlarıyla kozunu paylaşmayı yakın bir geleceğe tâlik ederek onlara karşı da gâyet siyâsî davrandı.

Bu durum, Osmanlı'nın düşmanlarında beceriksiz, her teklifi kabul eden, uysal bir padişahın işbaşına geldiği vehmini uyandırdı. **Sultan Mehmed**'in cülûsunun haftasında **Zağanos Paşa**, Bizans'tan garip bir elçinin geldiğini, O'nu bir haftadan beri kendi evinde misâfir ettiğini, bu elçinin aslında gizli bir müslüman olduğunu ve padişaha arz edilmek üzere çok ehemmiyetli bilgiler getirdiğini bildirmesi üzerine Padişah'ın tâlimâtıyla bu elçi, huzûra kabul olundu.

İçeriye papaz kıyâfetiyle girmiş olmasına rağmen müslüman usûlüyle Padişah'a selâm vermesi ile dikkati çeken bu garip elçi:

"-Buyur, bize ne haberler getirdin!" denmesi üzerine rumca karşılık verince, **Zağanos Paşa** araya girdi ve:

"-Efendimiz!" dedi. "Bu elçi Türkçe bilmiyor. Çünkü aslen Arap'tır. Arapça ve Rumca bilir. Hangi dilden konuşmasını istiyorsanız, onunla konuşsun. Fakat Türkçe konuşamaz!"

Bunun üzerine genç Padişah, Arapça konuşmasını emretti. Elçi, söze başlayarak şu izahatta bulundu:

"-Efendimiz!.. Bendeniz Bizans'ta yaşayan aslen Arap, gizli bir müslüman topluluğun temsilcisiyim. Ceddiniz **Yıldırım Beyazid Han**'ın Anadolu yakasında yaptırdığı Güzelce Hisar'ın tam karşısına gelen Rumeli yakasındaki **"Foena"** denilen yamaçtaki bir manastırda ikamet etmekteyim. Buradaki topluluğumuz yaklaşık olarak üçyüz kişi kadardır. Mâcerâmızı ve Bizans'ta bulunuşumuzu, neden dinimizi gizleyerek bu manastırda yaşadığımızı kısaca anlatayım:

Mâlum olduğu üzere, Hazret-i Peygamber İstanbul'un fethedileceğini müjdelemiş ve O'nu fetheden kumandan ve askerleri övmüştür. Bu mazhariyete nâil olmak için Arap kavmi dokuz defa İstanbul'u muhâsara etmiş, fakat fethe muvaffak olamamıştır. Bu dokuz muhâsaranın üçü, birinci emevî halîfesi **Hazret-i Muâviye** zamanında gerçekleşmiştir. Bunlardan Milâdî 677 yılındaki ikinci seferde Sancaktar-ı Rasûlullah **Ebâ Eyyub el-Ensârî** hazretlerinin surlar dışında vefât edip defnedildiği mâlumdur."

Sözünün burasında genç padişah sordu:

"-Onun kabrinin nerede olduğunu biliyor musunuz?"

Garip elçi:

"-Hayır!" dedi. "Bizanslılar uzun zaman bizim surlar dışına çıkmamıza müsaade etmediler. Bu sebeple surlar hâricindeki sahabe kabirlerini biz bilemeyiz. Fakat biz, bu ikinci seferde Bizans tarafından esir alınmış bir Arap topluluğuna dâhil

olduğumuz ve o gün bugündür Bizans'ta yaşadığımız için, topluluğumuza mensub olup da surlar dâhilinde vefât eden sahabe kabirlerini biliriz. Meselâ esâretimizin başlangıcı esnâsında Galata'da oturtulmuştuk. O zaman **"Kurşunlu Mahzen"** denilen bir yeri câmi (Yeraltı Câmii) hâline getirip ibâdet ediyorduk ki, aramızda mevcud olan sahabeden **Vehb bin Huşeyre** vefât etmiş ve oraya defnedilmiştir. Tâbiînden (sahâbeye yetişip onları görenlerden) **Süfyan ibni Uyeyne**'nin kabr-i şerîfi de oradadır. Ayrıca surlar dâhilinde Eğrikapı civârında **Hazret-i Şa'be**'nin kabrini de bizim cedlerimiz belirlemişlerdir.

Emevî halifelerinden **II. Yezid**, beşinci defa İstanbul'u muhâsara ettiğinde Galata zabtedilmiş ve orada Arap Câmii denilmekle şöhret bulmuş bir câmi inşa edilmişti. Bugün O'nun yerinde bir kilise mevcuddur.

Önceleri Arap esirler, Bizans tarafından eziyetli işlerde çalıştırılıyorlardı. Galata'nın zabtı üzerine durumumuz biraz düzelmişti. Fakat 1204 yılında Lâtinler, Kudüs'ü fethetmek üzere yola çıkmışken İstanbul'a uğradılar. Surların nisbeten zayıf bulunduğu Haliç kıyılarından şehre dâhil olarak taş üstünde taş bırakmadılar. Bizans ileri gelenlerini kılıçtan geçirdiler. Çünkü Katolik olan Lâtinler, Ortodoksluğun amansız bir düşmanıdırlar. İstanbul, bu tarihte Lâtin hâkimiyetine geçti. Bizanslılar, İznik'e çekilerek orasını imparatorluklarının merkezi hâline getirdiler.

İstanbul'da (Elçi bu kelimeyi bazen **"İstinpolis"**, bazen de **"Konstantaniyye"** olarak telâffuz ediyordu.) ortodokslara karşı bu mezâlimden

biz araplar da nasibimizi aldık. Onlar, katolikliği kabul etmeyenleri kılıçtan geçiriyorlardı. Pek çok müslümanı katlettiler. Bir kısım Araplar ise, zâhiren katolikliği kabul etmekle beraber gizli gizli dinlerini muhâfaza etme yolunu seçtiler. Ben, o grubun devamı olan insanlardan biriyim. Asıl adım **Abdurrauf**'tur. Rumlar beni **Dimitri** olarak bilirler. O gün bugündür, biz, Bizans'ta dinimizi gizli gizli devam ettirmekteyiz. Aramızda pek çok hâfız vardır. Bendeniz de hâfızım.

Lâtinler, Bizans'ta elli yedi sene kalabildiler. 1261 yılında Lâtin idâresinin zayıflamasından istifâde ile İznik'te hükümdar olan **VI. Mihail Paleologos** şehri geri alarak tekrar Bizans idâresini kurmuştur. Mâlum olduğu üzere, başlangıçta Doğu Roma demek olan Bizans'ta resmî dil Lâtince idi. Bu durum asırlarca devam etti. Bundan takrîben altı yüz sene evvel, Rumca resmî dil olmuştur. Buna göre, Bizans halkının hânedân dışında hiçbiri grek asıllı değildir. Zaten Galata, öteden beri Venedikli ve Cenevizlilerce meskûn bulunmaktadır.

Gün oldu, dinimizi gizli gizli yaşamak güçleştiğinden Bizanslılar'ın gözünden uzak bir yerde ikamet etmek ihtiyacını hissettik. Bu sebeple **"Foena"** denilen, Boğaz'ın yamaçlarındaki **"Kayalık Manastırı"**na yerleşmemize Bizans idâresinden bir müsaade çıkartabildik. O zamandan beri orada yaşamakta ve erkeklerimiz rahib, kadınlarımız râhibe kıyâfetiyle bu manastırda yaşamaktayız.

Mâlum olduğu üzere siz Osmanlılar, İstanbul'u bugüne kadar tam altı kere muhâsara etmiş bulunmaktasınız. Bunların dördü **Yıldırım Beyazid Han** tarafından gerçekleşmiştir. Bu büyük İslâm

kahramanı bize heyecanlı dakikalar yaşatmış ve her defasında çıkan bir aksilik üzerine fetih müyesser olmamıştır. O mübârek insan, üçüncü kuşatmasında Bizans dâhilinde bir câmi-i şerif inşâsıyla bir Türk mahallesi tesisini ve dâhilde bir müslüman kadı efendinin bulunmasını Bizanslılar'a anlaşma ile kabul ettirmiş olmasına rağmen, Bizanslılar bu taahhütlerini yerine getirmemişler ve bundan dolayı bu şehri dördüncü defa kuşatmıştır. Fakat o sırada doğuda beliren **Timur** belâsı yüzünden yine muvaffakiyetsizliğe uğramıştı. Beşinci kuşatma, **Mûsâ Çelebi**; altıncı kuşatma ise babanız merhûm **Gâzi Hünkâr** tarafından gerçekleştirilmiş ise de, bunların hepsinin başarısızlıkla neticelendiği yüksek mâlumunuzdur. Ben size kendi tarihinizi anlatacak değilim!.. Ancak şunu söylemek istiyorum ki, bizim cemaatimizin bir âlim lideri vardır: **Şeyh Burhâneddin Efendi**!.. O diyor ki:

"-Kur'ân-ı Kerim'de geçen **«beldetün tayyibetün»** (güzel şehir) ibâresi, ebced harfleriyle 857'ye tekâbül etmektedir. Bu ise, içinde bulunduğumuz hicrî yıla tekabül etmektedir. Bu sene Konstantiniyye'nin fethi, inşallahurrahman gerçekleşcektir. Bunu yapabilecek yegâne güç ise, Osmanlı Devleti'nde mevcuddur. Bu devletin başında, şu hicrî tarihte siz bulunduğunuza göre, fetih size müyesser olacaktır!.. Büyüğümüz, size bu bilgiyi aktarmam için beni göndermiş bulunuyor. Eğer İstanbul'u fethetmek düşüncesindeyseniz, tereddüt etmeyiniz. Zafer size müyesser olacaktır!.. Bize de âcizâne bir hizmet düşerse o, cemaatimizin asırlardan beri beklediği büyük bayram günü olacaktır." dedi.

Genç Padişah, İstanbul'un fâtihi olmak ve Peygamberin medhine mazhar kumandan mevkiine yükselmek için bu aldığı üçüncü beşâretten (müjdeden) fevkalâde müteheyyiç olmuş (heyecanlanmış) ve papaz kıyafetindeki **Hâfız Abdurrauf**'u iltifatlar ve hediyelere gark edip geriye göndermiş ve O'na cemaatinin sabırla beklemesini tavsiye etmiştir.

Başbaşa yapılan bu görüşmenin heyecanıyla genç padişah, ertesi gün divan toplantısını emretmiş ve eski-yeni bütün paşaların divanda hazır bulunmasını istemiştir. Divan toplantısı, yanık sesli bir hâfızın okuduğu Fetih sûresiyle başlamış ve müteâkiben genç padişah, artık veziriazamlık mevkiinde devam etmekte olan **Halil Paşa**'ya dönerek:

"-Varna zaferinden sonra mâlûmunuz üzere ben tekrar Manisa sancağına döndüm. Altı yıl sonra işte tekrar Edirne'deyim ve padişahınız olmuş bulunuyorum. Ben yokken neler olup bittiğini kısaca anlatır mısınız? Zîrâ siz bu devlette babamdan sonra en selâhiyetli bir insandınız!.." dedi.

Hakîkaten genç Padişah, altı yıldan beri devletin merkezinden uzakta bulunuyordu. Sadece bir defa 1450 yılında tertiplenen Arnavutluk Seferi için merkeze çağrılmış ve bu sefere iştirâk ettirilmişti. Sefer sonrası Edirne Sarayı'nda **Dülkadiroğlu Süleyman Bey**'in kızı **Sitti Mükerreme Hatun**'la muhteşem bir düğünle evlendirilmiş ve müteâkiben tekrar Manisa Sancağı'na gönderilmişti.

Çandarlı Halil Paşa, ilk sözün böylece kendisine verilmiş olmasından dolayı teşekkür ettikten sonra konuşmasına şöyle başladı:

"-Merhum pederiniz, 1444 yılında kazandığı **"Varna Zaferi"**nden sonra tekrar tahta geçince bir gün bile at sırtından inmeksizin devletin düşmanlarıyla uğraşmak mecbûriyetinde kaldı. Rumeli cihetinden hududlarımızda kim varsa hepsi bize düşmandır. Onlar merhum pederinizi pek çok uğraştırmışlardır. Biliyorsunuz, babanızın birinci Arnavutluk seferinde **İskender Bey**, Edirne'ye getirilmiş ve burada gûyâ müslüman olmuştu. Meğer gizli gizli fırsat kolluyormuş. Günün birinde Edirne'den kaçarak tekrar Arnavutluk'a gitmiş ve yeniden hıristiyanlığa dönmüştür. Tanassur eden (Hıristiyanlığa dönen) **İskender Bey**, babanızın başını bir hayli ağrıtmıştır. O'nunla bir hayli uğraştıktan sonra merhum pederiniz Mora'ya bir sefer tertiplemiştir. Fakat bu devletin en çok baş ağrıtan düşmanı ne Sırplar, ne Macarlar ve ne de onların destekçisi papalık ve diğerleridir. Asıl düşmanımız, batı istikametine dönük yüzümüzün arkasında kalan Karaman Beyliği ile Bizans'tır.

Bizans, **Şehzâde Orhan** adında birini elinde bulundurmakta ve bu devleti dâimî bir sûrette onu serbest bırakmakla tehdid etmektedir. Bununla beraber Bizans, dişi dökülmüş ihtiyar bir aslana benzer. O şimdilik **Şehzâde Orhan** için verilmekte bulunan yıllık üçyüz bin düka altın tâvizle tatmin olup uslu durmaktadır. Fakat bunun böyle devam edeceği sanılmamalıdır. Bizans, her ân fırsat kollamayı ve fitne çıkarmayı tabiî bir siyâset hâlinde benimsemiştir.

Bununla beraber Karamanoğulları, Hıristiyanlardan daha büyük bir baş belâsıdır. Üzerlerine gidince aman diler, Konya ulemâsını

ileriye ricâcı olarak gönderir ve böylece sultanlarımızın öfkesini teskin eder. Fakat fırsat bulunca yeniden ülkemize saldırmaktan çekinmezler. Osmanlı, Rumeli'de bir harbe girsin de, Karamanoğlu bunu fırsat bilip Osmanlı mülküne tecâvüz etmesin, bu asla düşünülemez. Böyle bir hâinlik ihtimâl on kere vâkî olmuştur. Osmanlı tahtındaki bu değişiklik ve Padişahımızın bütün elçilere karşı gösterdiği yumuşak tavrın Bizans'ı da, Karamanoğlu'nu da sür'atle harekete geçireceğinden şüphe edilmemelidir!" dedi.

Hakîkaten genç padişahın tahta çıkışının üzerinden iki ay geçmemişti ki, Karamanoğlu'nun Osmanlı topraklarına saldırdığı haberi geldi. Bunun üzerine **Sultan Mehmed**, Kapıkulu askerleriyle Anadolu'ya geçmeye mecbur kaldı. Hareketinden önce **Halil Paşa**'nın adamlarından olan **Özgüroğlu İsa Bey**'i Anadolu Beylerbeyliği'nden azlederek yerine **İshak Paşa**'yı tâyin etti. Rumeli'yi boş bırakmamak için de kumandanlarından **Dayı Karaca Bey**'i Sofya üzerine gönderdi. Akıncı beylerine düşman içlerine devamlı sûrette akın yapmaları tâlimâtını verdi ve merkezde gerekli tertîbâtı alarak Anadolu'ya geçti.

Genç Padişahın, Karamanlılar'ın eline geçirdiği Alâiye üzerine yürümesi, düşmanın işgâl ettiği yerlerden vazgeçerek sulh istemesine sebep oldu. **Sultan Mehmed**, Karaman'ı ortadan kaldırmayı kafasına koymuştu. Fakat ilk ve asıl hedefi İstanbul olduğu için Konya ulemâsının da ricâlarını kabul ederek bu fitne ocağının idârecileriyle şimdilik ve yeniden bir sulh akdederek geriye döndü.

Bunun bir sebebi de, Padişah'ın Akhisar'da

bulunduğu sırada Bizans elçilerinin huzûra gelip **Şehzâde Orhan**'ın tahsîsâtının bir kat arttırılmasını talep etmeleriydi. Bu demekti ki, Bizans da fırsat kollamaktaydı.

Bu sırada Çanakkale Boğazı'nın düşman donanması tarafından tutulduğu haberi alındığından, vaktiyle babasının yaptığı gibi Boğaz'dan Rumeli yakasına geçmek üzere dedesinin yaptırdığı Güzelce Hisar'a geldi. Karşı yakaya geçtiğinde Bizans elçileri kendisini karşılayarak **Şehzâde Orhan** için verilmekte olan yıllık üç yüz bin altının bir kat arttırılması talebini tekrarladılar. İleri görüşlü padişah, bu taleble Bizans'la cülûs merâsiminden hemen sonra yenilemiş olduğu sulh anlaşmasını bozmak için bir fırsat zuhûr ettiğini görmekle beraber şimdilik elçilere yumuşak davranma yolunu seçti:

"- Edirne'ye varayım. Bunu o zaman görüşürüz!" tarzında savsaklayıcı bir beyânda bulundu. Arkasından da şunları ilâve etti:

"-Hükümdarınıza söyleyiniz!. Biz ne zaman Boğaz'dan Rumeli yakasına geçmek istersek bir sıkıntıyla karşılaşmaktayız. Bunun için ceddim **Yıldırım Beyazid Han**'ın yaptırdığı hisarın hemen karşısında konaklamamızı teminen küçücük bir hisar inşâ etmek istiyoruz. Hisar deyince gözünüz korkmasın, bir manda derisi kadar yer bize yeter Gidip hükümdarınıza söyleyiniz. Cevabınızı bekliyorum!" dedi.

Elçiler beş-altı saat zarfında geriye gidip cevabı getirdiler. Bizans imparatoru diyordu ki:

"-O toprak bana aid değil, Galata Cenevizlileri'nindir. Ben bu talebi yerine getirmeye selâhiyetli değilim. Bununla beraber istediği yer

gerçekten bir manda derisi kadar küçük olacaksa bunda Cenevizliler de bir beis görmezler!.."

Genç Padişah, şu karşılığı verdi:

"-Biz bu yer hükümdarınıza âid olduğunu düşündüğümüzden, dostumuz olan hükümdârınızın hatırını saymış olmak için bu mürâcaatı yaptık.

Bu yer Cenevizliler'e âidse, onların hatırını korumak gerekmez!.. Bir manda derisi kadar yerin onlar için de bir beis teşkil etmeyeceğini söylediğinize göre, biz işimize bakabiliriz!.."

Sultan Mehmed, elçileri savdıktan sonra **Zağanos Paşa**'ya dönerek:

"-Paşa Hazretleri!.. Mimar **Muslihiddin Paşa** ile kafa kafaya verip derhal bu Kayalık Manastırı'nın altına bir hisar inşâ ediniz. Ben size derhal birkaç bin inşaat işçisi göndereceğim. Düşman taarruzlarından korunmanız için de buraya birkaç top yerleştireceğim gibi donanmayı da buraya göndereceğim!.." tâlimâtını verdi.

Burası Foena adı verilen çalılık bir yokuştu. Tepede bir taşocağı mevcuddu. Mıntıkayı teftiş eden paşalar, bu taş ocağından istifâde edilebileceğini gördüler. Fazladan olarak Kayalık Manastırı'nda ikamet etmekte bulunan kadîm Arap topluluğu da kendilerine iltihak ederek Manastırın sökülüp taşlarının burada kullanılabileceğini söylemeleri üzerine derhal inşaata başladılar.

Sultan Mehmed, Edirne'ye varır varmaz onlara acele üç-beş top gönderdi. Bunları çalılıklar arasına yerleştirdikleri gibi denizden otuz parçadan ibâret donanma da onlara karşı vâkî olabilecek bir düşmanlığa karşı hazır edildi. **Sultan Mehmed**'in inşaat için burada bıraktığı **Veziriazam Halil Paşa**,

Saruca Paşa ve **Zağanos Paşa** bekledikleri inşaat işçilerinin gelmesi üzerine bir manda derisini sırım hâline getirerek, çizdikleri plâna göre bu deriyi inşaatın hududlarına doğru gerdiler. Çizilen plân kûfî harfleriyle **Mehmed** veya **Muhammed** yazısı şeklindeydi. Bunda üç tâne büyük kule vardı. Bunlara inşaatta emeği geçen paşaların adı verildi: **Zağanos, Halil** ve **Saruca Paşa**'ların adıyla anılan bu bütük kulelere ilâveten on yedi tane de küçük kule inşâ edilmişti. İnşaata 12 Rebîulevvel de (3 Nisan) başlanmış, müthiş bir süratle yüzotuzikinci gün olan Receb ayının Regâib kandiline denk gelen 12 Ağustos günü tamamlanmıştı. Şaşılacak bir tesâdüftür ki, inşaatın devam ettiği bu yüzotuz iki gün, rakam olarak **Muhammed**, yahud **Mehmed** kelimesinin ebcedine eşit bulunuyordu. Yani, bu rakam **Muhammed** kelimesindeki harflerinin sayı değerleriyle aynı idi.

Bizanslılar, bu inşaattan haberdâr olunca elçiler göndererek hisarın ancak bir manda derisi kadar olması lâzım geldiği yolunda itiraz edince **Zağanos Paşa**, onlara hisarın etrafına çekilmiş olan manda derisinden sırımı göstererek:

"-Biz anlaşmaya sâdıkız. İşte şu gördüğünüz çirpi bir manda derisinden elde edilmiştir!" dedi ve onları geriye gönderdi.

Boğazkesen Hisarı adını alan bu hisarda şu hâdiseler cereyan ederken Bizans elçileri Edirne Sarayı'nda **Şehzâde Orhan** için verilmekte olan üçyüz Düka altınının bir kat daha arttırılması talebiyle tekrar huzûra çıkmış bulunuyorlardı. **Sultan Mehmed**, Bizans elçilerine artık dişlerini gösterme zamanı geldiğini takdir ederek, onları huzûrdan

kovdu ve **Şehzâde Orhan** için bundan böyle bir kuruş dahî ödenmeyeceğini bildirdi. Bizans elçileri yapılan hisardan da bahsederek anlaşmaya rîâyet edilmediği yolunda itiraz serdedince genç hükümdar hiddetlenerek:

"-**Zağanos Paşa**, size manda derisini göstermiş!.. Hâlâ anlamadınız mı?! Varın hükümdarınıza söyleyiniz, benim aklımın gittiği yere O'nun hayali bile yetişemez!" dedi.

Elçilerin ayrılmasından sonra **Sultan Mehmed**, Divan'ı toplayarak Bizans'la harbe girişme meselesini müzâkereye başladı. Hisar'ın bitirilmiş olmasıyla merkeze dönmüş bulunan **Halil**, **Zağanos** ve **Saruca Paşa**'lar da Divan toplantısında hazır bulunuyorlardı. **Halil Paşa**, Bizans gibi târihî ehemmiyeti olan bir şehri kuşatmanın Hıristiyanlık Dünyası'nı ayağa kaldıracağı, bunun da devleti baş edilemez bir gâileyle karşı karşıya getireceği yolunda menfî beyânlarda bulundu. Genç Hükümdar, **Halil Paşa**'nın bu tavrından aslâ memnun olmamıştı:

"-Ben kararımı verdim. Devletimizin Anadolu ve Rumeli'deki toprakları arasında bir çıban başı gibi duran bu fitne yuvasını ortadan kaldıracağım!.. Ya Bizans beni alır, ya da ben Bizans'ı alırım!" hükmüyle kat'î kararlılığını gösterince **Halil Paşa** ve ekibi susmak mecbûriyetinde kaldı. Onlar Bizans'ı haraca bağlayarak bu teşebbüsten vazgeçilmesini istiyorlardı. Padişahsa, bunlara Bizans tarafından çok yüklü hediyeler geldiğinden haberdârdı. Bilmemezlikten gelerek **Halil Paşa**'ya şimdilik yumuşak davranmaya devam etmekle beraber kararlılığını ortaya koymaktan da vazgeçmedi. **Zağanos Paşa** ve **Saruca Paşa**'nın kendisini

harâretle desteklemesiyle Divan'da Bizans'a karşı harb kararı alınarak toplantıya son verildi.

Sultan Mehmed, muhâsara başlamadan evvel Bizans'ın iç durumundan ve surların nerede sağlam, nerede zayıf olduğuna dâir kâfî mâlumât elde etmişti. O esrârengiz elçi **Hâfız Abdurrauf**'un söylediklerinden surların en zayıf yerinin Haliç'te bulunduğunu biliyordu. Şehre buradan girmeyi tasarlıyordu. Bunun için **Baltaoğlu Süleyman Bey** kumandasındaki donanmasını İstanbul üzerine sevketti. **Baltaoğlu Süleyman Bey**, birkaç gün içinde Marmara Denizi'ndeki Bizans adalarını fethederek Haliç önlerine geldi. Fakat Haliç'in ağzının karşıdan karşıya gerilmiş kalın bir zincirle kapatıldığını ve gemilerin buradan içeriye giremeyeceğini anladı. Marmara sâhillerinden surları gülle yağmuruna tuttuğu bir sırada Bizans'a gelen bir yardım filosu ile Sarayburnu önünde savaşa tutuştu. Bu haçlı gemilerini batırarak onların Haliç'e girmesini engellemek maksadıyla yapılan muhârebede maalesef **Baltaoğlu Süleyman Paşa** başarısızlığa uğradı. Haçlılar, pek çok Osmanlı gemisini batırdıktan sonra, açılan zincirden Haliç'e dâhil oldular.

Genç Hükümdar, bunun üzerine donanma kumandanı **Baltaoğlu Süleyman Bey**'i azlederek yerine **Hamza Bey**'i tâyin etti.

Gemilerini, Haliç'e sokamayan **Sultan Mehmed**, karargâhını surların bugün **"Topkapı"** adı verilmiş olan mevkiinde kurdu. Macar **Urban Usta** ile **Muslihiddin Paşa**'nın birlikte döktükleri **"Şâhî"** denilen büyük topu buraya yerleştirdi. Surlar her taraftan top ateşiyle dövülemeye başlandı. Bizanslılar surlarda açılan gedikleri gece-gündüz çalışarak

sür'atle tâmir ediyorlardı.

Daha kuşatmanın üçüncü gününde bir Macar heyeti gelerek, kuşatmanın kaldırılmasını aksi hâlde bir Macar ordusunun Bizans'a yardıma geleceğini kralları nâmına ve tehdidkâr bir üslûpla söyledi. Bunlar, ayrıca bir müşterek Haçlı Donanması'nın da yola çıkarılmış bulunduğunu bildirdiler.

Genç Padişah elçilere hiç yüz vermedi. Sadece plânlarını kendisinin çizdiği, balistik hesaplarını bizzat yapmış bulunduğu Türk dökümü topları göstermekle iktifâ etti.

Daha sonra 26 Mayıs 1453'te tekrar bir Macar elçisi daha gelerek İstanbul kuşatmasından derhal vazgeçilmediği takdirde, Osmanlı ile yapılmış olan **"Semendire"** sulhunün bozularak başta Macarlar olmak üzere kuvvetli bir haçlı ordusunun Bizans'a yardıma geleceği kat'î bir lisânla ifâde edildi. **Sultan Mehmed** bu tehdidlere aldırış etmedi.

Fakat **Halil Paşa** bu tehdidi bahane edinerek tekrar tezvîrâta başladı. Ertesi gün Divan toplandı. **Zağanos Paşa** ile **Halil Paşa** arasında şiddetli münâkaşalar oldu ve Divan'dan harbe devam kararı çıktı.

Fakat kuvvetli bir haçlı donanmasının İstanbul'a doğru gelmekte olduğu haberi, kulaktan kulağa yayıldıkça moral bozukluğuna sebep oldu. Bundan dolayı **Halil Paşa** ilk toplanan Divan'da tekrar aynı iddialarla yüklü bir tazminat alıp kuşatmayı kaldırmaktan bahsettiyse de **Zağanos** ve **Saruca Paşa**'lar ile **Akşemseddin**'in kararlı müdâfaaları sebebiyle her defasında Divan'dan:

"-Devam!.." kararı çıktı.

Bu sırada Macar **Urban** kendi döktüğü bir topu

döküm hatası yüzünden parçalanmasıyla hayatını kaybetti.

Genç Padişah, Topkapı cihetinden sağlam surları yıkmanın ve şehre girmenin güçlüğünü görünce bugünkü Beyoğlu ve Kasımpaşa sırtlarında vazifelendirdiği **Zağanos Paşa**'yı çağırarak, giriş kısmına büyük bir zincir gerilmiş olan Haliç'e Osmanlı gemilerini nasıl sokabilecekleri yolunda O'nunla müzâkere etti. Padişah, Dolmabahçe önlerinden kızaklara bindirilecek olan gemilerin, Beyoğlu tepeciği aşılarak Kasımpaşa'dan Haliç'e indirilmesi çaresini ileri sürdü. Bunun üzerine gemilerin kızaklar üzerinde nasıl kaydırılıp çekilebileceğini sorunca **Zağanos Paşa**:

"-Hünkârım!.. Bu zor bir iş değildir. Üsküdar'da **Balaban Ağa** denilir, bir mübârek zât vardır. Zenginliğinden dolayı **"Ağa"** tâbiri ile anılmasına rağmen O, bir tekke şeyhidir. Müridlerinin çoğu gönüllü olarak ordumuza katılmıştır. Onların manda sürüleri mevcuddur. Bu sürülerle karşı sâhilde yapılan câmilerin taşlarını, taş ocaklarından çekip getirmektedirler. İzin verirseniz ben, **Balaban Ağa** ile konuşayım. Bu işte O'nun manda sürülerinden istfâde edebiliriz!" dedi.

Birkaç gün içinde **Balaban Ağa**'nın manda sürüleri ufak çaplı gemilerle Dolmabahçe sâhillerine taşınmış bulunuyordu. **Zağanos Paşa** Kasımpaşa sırtlarındaki ormanlardan kereste tedârikleyerek kızakları hazır etmiş bulunuyordu. Târihte emsâlsiz bir hâdise olarak bir günde Osmanlı donanması bu kızaklardan çekilerek Kasımpaşa'dan Haliç'e indirildi. Bunu gören düşman paniğe kapıldı. Ertesi gün Haliç'teki Haçlı gemileriyle Osmanlı gemileri harbe

tutuşunca Genç Padişah, başarısızlık karşısında heyecanlanıp atını Haliç sularına sürdü. Filo kumandanına sanki O duyuyormuş gibi emirler yağdırıyordu.

Sonra Haliç üzerinden Kasımpaşa'yı karşı sâhile bağlayan dubalar üzerinde bir köprü inşâ edildi. Buraya muhâfız askerler yerleştirildi. Bizans'ın tek müessir silâhı **"Rum ateşi"** denilen kaynatılmış yağla îmâl edilen ateşten ibâret bir silâhtı. Surlara yaklaşan tekerlekli kulelerin üzerine bunları boşaltıyorlardı. **Sultan Mehmed** bu kulelerin yanmaması için üstlerini kat kat manda derileriyle kaplamış ve aralarına toprak doldurtmuştu. Rum ateşi su döküldükçe daha fazla alev alıyordu.

Bizanslar, bir gece baskınıyla Haliç üzerinde inşa edilmiş köprüyü yakma teşebbüsünde bulundularsa da muhafızlar bu ateşi söndürmeye muvaffak oldular. Bu sırada içerideki casuslar vasıtasıyla gelen haberlerde Bizanslıların Ayasofya'da toplanarak müzâkereye giriştikleri öğrenildi. Hükümdar **Aleksandır Paleologos**'un Papalık'tan yardım isteğine karşı O'nun veziriazamı demek olan **Notaras**'ın 1204 haçlı katliâmını hatırlatarak:

"-İstanbul'da Papa'nın hotozunu görmektense müslümanların sarığını görmeyi tercih ederim!" dediği öğrenilmişti.

Bütün bu gelişmelere rağmen muhâsaranın uzaması sebebiyle askerde bir usanç görülmesi üzerine toplanan **"Ayak Divanı"**nda, **Halil Paşa**'nın eski fikrinde ısrar ederek Bizans'ın yüklü bir miktarda haraca bağlanmasıyla muhasaradan vazgeçilmesi yolundaki düşüncelerine hiddetlenen genç Padişah, **Akşemseddin**'i aratmıştır. Bu maksadla gönderdiği

adamlar, O'nu metrûk bir binada secdeye kapanmış bir hâlde buldular. Uzun bir müddet bekledikten sonra:

"-Elhamdülillâh!.." diyerek secde ettiği çıplak topraktan başını kaldırdığını gördüler ve kendisine, Padişah'ın emrini tebliğ ettiler. O:

"-Varın, gidin, efendimize söyleyin!.. Fetih akşama, sabaha müyesser olacaktır! Ben de birazdan geleceğim!.." dedi.

Bu teyid müjdesini alan genç padişah, askerlerinin arasına dalarak:

"-Hadi aslanlarım!.. Hepimiz, Peygamber Efendimizin medhettiği askerler ve kumandanlar olacağız!" sayhalarıyla sur boyu atını seğirtti. Bir müddet sonra **Akşemseddin** hazretleri teşrif buyurdular. Genç hükümdar, O'na dönerek:

"-Hocam, müjdenizi aldım!.. Teşekkür ederim. Amma sizden bir isteğim daha var. O da büyük sahabe **Ebâ Eyyub el-Ensârî** hazretlerinin kabrini bulmanızdır!.." dedi.

Çünkü bu büyük sahabe, Arapların İstanbul'u kuşatmaları esnâsında vefât etmiş ve surların hâricinde defnedilmişti. Hıristiyanlar, O'nun kabrine karşı bir saygısızlık etmesinler diye de mezarının üstü toprakla kapatılmış ve hâriçte hiçbir iz bırakılmamıştı.

Akşemseddin:

"-Müsaade buyrula!.. Ben iki rekât namaz kılıp Allah'a bunun için niyâzda bulunayım." Karşılığını verdi.

Namazı bitirip selâm verdiğinde cevap bekleyen hükümdara dönerek:

"-Efendimiz, garib bir tesâdüftür ki, seccâdemi o büyük sahabînin kabri üzerine sermişim. Burayı

kazdırınız!" dedi.

Sultan Mehmed o noktaya bir işaret koydurduktan sonra **Akşemseddin** ile askerlerin bulunduğu tarafa doğru biraz ilerledi. Adamlarından birine gizlice o işâretin yerini değiştirmesini tembihledi. Biraz sonra geriye döndüklerinde **Akşemseddin**:

"-Allah Allah, bu sopa burada olmayacak!.. Birisi bunu değiştirmiş!.." diyerek tekrar eski yeri göstermesi üzerine genç hükümdar keşfin doğruluğundan emin olarak o yerin kazılmasını emretti.

"Hezâ kabru Ebâ Eyyub el-Ensârî" yazılı taş meydana çıkmasıyla genç hükümdar hocasının ellerine kapandı. Bu Arapça ibâre, "İşte bu **Ebâ Eyyub el-Ensârî**'nin kabridir." demekti.

O günün gecesi Padişah büyük bir şehrâyin emretti. Gemiler, tahta kuleler, her taraf mum ışıklarıyla aydınlatıldı. Bu ışık seline ilâveten gece yarısına kadar binlerce askerin nakarat halindeki tekbir sesleri Bizans'ta dehşetli bir korkuya sebep oldu.

Ertesi gün **Ulubatlı Hasan** adlı bir yiğidin surlara tırmanıp ay yıldızlı Osmanlı bayrağını oraya diktiği ve akabinde de bir düşman güllesiyle şehid olduğu haberi geldi. Bunun üzerine o noktaya gelen Padişah, surda insan geçebilecek kadar bir gedik açıldığını görmekle bahtiyar oldu. Hücum emriyle askerler sur dâhiline akın ettiler. Bir-iki gün şehir dâhilinde vuruşma cereyan ettikten sonra, bir nefer kıyâfetiyle sokak çarpışmaların katılmış olan **Kostantin Paleologos**'un maktul düştüğü haberi geldi.

Sultan Mehmed, yanında hocası **Akşemseddin** olduğu hâlde 29 Mayıs 1453 sabahı surlardan içeriye girdi. Bu sırada son bir çâre olarak Bizanslılar tarafından surlar üzerine çıkarılmış bulunan **Şehzâde Orhan**'ın bir gülle darbesiyle oradan düşüp vefât ettiği duyuldu.

Rum kadın ve kızları, Topkapı girişinden itibaren **Akşemseddin**'i karanfil yağmuruna tuttular. **Akşemseddin** yaşlı olduğu için O'nu padişah zannediyorlardı. O da:

"-Ben sultan değilim!" diyerek genç padişahı gösteriyordu. Genç Padişah ise:

"-Evet, Sultan benim, ama o benim hocamdır!.. Karanfilleri O'na atınız!.." mukâbelesinde bulunuyordu.

Sultan Mehmed, rum kadın ve kızların alkışları arasında Ayasofya'ya geldi. Dünya, Âhirzaman Peygamberi ile şereflenmeden kırk yıl evvel yapılmış olan bu ulu mâbedi merak ediyordu. Kubbesine çıktı, etrafı müşâhede edince dudaklarından gayr-i ihtiyârî şu farsça beyit döküldü:

"Perdedârî miküned der kasrî Kayser ankebûd
Bûm növbet mizened ber târûmî Efrâsyâb.."

(Kayserin sarayında örümcek perdâhlık yapıyor, Efrâsyâbın kubbesinde de baykuş nöbet borusu çalıyor.)

Genç Hükümdar'ın şehre dâhil olmasından iki saat sonra şehirde idârî otorite te'sis edilmiş bulunuyordu. Herkesin malı ve canının emniyette olduğu ilân edildi. Rum Patriği huzûra kabul olunarak kendisine hıristiyanların inanmakta tereddüd ettiği geniş imtiyazlar verildi. Bizans zamanında İstanbul'a sokulmayan Ermeniler de şehre dâvet olundular.

Bursa'da silik bir hayat yaşayan Ermeni patriği İstanbul'a getirilerek taltif edildi. Rum Patriği ile eşit seviyeye yükseltildi.

Büyük bir Divan toplantısı emreden genç hükümdar, Galata tarafının fethine memur ettiği **Zağanos Paşa**'ya Cenevizlilere dilediği ruhsatı vermesi husûsunda selâhiyetli kıldı. O da bu emri yerine getirerek, Cenevizlilere, Sultan adına eman verdi. Sonra **Dursun Fakîh** huzûra çağrıldı. O'nun müşâhedelerine istinâden bu muhârebeyi tafsîlâtıyla yazdığı öğrenilmişti.

Genç hükümdar bu büyük hâdise için **Dursun Fakîh**'in neler yazdığını merak ediyordu. Yazdıklarını okumasını emretti. **Dursun Fakîh**, başından itibaren elli üç gün süren İstanbul Muhasarası'nın mâcerasını kaleme almıştı. Onu okudu. **Sultan Mehmed** bazı yerlere müdahale ederek, değiştirtti ve kendisine ek bilgiler sundu. **Dursun Fakih**'in yazdıkları şu cümleyle nihâyet bulunyordu:

"-İşte bu sûretle 29 Mayıs 1453 tarihinde müyesser olan büyük zaferle genç hükümdarımız Peygamber Efendimizin tavsif buyurduğu **"feniğ'me'l-emîr"** yani "o ne güzel emirdir" hitabının mazharı oldu."

Genç hükümdar buna da itiraz etti ve dedi ki:

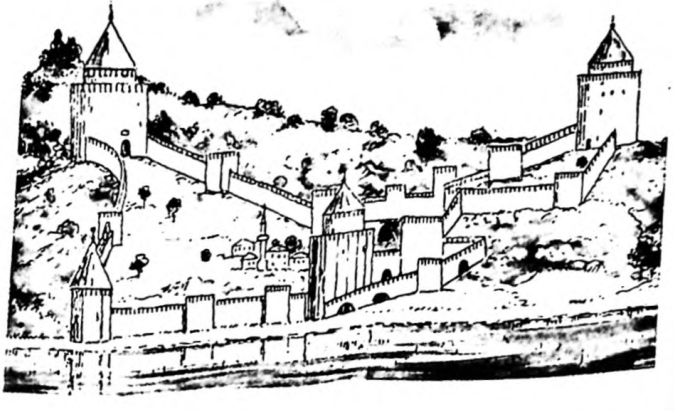
"-Buradaki emir, ism-i cinstir. Bir şahsı değil, onunla birlikte bulunan kumandanları da içine alır. Bak, **Zağanos Paşa**, **Saruca Paşa**... ilh. benimle birlikte bu hitâb-ı Peygamberî'ye mazhar olmak için canhıraş bir şekilde mücadele etmişlerdir. Demek ki, paşalarım da **"feniğ'me'l-emîr** (o ne güzel emîr)dir." hükmüne dâhildirler!..

Zağanos Paşa, Padişah'a hitâben:

"-Sultanım!.. Şeyhim, Trabzon'da medfun **Şeyh Sirâceddin Efendi**'nin de vaktiyle bu hadîs-i şerîfi böyle mânâlandırdığını size vaktiyle Manisa'da arzetmiştim. Elhamdülillâh siz de o izah tarzına iştirak etmekle bizlerin de **"feniğ'me'l-emîr"** olduğunu te'yid etmiş bulundunuz. Allah zaferimizi mübârek kılsın ve âhirette beraatimize yetecek bir hasenât olarak kabul buyursun!"

Paşaların hep birlikte:

"-Âmin!" demesi üzerine toplantı nihâyete erdi.

-IV-
SILA KEYFİ

İstanbul'un fethi ile itibârı hayâl ötesi bir sûrette yükselmiş bulunan **Sultan Mehmed**, bu büyük zafere mânî olmak gayretlerinden son dakikaya kadar geri durmayan Veziriazam **Çandarlı Halil Paşa**'yla hesaplaşmanın zamanı gelmiş olduğunu düşündü. Bu sebeple şehre dâhil olduğunun ertesi günü, O'nu huzûruna çağırtarak:

"-Sen..." dedi, "Babamın iktidar kılıcının kınına sokulmuş ikinci bir kılıç gibiydin. Bana da aynı işi yapmaya çalıştın. Şu mübârek şehrin fethine mâni olmak için elinden geleni ardına koymadın. İleri sürdüğün bütün sebeplerin vâkî olmadığını hepimiz gördük. Artık kaderine râzı ol!.."

Sonra eliyle veziriazamın huzurdan çıkmasını işaret etti. Evvelden tertibat alınmış bulunduğundan **Halil Paşa**, kapının önünde bekleyen muhâfızlarca tevkif edilip Edirne'ye gönderildi. Burada Yelliburgaz denilmekle meşhûr olan kaleye hapsedildi. Aldığı hiçbir tedbirde eksik veya gedik bırakmamak

liyâkatinde olan **Sultan Mehmed, Halil Paşa**'nın çocuklarını da birer birer yakalatıp hapsettirdi. Şüphesiz **Halil Paşa**'yı böyle sadece hapsetmekle yetinmeyecekti. Lâkin O'nun uzun süre devam eden veziriazamlığı dolayısıyla asker içinde pek çok taraftarı bulunduğunu biliyordu. Önce bunların hissiyâtını ölçmek istedi. Paşanın yakını olan birkaç kumandanın ufak-tefek mırıldanmalarından başka ortada bir reaksiyon (aksülamel) mevcud olmayınca hapsedilişinden bir ay sonra **Halil Paşa**'yı idam ettirdi. İdam ettirmekle de kalmayarak mallarını müsâdere edip devlet hazinesine mâl etti.

Bu hareket, Osmanlı tarihinde ilkti. Bundan sonra âdeta bir an'ane olacak ve **Sultan Mehmed**, meşhûr **"Kanunnâmesi"**yle bu tarz hareketleri meşrûlaştıracaktı. **Sultan Mehmed**'in ummadığı bir şekilde **Halil Paşa**'nın idamı üzerine asker arasındaki huzûrsuzluk alabildiğince arttı ve hatta kendisi hakkında dahî ileri-geri konuşmalar başladı. Bu durumun, **Zağanos Paşa**'nın adamları vâsıtasıyla öğrenilmesi üzerine bir geri adım attı. Bu da **Halil Paşa**'nın müsâdere edilmiş olan mallarının vârislerine iâdesi sûretiyle oldu. Fakat bu tedbir bile asker arasındaki huzûrsuzluğu gidermeye yetmedi. Bir çâre bulmak ve ortalığı yatıştırmak için sırdaşı ve lalası olan **Zağanos Paşa**'yı huzûruna dâvet ederek ne yapılmak lâzım geldiğini O'nunla istişâre etti. **Zağanos Paşa**:

"-Hünkârım!" dedi. "Sizin asker arasındaki saygınlığınızın zaafa uğraması, devletinizin geleceği için büyük bir tehlikedir. Bunu önlemeliyiz. **Halil Paşa**'nın yakını olan herkes benim O'nunla tâ başlangıçtan itibaren iyi geçinemediğimi bilmektedir. Bu işte, sizin mâzur görülebilmenizi sağlamak

maksadıyla bendeniz, kabahati üzerime alayım. Yakın adamlarım vâsıtasıyla asker içinde bir şâyia çıkmasını temin edeyim. Desinler ki:

"-Padişahımız, **Halil Paşa** gibi kıymetli bir veziri elbette harcamazdı. Ancak Genç Hükümdarımızın akıl hocası durumundaki o **Zağanos Paşa** yok mu, işte O, genç hükümdarımızı yanıltmış ve intikam hisleriyle hareket ederek O'nu katlettirmiştir."

Bunu yaptığımız takdirde husûmet bendenize teveccüh eder. Siz temize çıkarsınız. Tabiî bu takdirde O'nun adamları, bu defa sizden benim kellemi isteyeceklerdir. Buna engel olmak için de beni derhal merkezden uzaklaştırırsanız kısa zamanda askerin feverânı yatışır. Balıkesir vâliliğim esnâsında başladığım bazı hayır ve hasenât işleri vardı. Onların çoğu yarım kaldı. Beni tekrar oraya vâli tâyin ederseniz hem orada yarım kalmış olan işlerimi tamamlar, hem de gözden ırak bir durumda olduğumdan fitne ateşi zamanla daha kolaylıkla söndürülebilir."

Bu tedbir, Genç Hükümdâr'a mâkul geldi. **Zağanos Paşa**, dediğini yaparak adamları vâsıtasıyla asker arasında böyle bir dedikoduyu yaydı. Bunun üzerine husûmet, **Zağanos Paşa**'ya teveccüh etmişti ki, Padişah, O'nu Balıkesir vâliliği ile merkezden uzaklaştırdı.

Bu tedbiri aldıktan sonra her tarafa ve bilhassa İslâm ülkelerine zafernâmeler gönderildi. Memlûk Sultanı'ndan gelen tebrik cevabında genç hükümdardan **"Ebu'l-Feth ve'l-Megâzî"**, yani **"Fethin ve Gâzilerin Babası"** ünvânıyla bahsedilmesi üzerine bu tâbir herkesce benimsendiği gibi bir çok fermanlarda yer almaya başladı. Kısa bir müddet sonra **Sultan Mehmed**'in ünvânının başına

"Fâtih" sıfatının eklenmesi ve bunun yaygınlaşıp âdetâ O'nun ismi hâline gelmesi gerçekleşti.

Zağanos Paşa, Balıkesir'de imar hareketleriyle meşgûl olurken, **Fâtih** üç defa Sırbistan seferi yaptı. Bu seferler neticesinde Sırbistan'ı baştan başa ilhâk eyledi. Sırpların bir kolu olan Boşnaklar'ı itaat altına aldığı gibi, onların topyekûn İslâm'la şereflenmeleri gibi mes'ûd bir netice elde etti. Sonra Arnavutluk üzerine döndü. Vaktiyle rehine olarak Osmanlı sarayına getirilmiş ve müslüman olmuş bulunan **İskender Bey**, bir fırsatını bulup Arnavutluk'a kaçmış ve tekrar hıristiyanlığa dönerek Osmanlı mülküne tecâvüzlere başlamıştı. O'nun bıktırıcı bir tâkiple bertaraf edilmesi sağlandı. Bu maksadla yaptığı iki Arnavutluk seferinden sonra Anadolu istikametine dönüp önce Midilli ve Taşöz gibi bazı Ege Adaları'nı ülkesine kattı. Daha sonra da İsfendiyaroğulları'nı ortadan kaldırdı.

Bu hâdiseler cereyân ederken **Zağanos Paşa**, Balıkesir'de vâliliğe devam etmekte ve imar işleriyle meşgûl olmaktaydı. Artık **Halil Paşa**'nın idamından doğan infiâl ortadan kalkmış olduğu cihetle, Padişah, O'nu tekrar merkeze çağırmakta bir beis görmedi.

Zağanos Paşa 1456 yılında **Fâtih**'le birlikte Belgrad Seferi'ne katıldı ve büyük yararlılıklar gösterdi.

Belgrad Seferi'nden sonra Edirne'ye dönüldüğünde Amasya Sancakbeyi **Hızır Bey**'den bir rapor geldi. Bu raporu müzâkere etmek için yapılan Divan toplantısında harâretli münâkaşalar cereyan etti. **Hızır Bey**, **Şeyh Cüneyd** adında birinin Trabzon kalesini dört bin kadar müridiyle muhâsara ettiğini bildiriyordu.

Zağanos Paşa, bu hâdiseyi fırsat bilerek

Trabzon'un fethi için **Fâtih**'i harekete geçirmek maksadıyla pek çok dil dökmüşse de buna muvaffak olamadı. Zira **Fâtih**'in kafasındaki plâna göre, Trabzon'un üzerine yürümek için ondan evvel diğer bazı meseleleri halletmek gerekiyordu. Padişah'ın, **Şeyh Cüneyd**'in kim olduğunu, ne kadar kuvveti bulunduğunu sorması üzerine **Saruca Paşa** şu izahatı verdi:

"-**Şeyh Cüneyd**, Safevî Tarîkatı'nın beşinci şeyhidir. Bu tarîkatın merkezi Azerbaycan'daki Erdebil şehridir. Bu tarîkata **"Safevî Tarîkatı"** denilmesinin sebebi, kurucusunun **Safiyyeddin** adında bir kimse olmasındandır. Bu şeyh, 1252 yılında Hazar Denizi'nin güneybatı kıyılarına yakın Erdebil civarında Dünyâ'ya gelmiştir. Şeceresini uydurma bir sûrette **Hazret-i Ali**'ye kadar çıkarmaktaydı. Bu tarîkatta şeyhlik, babadan oğula geçmektedir. Kurucusundan sonra oğlu **Hoca Ali** ve daha sonra da **Şeyh İbrahim** adında bir diğer şeyh, tarîkatı büyütmüş, hatta bu husûsta meşhûr **Timur**'dan bile yardım ve iltifat görmüşlerdir.

Gitgide müridleri çoğalan Safevîler'de devlet olma temâyülleri belirdi. Onlar Osmanlı toprakları ve diğer Anadolu beylikleri dâhilinde de müridler edindiler.

Safevî Tarîkatı şeyhleri başlangıçta tamamen sünnî bir yol izliyorlardı. Fakat kurucularının seyyidliğinden başlayarak yavaş yavaş bu tarîkatı alevîleştirdiler ve Anadolu dâhilindeki alevî topluluklarıyla temas kurarak bir hayli çoğaldılar. Safevî şeyhlerinin şöhreti, artık Bursa sarayına kadar aksetmiş bulunuyordu.

Efendimiz!.. İşte bu safhada İslâm âlimlerine riâyeti bir prensip hâlinde benimsemiş bulunan

ecdadınız Erdebil'e her yıl **"Çerağ Akçesi"** adı altında kıymetli hediyeler göndermeye başladılar.

Timur mel'unu, Anadolu harekâtından dönerken o gün bu tarîkatin postunda oturan **Hoca Ali**'ye uğramış ve O'nu iltifatlara garketmişti. **Timur**'un:

"-Dile benden ne dilersen!.." demesi üzerine, Şeyh beraberindeki Osmanlı askerlerinin serbest bırakılması talebinde bulunmuş ve talep üzerine **Timur**, Semerkand'a götürmekte olduğu esirlerden çoğunu âzâd etmiştir.

Bu askerler, Safevî şeyhi vâsıtasıyla esâretten kurtuldukları için O'na intisab etmiş ve bunlar için Erdebil'de büyük bir mahalle tesis edilmiştir. Bu demektir ki, Safevîler'le karşı karşıya geldiğimiz takdirde O'nun askerlerinden bir kısmı, ya bizim eski adamlarımız, ya da onların çocukları olacaklardır. **Şeyh Cüneyd**, bu tarîkatin beşinci şeyhidir. Babası **Hoca Ali** vefât ettiğinde, O delikanlılık çağında idi. Amcası **Şeyh Câfer**, O'nun şeyhliğini kabul etmediğinden Karakoyunlularla anlaşarak O'nun Erdebil'den çıkarılmasını sağladı. O zaman İran'ın kuzeyi ile Azerbaycan'a hâkim olan Karakoyunluların hükümdarı **Şah Cihan**'a karşı bir şey yapamayacağını anlayan **Şeyh Cüneyd**, en sâdık müridleriyle güneye doğru yol alıp Anadolu'ya geçti. Anadolu'ya geçtikten sonra birkaç sâdık müridini, babanız **Gâzi Hünkâr** nezdine göndererek Osmanlı toprağı olan Kurtbeli'nde oturmasına müsaade edilmesini istedi. Müridler, pederinize gâyet kıymetli bir Kur'ân-ı Kerim ile tesbih ve ipek seccâdeler hediye getirmişlerdi. **Şeyh Cüneyd**'in bu teklifi Divan'da müzâkere edildi.

Sultan Murad Efendimiz, bu şeyhin Erdebil'de

bu kadar müridi varken ne sebeple tekkesini Anadolu'ya nakletmek istediğini sordu. Divan üyeleri, yaptıkları tahkîkat neticesinde şeyhin maksadını hünkârımıza şöylece hülâsâ ettiler:

"-Efendimiz!.. Bu adam şeyhliğini şahlığa tebdil etmek ister!.."

Bunun üzerine **Sultan Murad Efendimiz** müridlere **Şeyh Cüneyd** için iki yüz düka altın ve dervişlerin kendilerine de biner akçe vermekle beraber, O'nun Anadolu'ya yerleşmek husûsundaki talebini reddetti. Bendeniz bu hâdisenin şâhidiyim.

Şeyh Cüneyd, Osmanlı'dan umduğunu elde edemeyince O'nun amansız düşmanı olan Karamanoğulları nezdine gitti. Karaman Beyi, O'nu Konya'da bir tekkeye yerleştirdi. Bu tekkenin şeyhi **Abdüllâtif Efendi**, sünnî bir âlimdi. Şeyhin fikirlerini yoklayınca O'nun şiiliğin bâtınî bir koluna mensub olduğunu anlamakta gecikmedi. Kendisini tekfir, yani küfürle itham etti. **Şeyh Cüneyd**, bu zâtın, hakkındaki bu menfî kanaatini Karaman Beyine nakletmesi hâlinde başı derde gireceğini anladı.

Oradan bir gece vakti kaçarak Toros Dağları'nda yaşayan alevî temâyüllü Varsak Aşîreti'ne sığındı. Fakat burası da Karaman Beyliği'ne âiddi. Karamanoğlu **İbrahim Bey**, Varsak Aşîreti'ne bir elçi göndererek **Şeyh Cüneyd**'in derdest edilip Karaman'a gönderilmesini istedi. Bunun üzerine papucun pahalı olduğu kavramakta gecikmeyen **Şeyh Cüneyd**, Suriye'ye kaçtı.

İskenderun Körfezi'nde **"Cebel-i Arus"** denilen dağda yıkık bir hisarı kirâladı. Burasını tekke hâline getirdi. Adamlarını sağa-sola göndererek alevî propagandası yapmaya ve müridlerini çoğaltmaya başladı.

Daha önce 1416 yılında ceddiniz **Çelebi Mehmed** tarafından bastırılmış bulunan **Şeyh Bedreddin**'in kılıç artığı müridleri de kısa zamanda O'nun etrafında toplandılar. Bu faaliyetler, çok geçmeden etrafta büyük huzursuzluk yarattığından iş, Memlûk Sultanı **Çakmak Bey**'e intikal etti. O da Halep vâlisine **Şeyh Cüneyd**'i yakalayıp ortadan kaldırması tâlimâtını verdi. Her tarafa dağılmış olan mürdileri vâsıtasıyla bu tehlikeyi zamanında haber alan **Şeyh Cüneyd**, bir kısım bağlıları ile birlikte kuzeye doğru hareket etti. Uzun ve meşakkatli bir seyahat sonunda Canik'e (Samsun) ulaştı.

Buradaki Osmanlı vâlisi **Mehmed Bey**, şeyhin fikirlerinden habersiz olduğundan O'na gâyet iyi muâmele ettiğini öğrenmiştik. Demek ki, **Şeyh Cüneyd**, burada iki-üç yıl eğlendikten ve müridlerini bir hayli çoğalttıktan sonra doğuya doğru yönelerek Trabzon kalesini muhâsara etmiş bulunuyor."

Bu izahât dinlenildikten sonra Amasya Sancakbeyi **Hızır Bey**'in raporuna geçildi. Bu raporda **Şeyh Cüneyd**'in Trabzon kuşatması şöyle anlatılıyordu:

"**Şeyh**, Trabzon Rum Devleti'nin batı yakasından sur dışındaki topraklarını kolayca ele geçirerek surların dibine kadar geldi ve şehrin batı yakasında bir tepeye yerleşti. **Şeyh Cüneyd**'in dört bin kadar müridi vardı. Fakat bunların topu olmadığı için Trabzon Kalesi'nin yalçın kayalar üzerine kurulmuş olan surlarını aşmaları imkânsızdı. **Şeyh Cüneyd** bu devletin batı yakasını ele geçirirken elde ettiği Rum esirleri, Trabzon Rum İmparatoru'nun kendisiyle anlaşmak üzere gönderdiği elçilerin gözleri önünde, câniyâne bir sûrette katlederek onların morallerini bozmak yolunu tuttu. **Şeyh Cüneyd,**

Trabzon muhâsarasını uzatırsa, kale içindeki insanların açlıktan teslim olacağını ummakta olduğu düşünülebilir."

Hızır Bey'in raporu burada bitiyordu. **Fâtih**, Amasya Sancakbeyi'ne Trabzon üzerine yürümesi tâlimâtını vermekle iktifâ etmek istiyordu. **Zağanos Paşa**, bir eyâlet askeriyle Trabzon kalesine karşı bir şey yapılamayacağı yolunda itirazla **Fatih**'i buraya karşı bir sefer için teşvik ettiyse de Genç Hükümdar'ın bu işi gelecek bir zamana bırakmak kararlılığı karşısında susmak mecburiyetinde kaldı. **Fâtih**, bu **Şeyh Cüneyd** meselesi dolayısıyla bahsi geçen şiiliğin, yahud alevîliğin menşeini merak ediyordu. Bu maksadla hazırda olanlara bir suâl tevcih etti.

"-Şu sapık şiî mezhebi nasıl zuhûr etmiştir? Bunu bileniniz var mı?"

Molla Hüsrev:

"-Bunu ben anlatayım!.." diyerek şu izahatta bulundu:

"-Peygamber Aleyhissalâtu vesselâmın Medine-i Tâhire'de bulunduğu sırada vahiy kâtipliğini yapanlardan biri olan **Abdullah ibni Sa'd bin Ebî Serh** adında biri vardı. Bir vahiy geldiği esnâda, o zât, bir âyet-i kerîmenin devamını Peygamber Efendimiz bildirmesinden evvel vehleten (durup düşünmeksizin) söyleyiverdi. Bu mübârek ibâre, ***"vetebârekâllâhu ahsenu'l-hâlikîn"*** idi.

Efendimiz:

"-Evet, yazınız; öyle vahyolundu. Kâtip doğru söyledi." buyurdu.

Ehl-i Sünnet âimlerine göre bu vahiy kâtibinin, âyet-i kerîmenin devamını böylece vehleten söyleyebilmesi, vahyin şavkının O'nun gönlüne

aksetmiş olmasıyla izah edilir. Fakat o mel'ûn, işi bittikten sonra Medine çarşısına çıkarak herkese:

"-Ben de peygamber oldum. Bana da vahiy geliyor!" demeye başladı. Peygamber Efendimiz bu sapıklığı öğrenince, O'nu huzûruna çağırttı. O da cezalandırılmaktan korkarak Mekke'ye kaçtı ve burada irtidâd etti. Yani İslâm'dan döndü.

Aradan yıllar geçip de Mekke fetholununca, **Hazret-i Osman**, bu zâtı elinden tutarak Peygamber Efendimizin huzûruna geldi:

"-Ya Rasûlallâh!.. Bu zâtı afvet!.." dedi.

O zât, **Hazret-i Osman**'ın çocukluk arkadaşı ve süt kardeşi idi. Peygamber Efendimiz, bu iltimastan memnun olmayarak onlara arkasını döndü. **Hazret-i Osman** tekrar Peygamber Efendimizin önüne gelerek aynı ricâyı tekrarladı. Peygamber Efendimiz bu defa sağına döndü. **Hazret-i Osman** o tarafa geçerek ricâsını tekrarladı. Peygamber soluna döndü, **Hazret-i Osman** bu ricâyı yine Peygamberin önüne gelerek dördüncü defa tekrarladı. Peygamber Efendimiz, etrafındaki ashâbına dönerek:

"-**Osman** bunu bana getirmeden önce biriniz yakalayıp kellesini vuramadınız mı?!" deyince herkesin eli kılıcına gitti. Lâkin Efendimiz eliyle durunuz mânâsına bir hareket yaptıktan sonra:

"-Artık geç kaldınız!.." buyurdu ve **Hazret-i Osman**'a dönerek:

"-Peki senin hatırın için afvettim. Lâkin gözüme görünmesin!" buyurdular.

Bu zât, **Hazret-i Ömer** zamanında eski irtidad sapıklığı unutulduğundan Kuzey Afrika'ya giden İslâm ordularına katıldı. Başarılar elde etti. Bu başarıları sebebiyle **Hazret-i Osman**, O'nu Mısır'a vâli tâyin etti. Mısır'da fıtratındaki bozukluk tekrar su

yüzüne çıktığından halka ezâ ve cefâ yapmaya başladı. Halk, gizlice bir heyet seçerek vâlinin fenalıklarını hikâye eden bir müracaat mektubuyla Medine'ye gönderdi. **Hazret-i Osman,** vâliyi şiddetle azarlayan bir cevapla heyeti geri gönderdi. Fakat zâlim vâli her nasılsa bu heyetten haberdar olmuştu. Onları güzergâhta yakalatıp hapsetti. **Hazret-i Osman**'ın kâtibi **Mervan**'ı para ile elde ederek, tam aksine vâliyi takdirlere garkeden bir emirnâme yazdırttı ve bu sahte emirnâmenin altına **Hazret-i Osman**'ın **Mervan** nezdinde bulunan mührünün basılmasını temin etti.

Vâli, Kahire'de büyük bir toplantı yaptı. **Hazret-i Osman**'dan geldiği iddia edilen mektubu büyük bir topluluğa karşı yüksek sesle okutturdu. Her isteyenin de bu mektubu eline alarak **Hazret-i Osman**'ın mührünü görebileceğini söyledi.

Şikâyetçiler bu işte bir sakatlık olduğunu anlamakta gecikmediler. Çünkü onların gönderdiği heyetten kimse geriye dönmemişti. **Hazret-i Osman**'ın vâlinin okuduğu tarzda bir mektup yazıp göndermesine ihtimâl vermiyorlardı.

Bu defa çok daha gizli hareket ederek Medine'ye yeni bir heyet gönderdiler. Bu heyet, **Hazret-i Osman**'a olup bitenleri anlattı. **Hazret-i Osman** hayretler içinde kaldı. Mührünü muhafaza etmekte bulunan kâtibi **Mervan**'ın bu sahtekârlığa âlet olduğunu hissedince O'nu sıkıştırdı. **Mervan** yaptığı sahtekârlığı itiraf edince durum ortaya çıktı. Bunun üzerine **Hazret-i Osman,** vâliyi azleden bir emirnâme yazdı. **Hazret-i Ebûbekir**'in oğlu **Muhammed**'i oraya vâli tâyin ettiğine dâir bir ikinci emirnâme yazarak, bu heyeti ve yeni vâliyi bir kısım askerle birlikte yola çıkardı.

Heyet, Medine dışında ilk konaklama yerinde bulunuyordu ki, Medine yahudilerinden bir grup oraya geldiler. Onlar Mısır'daki yandaşları vasıtasıyla olup bitenleri gizlice takip etmekteydiler. **Hazret-i Ebubekir**'in oğlu **Muhammed**'e:

"-Ya **Muhammed** hayırdır, nereye gidiyorsun?" diye sordular. **Muhammed** de:

"-Mısır'a vâli tâyin edildim, oraya gidiyorum!" dedi.

Yahudiler:

"-Emirnâmeni görebilir miyiz?"

deyince, **Muhammed Hazret-i Osman**'ın tâyin emrini çıkarıp gösterdi. Yahudilerden biri bu emirnâmeyi okurken diğeri **Muhammed**'i lâfa tuttu. O yahudi sür'atle ve hiç kimseye çaktırmadan bir kelimedeki **"fe"** harfine gizlice bir nokta ilâve ederek onu **"kaf"** harfi hâline getirdi. Böylece kelime **"Iktulû"** yani öldürünüz şekline girdi. Bunu yaptıktan sonra **Muhammed**'e dönerek:

"-Yahu biz de seni akıllı bir adam bilirdik. Baksana Halife, seni Mısır'a öldürülmek üzere gönderiyor. Şuraya bak, **"ıktulu!"** yazıyor!" dedi. **Muhammed** cümlenin başına sonuna bakmadan bu kelimeyi görünce gözleri faltaşı gibi açıldı:

"-Vay canına, dost bildiğim halife meğer düşmanmış!.. Beni öldürmek istiyormuş. Kalkın geriye gidiyoruz!" dedi.

Hep beraber geriye döndüler. **Muhammed** elindeki tâyin emrini Halife'nin yüzüne atarak:

"-Sen ne alçak adamsın!.. Beni oraya öldürülmeye gönderiyorsun!" dedi ve **Hazret-i Osman**'ı itti. Zayıf ve ihtiyar bir adam olan **Hazret-i Osman** yere düştü. **Muhammed** O'nun göğsü üzerine çıkarak oturdu. Sakalından tutarak

hakaretler yağdırmaya başladı. O zaman **Hazret-i Osman** güç belâ:

"-Rahmetli baban, bana yaptığın şu muâmeleyi görse ne derdi?!" dedi. **Muhammed**, mahcûb oldu. O'nu iterek evden çıkıp gitti.

Zâlim vâli, Medine'deki adamları vâsıtasıyla olup bitenleri tâkip ettirmekteydi. Bu durumda azlinin kat'î olduğunu düşünerek etrafına topladığı birtakım şerîr (kötü) adamlarla Medine'ye geldi. Bunlar **Hazret-i Osman**'ı sıkıştırdılar.

Sâbık vâli:

"-Madem kâtibin **Mervan** bu sahtekârlığı yaptı, O'nu azletmek varken niye beni azlediyordun!" dedi.

Bu gerginlikten istifadeyle O'nun adamları bir gece Halife'nin evine girerek O'nu Kur'ân-ı Kerim okumakta olduğu bir esnâda şehid ettiler.

Zâlim vâlinin Mısır'dan beraberinde getirdiği adamlardan biri de **Abdullah ibni Sebe'** adında Yemenli bir yahudi idi. Şimdi O'na fırsat çıkmıştı. Kaatil gürûh Medine'de terör estirdiler. Tam altı gün hiç kimse sokağa çıkamadı.

Nihâyet isyancı elebaşıların öncülüğünde **Hazret-i Ali** halife seçildi ve O'na biat edilmeye başlandı. **Hazret-i Ali** bir gün sokaktan geçerken bir köşe başında birikmiş olan âsilerden bir kısmı O'na işittirecek şekilde:

"-Hüve Rabbene'l-Aziz!.. Yani O bizim Aziz olan Rabbimizdir!" dediler.

Hazret-i Ali, o güruha yaklaşarak:

"-Siz ne diyorsunuz?" deyince:

"-Ente Rabbenel aziz!" Yani "Sen, bizim azîz olan Rabbimizsin!" diye iddialarını tekrarladılar. **Hazret-i Ali** öfkeye kapılarak:

"-Siz mürted oldunuz. Derhal imanınızı

yenilemezseniz, sizin kellenizi vururum ve cesedlerinizi yakarım!" deyince güruh gülmeye başladı ve:

"-Sen de bizi teyid ediyorsun. Hiç Allah olmasan, bizi yakmakla tehdid etmek aklına gelir miydi?" karşılığını verdiler.

Hazret-i Ali, bunların bir kısmını katletti, bir kısmını da sürüp Medine'den çıkardı. Katlettiklerinin ise, cesedlerini yaktı. Âlimlerimiz bu sûretle küfrü sabit olan sapıkları **Hazreti Ali**'nin katletmesini doğru fakat cesedlerini yakmasını yanlış bulmaktadır. Çünkü mürted yani İslâm'dan dönenin cezası idamdır. Ancak diri veya ölü bir insanın yakılması İslâm'da aslâ câiz değildir. Çünkü insan aslî mâhiyeti itibariyle muhterem ve mükerremdir!.

Bundan sonra **Hazret-i Ali** ile **Hazret-i Muâviye**'nin ihtilâfı başlamıştır ki, onu da ben size Manisa'da anlatmış ve bu ihtilâfın sadece ve sadece bir içtihad ihtilâfı olduğunu arzetmiştim!" dedi.

Bunun üzerine **Zağanos Paşa** söz alarak:

"-Efendimiz! Trabzon üzerine sefer yapmadığınıza göre izin verseniz de ben tekrar valiliğime dönsem! " dedi. Sultan:

"-Dur, seninle küçük bir işimiz var!" dedikten ve diğer divan üyelerinin ayrılmalarına müsaade ettikten sonra **Zağanos Paşa**'nın kızı **Hatice Sultan**'la evlenmek husûsundaki isteğini belirtti. Zaten **Zağanos Paşa**'nın hanımı **Fatma Sultan**, **Fâtih**'in halasıydı. Bu sebeple:

"-Emriniz olur Efendimiz!" dedi.

Kısa zamanda hazırlıklar tamamlandı. İhtişamlı bir düğünle **Fâtih**, **Zağanos Paşa**'nın kızı **Hatice Sultan**'la evlenerek ona eniştelik ve lalalık sıfatı dışında bir de kayınpederlik sıfatı bahşedilmiş oldu.

Bundan sonra Balıkesir vâliliğine dönen **Zağanos Paşa** bilâhare tekrar merkeze çağrılarak donanma kumandanlığı ve Gelibolu vâliliği ile taltif edildi. Bu vazifedeyken Taşöz ve Semadirek adalarını fethettikten sonra Balıkesir'de yarım bıraktığı hayrât eserleri sebebiyle tekrar izin istedi ve Balıkesir'e döndü.

1458 yılında gerçekleşen Mora seferi üzerine **Zağanos Paşa** tekrar merkeze çağrıldı ve bu sefere iştirak ettirildi. Gösterdiği yararlılıklar sebebiyle kendisine Mora vâliliği tevcih edildi. Orada Osmanlı idâresini yerleştirdikten sonra tekrar Balıkesir'e dönme arzusunda bulundu.

Zağanos Paşa, Trabzonlu olmasına rağmen Balıkesir'i çok sevmişti. Her fırsatta mevkiini terk ederek orada inzivâya çekilmek istiyordu. Bunun bir diğer sebebi de bu şehirde kendisini belli etmeyerek yaşamakta olan Abdâlân'dan bir zât idi; **Geyikli Baba**... Yarı meczub durumdaki bu zâtın o devrin kutbu olduğuna inanıyor ve kalan ömrünü onun dizi dibinde geçirmek istiyordu. Vaktâ ki, 1461 yılında Trabzon Seferi kararlaşıncaya kadar **Zağanos Paşa**, Balıkesir'de kaldı. Fırsat buldukça kendine mürşid ittihaz ettiği devrin kutbu **Geyikli Baba** ile buluşup O'nunla vakit geçiriyordu.

Trabzon, **Zağanos Paşa**'nın doğduğu bir şehir olduğu için bu fetihte bulunmak isteyeceğini düşünen **Fâtih**, O'nu tekrar merkeze çağırdı. Sefer için bir Divan toplantısı yapıldı. Divan'da **Şeyh Cüneyd**'in mâcerasının devamıyla Akkoyunlu Beyi **Uzun Hasan**'ın çıkardığı fitneye dâir bir istihbârât raporu okundu. Bu raporda şöyle denilmekteydi:

"**Şeyh Cüneyd**, Amasya Sancakbeyi **Hızır Bey**'in Trabzon üzerine hareket ettiğini duyunca iki

ateş arasında kalacağını anlamış ve kuşatmadan vazgeçmek mecburiyetinde anlamıştı. Lâkin nereye gitmeliydi? Bu sırada Osmanlı'nın rakîbi olarak iki devlet göze çarpmaktaydı. Bunlardan biri, Azerbaycan, Kafkaslar ve İran'ın bir kısmında hâkim olan Karakoyunlular ile Âmid (Diyarbekir)'i kendine merkez yaparak doğu Anadolu'nun büyük bir kısmına hükmeden Akkoyunlular Devleti idi. Karakoyunlular, kendisine tarîkat liderliğinde rakip olan ve Karakoyunlu hükümdarı **Cihanşah** ile akrabalık tesis etmiş bulunan amcası **Şeyh Câfer**'in tesiriyle kendisine düşmandı. Bu bakımdan onların yanına gidemezdi. Kala kala Akkoyunlu hükümdarı **Uzun Hasan** kalıyordu. O'nun yanına gitmeye karar verdi.

Akkoyunlu hükümdarı **Uzun Hasan**, müridlerinin çokluğu dolayısıyla bu mâcerâcı Şeyh'ten istifâde edebileceğini düşündüğünden, O'nu gâyet iyi karşıladı. İleri gelen müridlerinden pek çoğuna mevkî ve mansıblar verdiği gibi kendi kız kardeşi **Hatice Begüm** adındaki hanımı da **Şeyh Cüneyd** ile evlendirerek O'nunla akrabalık te'sis etti.

Üç sene kadar **Uzun Hasan**'ın yanında kalan **Şeyh Cüneyd**, zamanını boş geçirmedi. Kafasındaki devlet kurmak husûsundaki plânı gerçekleştirmek için **Uzun Hasan**'a sezdirmeden çalışmalarına devam etti. O, **Uzun Hasan** nezdindeki misafirliğinin henüz birinci yılını doldurmuştu ki, Trabzon İmparatoru **Karlo Loannes**'in bir elçisi oraya geldi. **Şeyh Cüneyd**, Trabzon Kalesi'ni muhâsara etmesinden dolayı bu elçinin **Uzun Hasan**'a tesir ederek kendisinin cezalandırılmasını isteyeceklerini sandı. Bu husûsta ciddi endişeye kapıldıysa da umduğu gibi olmadı. Bu elçi, Osmanlılar'a karşı **Uzun Hasan**'la ittifak yapmak istiyor ve **Şeyh Cüneyd**'in geçmişte

kendilerine yaptığı fenâlıkları unutmuş görünüyordu.

Uzun Hasan'ın büyükbabası **Karailük**, daha önce Trabzon Rum İmparatoru olan **IV. Aleksi**'nin kızı ile evlenmiş ve bu iki âile arasında hısımlık te'sis edilmişti. Bu sebeple **Uzun Hasan**, babasının kayınbiraderi tarafından gönderilmiş olan elçiyi gâyet iyi karşıladı. Bununla beraber kendileriyle anlaşmak için bu elçiyi gönderen Kral **Karlo Loannes**'in **Katerina** adındaki güzelliği dillere destan kızının kendisine zevce olarak verilmesi ve buna ilâveten Kapadokya'nın tamamen kendisine temlik edilmesi talebinde bulundu. Halbuki Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Kapadokya'ya sahip olduğu günler çok geride kalmıştı. Orada Rumların artık bir çakıl taşı bile yoktu. Fakat **Uzun Hasan**, burasının Osmanlı'ya karşı hukûken kendisine âid olduğunu iddiâ edebilmek için bir bahane elde etmek istiyordu. Elçi bu taleplerle geriye döndüğünde **Karlo Loannes** vefât etti. Yerine geçen kardeşi **David Kommenos**, **Uzun Hasan**'ın isteklerini ihtivâ eden bir anlaşma imzâladığı gibi **Katerina**'yı da gelin olarak O'na gönderdi.

Bu sûretle bu iki devlet arasında Osmanlı'ya karşı bir ittifak imzalanmış oldu. Müteakıben bu ittifakı şümûllendirmek maksadıyla hem Trabzon Rum İmparatoru **David Kommenos** ve hem de **Uzun Hasan** müthiş bir gayretle çalıştılar.

İstanbul'un tarafımızdan fethi üzerine buradan kaçan bazı Rumlar, Trabzon'a gidip yerleşmişlerdi. Bunlar da **David Kommenos**'u yaklaşan Türk tehlikesi hakkında tahrik ediyorlardı. O sırada **Papa III. Cealxt Fransisken**, bir elçisini Türklere karşı bir ittifak sağlamak için Trabzon ve Gürcistan'a göndermişti. Buralardan iyi netice alan elçi,

Trabzon'la **Uzun Hasan**'ın yaptığı anlaşmayı öğrenince Akkoyunluları da bu ittifaka dâhil etmek için Diyarbekir'e geldi.

Uzun Hasan, bu elçiyi ve getirdiği teklifi çok iyi karşıladı. Yapılan görüşmeler sonunda Trabzon, Gürcistan ve **Uzun Hasan**'ın birer elçisi ile yeni bir heyet teşkil edilerek Papa'nın elçisi ile birlikte bunlar Roma'ya gönderildiler. Roma'da durum bir daha müzâkere edildi ve Osmanlı'ya karşı girişilecek bir Haçlı Seferi'nde **Uzun Hasan**'ın müslüman olan teb'asının gerçekten kendileriyle birlikte hareket edebileceğine pek de inanılmamakla beraber bu devletler arasında Roma'da bir ittifak vücuda getirildi.

Böyle bir hareket esnasında hiç şüphesiz Anadolu cihetinden vâkî olacak düşmanlığın en büyük istinadgâhı **Uzun Hasan** olacaktı. Roma'da O'ndan **"Küçük Türk"** diye bahsolunuyordu. Bu ittifak yapıldıktan sonra **Uzun Hasan**, artık Osmanlı ile başedebileceği kanaatiyle bu rakip devlete yavaş yavaş dişlerini göstermek ihtiyacını hissetti.

Mâlum olduğu üzere Amasya Sancakbeyi **Hızır Bey**, birkaç sene evvel Trabzon Kalesi'ni kuşattığında **Zağanos Paşa**'nın vaktiyle söylediği gibi "mahdud sayıda bir eyâlet askeriyle" bu işin başarılamayacağını görünce Rum İmparatoru'nun yılda ikibin düka haraç vermek sûretiyle yaptığı sulh teklifini kabul etmiş ve sancağına geri dönmüştü. Hükümdarımızın bu miktarı az bulması üzerine Trabzon Rum elçisi haracı yıllık üç bin düka altına çıkarmış ve bu sûretle kendileriyle bir anlaşma yapılmıştı. Şimdi **Uzun Hasan**, oğlu **Murad Bey**'i İstanbul'a göndererek Trabzon Rum Devleti'nin vermekte olduğu yıllık üç bin düka haracın afv

edilmesini talep ettirmiştir. Hatta Akkoyunlu elçisi **Murad Bey,** buna ilâveten Kapadokya'nın da analığı **Katerina**'ya çehiz olarak verildiğinden dem vurarak kendilerine iâdesini talep etmişti. Bu yakışıksız teklifin, hükümdarımız tarafından şiddetle reddedildiği ve:

"-Ben yakında bizzat gelip bu vergi işini orada yoluna koyacağım!" cevabıyla **Murad Bey**'in geri çevrilmiş olduğu mâlumdur.

Şeyh Cüneyd'e gelince, O bu gelişmeleri tâkip edince **Uzun Hasan**'ın yanında kalmakla bir devlet kurucusu olamayacağını anlamakta gecikmedi. Bir gün karısı **Hatice Begüm**'ü hâmile olduğu hâlde bırakarak kaçıp tekrar bir kısım müridiyle Azerbaycan'a gitmiştir. Burada hem Karakoyunlular ve hem de amcası **Şeyh Cafer** tarafından istenmediğinden Erdebil'de tutunamayarak müridleriyle kuzeye hareket etmiş ve Kafkaslar'ın kuzeyindeki Şirvanşahlar ülkesine girmiştir. Burası küçük bir beylikti. Onu kolayca zabtederek devletini kurabileceğini umuyordu. Lâkin 1460 baharında burada giriştiği bir muhârebede öldürülerek bertaraf edilmiştir. **Şeyh Cüneyd**'in vefâtından tam bir ay sonra **Hatice Begüm,** Diyarbekir'de bir erkek çocuk doğurmuş ve buna **Haydar** ismi verilmiştir.

Uzun Hasan ise, sırf hır çıkarmak için Osmanlı nezdine gönderdiği oğlunun eli boş dönmesi üzerine hiçbir sebep yokken Osmanlı ülkesine saldırmaya başlamıştır. Bu tecâvüzler arasında Koyunhisar'ı zabdetmiş, buranın kumandanı **Hüseyin Bey,** bütün gayetlerine rağmen **Uzun Hasan**'a karşı müdâfaada başarılı olamayınca bu Osmanlı toprağı **Uzun Hasan** tarafından zabdedilmiştir. Burasını istirdad için gönderilen **Hamza Paşa** da muvaffakiyetsizliğe

uğradığından **Uzun Hasan**'ın tecâvüzlerine devam edeceği düşünülmelidir."

Rapor bu cümle ile nihâyete eriyordu. Durum, Divan'da uzun uzun müzâkere edildi. Trabzon üzerine bir sefer kararı alınmakla beraber **Uzun Hasan**'ın arkadan tecâvüz hareketlerine devam edeceği de hesaba katıldığından hazırlıklar buna göre yapıldı. **Zağanos Paşa**, tekrar donanma kumandanlığına tâyin edildi. Kendisine Amasra önlerinde demirleyip karadan hareket edecek orduyu beklemesi tâlimâtı verildi.

Fâtih ise, seçkin kumandanları yanında olduğu hâlde karadan Amasra önlerine geldi. Burasını fethettikten sonra Sinop üzerine yürüdü. İsfendiyaroğulları'nın bu müstâhkem kalesini fethetmek kolay bir iş olmayacaktı. Fakat **Fâtih**, İsfendiyaroğlu **İsmail Bey**'e Trabzon üzerine yürüyeceğini bildirmiş ve bu hıristiyan devleti ortadan kaldırmak için girişilecek cihada kendisinin de yardımcı olmasını teklif etmişti. Bu yüzden **İsmail Bey** gâfil davranarak en seçme askerlerini Trabzon fethine yardım etmek üzere **Fâtih**'in yanına göndermişti. Bu sûretle müdafaası zayıflayan İsfendiyaroğulları beyliği kolayca ortadan kaldırılmış ve Sinop Kalesi fetholunarak burası da Osmanlı mülküne ilhâk edilebilmişti.

Bundan sonra **Zağanos Paşa**'ya Trabzon üzerine hareket emri veren **Fâtih**, sâhil yolunu terk ederek Sivas istikametine yürümüştür. **Fâtih**, Koyunhisar'a geldiği zaman burasını kolaylıkla istirdâd etmiş; bu noktadan geriye dönüp Trabzon istikametine gitse, **Uzun Hasan**'ın intikam almak maksadıyla boş durmayacağını düşündüğünden, ileri harekâta devam etmiştir.

Uzun Hasan'ın amcazâdesi **Hurşid Bey**'in idâresindeki kuvvetlerle **Gedik Ahmed Paşa** idâresindeki Osmanlı kuvvetleri arasında bir çarpışma olmuş ve Akkoyunlular'ın Osmanlı'dan yediği bu ilk tokat **Uzun Hasan**'ın gözünü korkutmuştu. Fakat şüphesiz mağlub edilen Akkoyunlu kuvvetleri, onların askerî güçlerinin çok bir küçük parçasıydı. Bu sebeple **Fâtih, Uzun Hasan** meselesinin halledilmemiş olduğu kanaatiyle Erzincan'a doğru devam etti. Yassıçemen'e gelerek ordugâhını kurdu.

Uzun Hasan burada **Fâtih**'i yumuşatmak üzere O'nun nezdine bir heyet gönderdi. Bu heyete **Uzun Hasan**'ın annesi **Sâre Hatun** ile Çemişkezek beyi **Kürt Hasan** da dâhildi. **Fâtih,** Trabzon Rum Devleti'ne yardım etmemek şartıyla **Uzun Hasan**'ın sulh teklifini şimdilik kabul etti. Ancak esas hedefi olan Trabzon'a yöneldiğinde **Uzun Hasan**'ın bu anlaşmayı tanımayarak yeniden tecâvüzlere girişme ihtimâline karşı O'nun annesi **Sâre Hatun**'u nezdinde rehine olarak alıkoydu. **Uzun Hasan** cephesinde bu nisbî sükun ve anlaşma üzerine Trabzon üzerine yönelen **Fâtih,** bu mıntıkada muntazam yolların bulunmaması sebebiyle meşakkatle ilerliyordu. Bunun için **Mahmud Paşa**'yı, Rumeli askerleriyle birlikte önden Trabzon üzerine sevketti. Bilhassa topların açılan yollardan Trabzon istikametine götürülmesi çok zahmetli bir işti ve gecikmeye sebep oluyordu.

Zağanos Paşa, Fâtih'ten takrîben bir ay önce emrindeki donanmayla Trabzon önlerine gelmişti. Trabzon'un batı yakasından hududu küçüle küçüle o anda Ayafokas (Akçakale) denilen bir noktadan başlamaktaydı. Burası **Zağanos Paşa**'nın doğduğu yer olan Polathâne'nin on kilometre kadar batısında

müstahkem bir kaleydi Aynı zamanda küçücük bir limanı vardı. **Zağanos Paşa** gençliğinde Rum balıkçılarla Yunus balığı avlarken burada çok bulunmuştu. Bu sebeple mıntıkayı iyice tanıyordu. Bir kısım askerleriyle bu noktada karaya çıkmadan önce kaleyi top ateşine tuttu. Kalede bir avuç Rum muhafız kuvveti mevcuddu. Burasını zabdetmek kolay olmuştu.

Kendisi batı istikametinde ilerlerken donanmaya da denizden kendisini takip etmesi tâlimatını verdi. Sahilden doğu istikametine doğru ilerleyerek Polathane'ye geldi. Buradaki cüz'î mukavemeti de kolaylıkla bertaraf eden **Zağanos Paşa**, Galinos mahallesindeki eski evini, okuduğu Rum mektebini ziyâret ettikten sonra komşulardan soruşturarak artık vefât etmiş bulunan anne ve babasının mezarlarını buldu. Onların mezarı başında bir Yasin-i Şerif okuduktan sonra batı istikametinde hareketine devam ederek bir gün sonra Trabzon surlarının batı yakasına ulaştı. Trabzon, aynen İstanbul misâlinde olduğu gibi artık kale içine hapsedilmiş oluyordu.

Zağanos Paşa, bir taraftan deniz cihetinden surları top ateşine tutmuş, diğer taraftan da kaleyi batı cihetinden kuşatmıştı. Atılan güllelerle yıkılan kale Rumlar tarafından süratle tamir oluyor ve kuşatma uzuyordu. Böylece her gün devam eden denizden ve karadan sıkıştırma on beş-yirmi günü bulmuştu ki, **Fâtih**'in **Mahmud Paşa** vâsıtasıyla gönderdiği öncü kuvvet de Trabzon'a ulaştı. **Mahmud Paşa** bir Rum dönmesiydi. Kale içinde O'nun teyzezâdesi olan **Georgios Amirutzes**'in iyi bir mevkii vardı. Âdetâ kralın akıl hocasıydı. O'nun gelişi ile Rumlar büyük bir ümide kapıldılar. Irkan kendilerinden olan bu Osmanlı Paşası'nın

kuşatmacıları belli bir vergi ile Trabzon fethinden vazgeçirebileceğini umuyorlardı. Bunun için teyzezâdesini her türlü anlaşmaya selâhiyetli olarak **Mahmud Paşa** nezdine gönderdiler. **Mahmud Paşa,** bu eski akrabasına müslüman olmayı teklif ettiği gibi söylediklerine de hiç itibar etmeyerek surları dövmeye devam etti. Bu son ümidini de kaybetmiş olan Rumlar, müdâfaaya devam ediyorlardı ki, **Fâtih** de emrindeki kuvvetlerle yetişti.

Tâ Erzincan'a kadar **Fâtih**'in mâiyetinde bulunan ve oralarda olup bitenleri müşâhede etmiş bulunan **Cizyedârzâde Ahmed Bahâüddin Efendi, Zağanos Paşa**'nın yakın dostuydu. Muhasaraya katıldığının ertesi günü denizden batı yakasına geçerek O'nun yanına geldi. **Zağanos Paşa, Fâtih**'in Trabzon fethi için yola çıkmışken böyle gecikmiş olmasının sebebini sordu. **Cizyedârzâde** uzun uzun **Uzun Hasan**'ın çıkardığı gâileleri anlattıktan sonra:

"-Efendimiz, Trabzon'u muhâsara ederken arkasından emin olmak istiyordu. Sebeb budur!" dedi.

Zağanos Paşa sordu:

"-Şimdi emin olabildi mi?"

Cizyedârzâde:

"-Nisbeten!.." dedi ve ilâve etti:

"-**Gedik Ahmed Paşa** kuvvetleri, **Uzun Hasan**'ın bir kısım kuvvetlerini mağlub edince, O, Efendimiz nezdine bir heyet göndererek sulh teklifinde bulundu. Trabzon Rum Devleti'ne yardım etmemek şartıyla bu teklif kabul edildi. Efendimizin, O'nun verdiği sözde duracağına inandığını sanmıyorum. Fakat elimizde bir koz var. **Uzun Hasan**'ın anası **Sâre Hatun,** Padişahımız nezdinde rehinedir. O, elimizde olduğu sürece **Uzun Hasan** bir

kötülük düşünemez!" dedi.

Zağanos Paşa sordu:

"-O, nasıl bir kadındır?"

"-Doğrusu pek yaşlı ve muhterem bir hatundur. Efendimizin hürmet ve muhabbetini celbetmeye muvaffak olmuştur. Kendileri O'na **"ana"** diye hitap etmektedirler. Lâkin..." dedi ve ilâve etti:

"-Bu müslüman kadın, her vesileyle kâfire şefaat etmekten geri kalmamaktadır. Bak ben duydum, **Mahmud Paşa** bile kendisine teyzezâdesi gönderildiği hâlde Rumları korumaya tenezzül etmediği hâlde bu müslüman kadın ne yaptı biliyor musunuz?"

Zağanos Paşa:

"-Ne yaptı?" diye sordu.

Cizyedârzâde anlattı:

"-Bu Trabzon'un arkaları gâyet sık ormanlıktır. Sâhile inen bir yol mevcud değildir. Önden giden baltacılar ağaçları kesip yol açıyorlar ve arkadan gelen ordu, topları ve top arabalarıyla geçmeye çalışıyorlardı. Bir ara öyle yalçın kayalık bir yere gelindi ki, Efendimiz bile attan inip yürümeye mecbur kaldığı anlar oldu. Bunlardan birinde ayağı kaydı. Kayalara tutunmaya çalışırken elleri kanadı. Bu durumu fırsat bilen **Sâre Hatun**:

"-Oğlum, Bey oğlu beysin!.. Bir yüce hükümdarsın!.. Trabzon gibi küçük bir kale için bunca zahmete katlanmaya değer mi?" deyince, Efendimiz hışımla doğruldu ve:

"-Ana, ana!" dedi. "Ben toprak için mi bunca zahmete katlanırım, sanırsın!.. İslâm'ın kılıcı benim elimdedir. O'nun hakkını vererek huzur-i ilâhîde mes'ûliyetten kurtulmak dilerim. Gâyem, Allah'ın dinini yaymaktan başka bir şey değildir. Sakın beni

yolumdan alıkoymak için bir daha böyle bir söz söyleme!.. Hürmetli bir misafirim olmasan bu hareketin cezâsı çok âğır olurdu!" dedi.

Cizyedârzâde devâm etti:

"-Tuhaftır!.. Ben duydum ki, bu kadın dün tekrar Efendimizin huzûruna çıkarak Trabzon'un fethinden vazgeçilmesi için bir kere daha ricada bulunmuştur. Bu ne cür'et!.."

Zağanos Paşa:

"-Onların muhterem bir insan rolü oynaması korkularındandır, fazîletlerinden değil!.. Biliyorsun, oğlu **Kommenos**'ların damadıdır."

Fâtih'in gelişiyle Trabzon Kalesi çepeçevre kuşatılmış oldu. **David Kommenos**, kale içindeki halkın açlıktan öleceğini görünce hayatının bağışlanması şartıyla sulh talebinde bulundu. Bunun üzerine kendisine istenilen eman verilerek Trabzon Kalesi fethi tamamlanmış oldu.

Fâtih, Kral **David Kommenos**'u muhâfaza altında deniz yoluyla önce İstanbul'a oradan da Edirne'ye gönderdi. Seres civarında kendisine bir dirlik tahsis edildi. Sekiz çocuğundan birinin kendi rızâsıyla müslümanlığı kabul etmesi üzerine Padişahın mâiyyetine alındı. Kızlarından biri Harem-i Hümâyûn'a alındığı gibi diğer biri de **Zağanos Paşa**'ya zevce olarak verildi.

Fâtih, Konya, Maraş, Aksaray gibi yerlerden ahâli getirilerek Trabzon'a yerleştirilmesi tâlimâtını verdi. **Zağanos Paşa**'nın zorladığı kapıya, **"Zağanos Paşa Kapısı"**, önündeki dereye de **"Zağanos Paşa Deresi"** denilmesini istedi. **Zağanos Paşa Kapısı**'nın hemen arkasında **"Zağanos Paşa Mahallesi"** adıyla bir müslüman mahallesi kurulmasını emretti. Bu emirleri, **Zağanos**

Paşa'nın hazır olduğu bir mecliste söylemişti ki, **Zağanos Paşa**'nın:

"-Efendimiz, bu ne iltifat!.. Ben buna lâyık değilim!" demesi üzerine **Fâtih** cevap verdi:

"-Hayır, Paşa Hazretleri!.. Benim sevgili **Zağanos**'um sen daha fazlasına lâyıksın!.. Zira kırk günden beri kaleyi sıkıştırmaya devam ettin. Şu kapıdan pek çok hücum gerçekleştirdin. Çok zahmet çektin!..."

Zağanos Paşa:

"-Çektiğimiz zahmet bir şey değil, Efendimiz!.. Güzel bir **"sıla keyfi"** aldım, bu bana yeter!" dedi.

V
GEYİKLİ BABA'NIN GELİŞİ

Fâtih, Trabzon'un fethinden sonra şehirde bazı düzenlemeler yaptı. "Altınbaşlı Meryem Kilisesi" denilen kiliseyi câmie çevirerek ilk cum'a namazın burada kıldı. Sonradan burası "Ortahisar Câmii" veya kısaca "Fâtih Câmii" adıyla anılmıştır.

İstanbul'daki Ayasofya'nın bir küçüğü de Trabzon'da mevcuttu ve aynı adla anılıyordu. Onu câmie çevirmeyip olduğu gibi bıraktı. **Fâtih,** Trabzon'da fazla kalmayarak Canik(Samsun) istikametinde meşakkatli bir yolculuk yaptıktan sonra içeriye doğru dönerek, bir ay sonra İstanbul'a vâsıl oldu. Trabzon'a Gelibolu Sancakbeyi **Kâzım Bey**'i vâli olarak tâyin etmiş ve O'na burasını sür'atle türkleştirip islâmlaştırması için gerekli bütün tedbirleri anlatmıştı.

Bir durum muhâsebesi için Divan'ı topladı. Rumeli'deki düşmanların vaziyetiyle **Uzun Hasan** gâilesi uzun uzun müzâkere edilip yapılacak işler

kararlaştırıldıktan sonra Divan dağıldı. Paşalar huzûrdan çıkarken, Padişah, **Zağanos Paşa**'ya:

"-Sen kal, Paşa Hazretleri!.." dedi. **Zağanos Paşa**:

"-İyi olur Efendimiz, benim de size söyleyeceklerim var!" dedi.

Fâtih:

"-Önce sen isteklerini söyle bakalım..." dedi.

Zağanos Paşa kendisini, merkezde bulunmaktan afv etmesini ve tekrar Balıkesir'e dönmesine müsaade edilmesini isteyince, Padişah sordu:

"-Bu Karesi Beyliği'nde ne kerâmet var, bilmem!.. Seni hangi mevkie getirsem, aklın oradadır. Karesi Sancakbeyliği senin için neredeyse veziriazamlıktan bile üstün!.. Halbuki ben şimdi seni veziriazam yapmak dilerdim. Sana onu söyleyecektim. Ama sen bizden kaçmak istiyorsun. Bunun bir sebebi olmak lâzım gelir!" dedi.

Zağanos Paşa, mahcûb bir şekilde:

"-Oraya rûhen çok ısındım. Havası lâtîf, insanları güzeldir. İzin verirseniz âhir ömrümü orada tamamlayayım!" dedi.

Fâtih:

"-Güzel insanların çoğu burada, merkezdedir. Hava dersen İstanbul'dan daha lâtîf bir yer yoktur. Burası Peygamber'in medhine mazhar olmuşken sen neden böyle ısrarla her defasında Karesi Beyliği'ni arzu edersin?" diye sordu.

O zaman Balıkesir, Karesi Beyliği diye anılıyordu. **Zağanos Paşa**, mahcûbiyetle başını eğdi. Cevap vermek istemediği anlaşılıyordu. Fakat **Fâtih** de O'nu hep yanında bulundurmak istediğinden ısrar

edince:

"-Efendimiz!.." dedi. "Doğru keşfettiniz. Balıkesir'i arzulamamda husûsî bir sebeb vardır. O da **Geyikli Baba** derler, bir Hak dostuyla beraber olmak husûsundaki arzumdur. Siz nasıl **Akşemseddin** hazretlerinin Göynük'e çekilmesi üzerine âh ü figân ettinizse, ben de bu Allah dostuyla beraber olmak husûsunda şiddetli bir arzu duymaktayım. O'nu görmeden geçen günlerimi ziyân sayıyorum!" dedi.

Fâtih, Geyikli Baba hakkında bilgi almak istediyse de **Zağanos Paşa**:

"-O kendisini bildirmek istemeyen bir gizli velîdir. Herkes onu deli sanır. Balıkesir'in Balya Dağları'nda bir küçük kulübede ikâmet eder. Şehre indiğinde dâima beraberinde bir güzel geyik bulunur. Bu, O'nun muhâfızı gibidir. Bu sebeple halk O'na **Geyikli Baba** der. Asıl adını sorsan, kimse bilmez. **Hacı Bayram-ı Veli** hazretlerinin müridlerinden bir meczub derviş olduğundan başka hakkında hiç kimse bir şey bilmez." dedi.

Fâtih, Geyikli Baba hakkında daha fazla bilgi almak merâkına kapıldı. **Zağanos Paşa** ise o zâtın ifşâ olunmaktan (açıklanmaktan) hazzetmeyeceğini, O'nun hakkında daha fazla bilgi verirse belki de kendisine kızacağını söylemesine rağmen, **Fâtih** ısrarcı davranınca:

"-**«El-emru fevka'l-edeb»** yani "emir, edebden üstündür." sözüyle başlayarak şu izahatta bulundu:

"-Ben ilk Balıkesir vâliliğimde mâlumunuz üzere oldukça gençtim. Efendimiz, ikinci defa Manisa Sancakbeyliği'ne gönderilirken bendeniz **Halil Paşa**'nın husûmetine mâruz kalarak Balıkesir'e

sürülmüştüm. Orada zaman zaman ava çıkardım. Bir kış günü, kovaladığım bir geyik sebebiyle mâiyetimdekilerden bir hayli ayrılmıştım. Bir yardan geçiyordum ki, üzerime bir çığ kitlesi gelmekte olduğunu gördüm. Âni bir sayha ile "Allah!" diye bağırabilmişim. Kurtuluşu imkânsız bir musîbet hâlinde dağlar gibi kar yığınının üzerime düşmekte olduğunu görüyordum. Göz açıp kapayıncaya kadar bir zaman zarfında bir el beni çekip o musibetten kurtardı. Gözümü açtığımda dört duvardan ibâret bir kulübedeydim. Kulübede bir çoban ateşi yanıyor ve biraz uzağında da bir geyik ısınıyordu. Perişan kıyâfetli bir derviş bana gülümseyerek:

"-Kâşâneme(sarayıma) hoş geldin!.." dedi.

Sonra geyiğe dikkat ettim. O, benim kovaladığım hayvandı.

Böylece tanışmış olduk. Beni çığ altında kalmaktan kurtaranın kendisi olduğunu anlamakta gecikmedim. Üstüme gelen çığ, yere düşmeden O beni kulübesine celbetmişti.

Derviş bana yaklaşarak:

"- Bana "**Geyikli Baba**" derler. Balya Dağları'nda bu kulübede yaşarım. Şehre pek inmediğim için adımı pek duymamışsındır!" dedi.

Uzandığım hasırın üzerinde doğruldum. Üstümü başımı, kavuğumu düzelttim ve

"-Hayır efendi hazretleri! Adınızı çok duydum" dedim.

"-Sana, o bir delidir, demişlerdir!.." karşılığını verdi.

Ben yine:

"-Hayır!. O **Hacı Bayram-ı Veli** Hazretlerinin bir meczub dervişidir diyorlar!." dedim.

"-Doğru, önceleri öyleydi fakat sonra durum değişti!." dedi.

"-Değişti de ne oldu?!" diye sordum. **Geyikli Baba** sustu, sustu. Bundan fazlasını söylemek istemediği anlaşılıyordu. Pek fazla ısrar edince:

"-Sen," dedi "bir devlet adamısın!.. Karesi Sancakbeyi **Zağanos Paşa**'sın!.. Devlet adamları halkın zâhirî işlerini görürler!. Onlara bizim dünyamız yabancıdır.

Bununla beraber senin mâneviyâtına baktım. Gördüm ki derviş gönüllüsün. Mütevâzi ve cömertsin! Dünya'ya çokça meylin yok. Onun için sana sırrımdan bir nebze bahsedeceğim!.." dedi. Sonra şu izahatta bulundu:

"-Ben," dedi "herkesin çok iyi bildiği **Orhan Gâzi** zamanında yaşayıp Bursa'nın fethine katılmış olan "**Geyikli Baba**" nın torunlarındanım. Babam Balıkesir'e yerleşmiş çiftlik çubuk sahibi bir insandı. Sürüyle koyunları vardı. Beni de kendi işiyle meşgul etmek istiyordu. Bense ilim öğrenmek hevesindeydim.

Derken bir gün **Hacı Bayram-ı Veli** hazretlerinin müridlerinden birinin yolu köyümüze düştü. O'nun arkasına takılarak tâ Ankara'daki Zülfazl Köyü'ne gittim. Henüz pek gençtim. O mübârek zat başımı okşayarak:

"-Evlâdım! Geriye dön!.." dedi. "Dön ve bir daha babanın izni olmadan köyünden ayrılma!.."

Sonra şunları ilâve etti:

"-Babanın sana teklif ettiği çobanlığı yap! Senin mânevî terbiyen bize âid değildir. O vazife **Hızır Aleyhisselâm**'ındır. Vakti gelince O seni bulur ve olgunlaştırır."

Çaresiz geri döndüm ve çobanlığa başladım. İşte benim **Hacı Bayram-ı Veli** müridlerinden sayılmam bu sebebledir!"

Zağanos Paşa hikâyenin devamını merak ediyordu ki **Geyikli Baba** uzun bir sükûta daldı. Sonra uykudan uyanırcasına derin bir nefes aldı ve:

"**Zağanos Paşa**'m! Bundan ötesini anlatmaya müsaade edilmiyor!" dedi. "Sen şu kadarını bil ki ben kendime mâlik değilim. Âdeta **Hızır Hazretleri**'nin elinde bir medyum, bir meyyit gibiyim. Bir elimi tutar, göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir süre sonra kendimi Mekke'de tavafta bulurum. Seni çığ altından çekip çıkararak mutlak bir ölümden kurtaran da O'dur. Beni sadece bir âlet gibi kullandı!."

Zağanos Paşa, bu noktadan öteye **Geyikli Baba**'ya hiçbir şey anlattıramadığını naklederek:

"Daha sonraları bir çok kereler O'nun feyizli sohbetlerinde bulundum. O'nun bir Hak âşığı belki de zamanımızın kutbu olduğunu düşünüyorum. Bu sözleri söyleyerek O'nun hakkında böyle bir ifşaatta bulunmaktan çok çekiniyordum. Şu âna kadar dilimi hep tuttum. Buna benzer pek çok kerâmetini gördüğüm hâlde hep sustum. Fakat bugün Efendimizin ısrarına dayanamayarak böyle bir ifşaatta bulundum. İnşaâllâh **Geyikli Baba**'yı kızdırmış olmam!" dedi.

Fâtih, o zâtla görüşmek istediğini söyleyince **Zağanos Paşa**:

"-Efendim, kendilerine sorarım. Kabul buyururlarsa, hay hay!.." dedi.

Bu görüşme üzerine **Fâtih, Zağanos Paşa**'nın arzusunu kabul ederek O'nu tekrar Karesi Sancakbeyliği'ne tâyin etti.

Zağanos Paşa, Balıkesir'e geldiğinde makamına geçip oturmadan atını Balya Dağları'na sürerek **Geyikli Baba**'nın kulübesine geldi.

Geyikli Baba'nın yüzünde bir kızgınlık alâmeti yoktu. **Zağanos Paşa**'yı gülerek karşıladı ve:

"-Sırrımızı neden ifşâ ettin?" dedi.

Zağanos Paşa, başını önüne eğip cevap vermeyince, O'nu tesellî makamında:

"-Emir, demiri kesiyor; değil mi?!.. Talep eden Emiru'l-Mü'minîn olunca cevap vermemezlik edemezdin. Zararı yok. Kabahat sende değil, bende!.. Zîrâ sır sâhibi, onu saklayabilene yüklemelidir. Ben, senin Sultan'a yakınlığın sebebiyle bir gün böyle bir mecbûriyetle karşılaşacağını takdir etmeliydim. Zararı yok. Olan oldu. Ben burada yaşıyorum. Padişahsa çok uzakta!. Bu sebeple bundan büyük bir mahzur doğmaz.

Hünkârımızın, benimle görüşmek arzusuna gelince, bu aslâ mümkün değildir. Zîrâ bu mânevî iklimin hazzını tadanların gözünde Dünyâ işleri ehemmiyetini kaybeder. O'nun gibiler, ümmete lâzımdırlar. Bu zevkten uzak tutulmaları gerekir! Âhiret uzak değil. O'nunla öteki Dünyâ'da görüşürüz!

Bak, sen bile devlet hizmetinde çok yarayışlı bir adam olduğun hâlde bizimle tanışıp bu zevki tadınca merkezde durmaya, efendimizle seferlere katılmaya isteksiz hâle geldin. Her fırsatta buraya kaçıyorsun. Bu kaçıncı gelişin, düşünsene!.. Aaa, sana şunu da söyleyeyim, bundan sonra sen bana artık gelmeyeceksin. Ben sana geleceğim. Bu geliş üç kere olacak. Dördüncüsünde seni âhirete uğurlamak için gelirim."

Bu sözleri duyan **Zağanos Paşa** ürperdi:

"-Ziyâretleriniz sık mı olacak, Efendi Hazretleri?!.."

Bununla **Zağanos Paşa**, geri kalan ömrünün azlığı veya çokluğu hakkında bir fikir edinmek istiyordu. **Geyikli Baba**:

"-Çok da değil, az da değil!.. Ben sana yakında belli ederim. Şu gördüğün geyik, aslında bir aslandır. Ben, onu insanlara korkmasınlar diye geyik sûretinde gösteriyorum. Çünkü korku insan tabiatında vardır. Sana da vaktini bildiririm, ama ola ki, ölüm korkusuna kapılırsın. Var git, başladığın hayır işlerini bitir. Ben de yardıma geleceğim!.." dedi.

Zağanos Paşa, makamına geçer geçmez, başladığı hayır işlerinin bitirilmesi için gereklilere emirler yağdırdı. Çünkü bu işler için ne kadar zamanı olduğunu bilmiyordu. İnşâ edilmekte olan câmii şerifin bitişiğine kendisi için bir türbe yapılması tâlimâtını verdi. Sonra kendisi de bu inşaatta ırgat gibi çalışmaya başladı. Günlerden bir gün koca koca taşları sırtında taşıyordu ki, **Geyikli Baba**'yı karşısında gördü. Gülümseyerek:

"-Baktım acelen var, ben de yardıma geldim!" dedi.

Birkaç gün inşaatta çalıştıktan sonra Balya Dağları'na dönen **Geyikli Baba**, dört-beş ay sonra Ramazan-ı Şerif'in hulûlü ile bir iftar saatinde **Zağanos Paşa**'nın kapısında göründü ve:

"-İftara geldim!" dedi.

Zağanos Paşa, ikinci ziyâret şansının da bu sûretle gerçekleştiğini görmekle ürperdi. Üçüncü ziyareti geciktirmek için **Fâtih**'in dâvetine icâbet ederek O'nun kendisine teklif ettiği Trabzon Vâliliğini kabul edip Balıkesir'den uzaklaştı.

Lâkin Trabzon'da da fazla duramadı. Doğup büyüdüğü bu şehir bile O'nu teselli edemiyordu. Aklı hep Karesi Beyliği'nde ve **Geyikli Baba**'daydı. Hem böyle uzaklaşmakla O'nun ziyaretine mânî olunamıyacağını neden akıl edememişti. O, kendi söylediğine göre **Hızır**'ın elini tutmasıyla bir anda Mekke'ye ulaşmıyor muydu?! O halde aldığı tedbir boşunaydı.

Padişah'a müracaatle vazifesinin tekrar Balıkesir'e naklini istedi. **Fâtih**, O'nun **Geyikli Baba** ile olan mâcerasını öğrenmiş bulunduğundan bu ricasını derhal kabul etti.

Balıkesir'deki vazifesine başlayan **Zağanos Paşa** gayet tedirgindi. **Geyikli Baba** her an gelebilir ve bu sûretle ziyaretin üçüncü ve sonuncusu da gerçekleşebilirdi. Bir yıldan fazla zaman geçtiği halde O ortalıkta görünmedi.

Fakat bir zaman sonra Ramazan Bayramı idrâk edilmişti ve **Zağanos Paşa**'nın evinde bayramlaşma merâsimi yapılıyordu ki, bir ikindi vakti **Geyikli Baba**'yı tekrar karşısında gördü. Bu defa da:

"-Bayramlaşmaya ve vedâlaşmaya geldim!" diyordu.

Zağanos Paşa'ya câmi ve türbesinin bitirilip bitirilmediğini sordu:

"-Elhamdülillâh bitirdik ve bütün mal ve mülkümüzü vakıf yaptık." dedi.

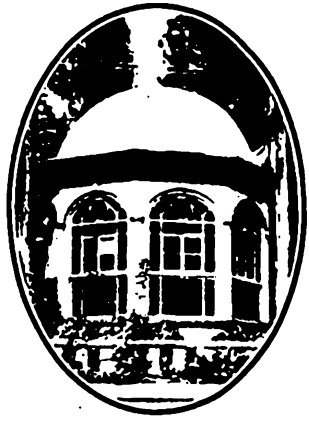
Kısa bir bayramlaşmadan sonra **Geyikli Baba**, Balya Dağları'ndaki kulübesine döndü. **Zağanos Paşa** artık pek fazla vakti kalmadığını anlamıştı.

Kurban Bayramı'nın arefe günüydü ki, evinde kurban hazırlıkları yapmakta olan **Zağanos Paşa**'ya hizmetkârları **Geyikli Baba**'nın geldiğini haber

verdiler. Paşa, dördüncü görüşmenin asla gerçekleşmeyeceğini biliyordu. Demek ki, vâde tamamdı.

"-Benim bayramım, **Mevlânâ** hazretlerinin Şeb-i Arûs, yani düğün gecesi dediği Rabb'e ulaşmakla gerçekleşecekmiş." dedi.

Sedirin üzerinde kıbleye doğru dönerek kelime-i şehâdet getirdi. **Geyikli Baba** içeriye girdiğinde O'nun rûhunu teslim etmiş olduğunu gördü. **Geyikli Baba**'nın bu seferki gelişi, O'nun âhirete gidişi oldu.

VATAN ÇOCUKLARININ SAF DİMAĞ VE GÖNÜLLERİNE, ONLARIN UFUKLARINI AYDINLATACAK BÜYÜK VE ULVÎ DÜŞÜNCELERİN İLK TOHUMLARINI EKEBİLMEK HERŞEYDEN ZİYÂDE TARİH ŞUURUNUN BESLENMESİYLE MÜMKÜNDÜR.

BU MAKSATLADIR Kİ DERİN BİR İSLAMÎ ŞUURLA YOĞRULMUŞ OLAN OSMANLI TARİHİNİ BAŞTAN BAŞA BİR SERİ ROMAN HALİNDE ORTAYA KOYMAK İHTİYACI HİSSETTİK.

BİR SERİ TEŞKİL EDEN BU ESERLER, BİR TAKIM TARİHÎ KAHRAMANLAR VESİLE EDİNİLEREK GENÇ DİMAĞLARIN İSLAMÎ ESASLARIN FİİLÎ ÖRNEKLERİYLE KAVRAYABİLMELERİ İÇİN YAZILMIŞTIR.

FİKRÎ VE FİİLÎ MUHTEVÂLARI KASDEN SAKATLATILMIŞ GENÇLERİMİZİN, HAKKA VE HAYRA YÖNLENDİRİLMELERİNDE EN MÜESSİR BİR VASITA OLABİLECEK BU ESERLERİN YAYINLANMIŞ OLANLARI -ŞİMDİLİK- ŞUNLARDIR;

- KANLI DÜĞÜN
- UZUNCA SEVİNDİK
- KIRIK KILIÇ
- KAVUKLU İHTİLÂLCİ
- DÜZMECE MUSTAFA
- ZAĞANOS PAŞA
- CEM SULTANIN PAPAĞANI
- MALKOÇOĞLU KARDEŞLER (BALÎ BEY VE YAHYA PAŞA)
- VELİ BEYAZİD'İN BEDDUASI
- MAKBUL VE MAKTUL İBRAHİM PAŞA
- BARBAROS HAYREDDİN PAŞA
- SOKULLU MEHMED PAŞA
- MİMAR KOCA SİNAN
- ZORAKİ ASÎ (Şehzade Bayezid)
- PİRÎ REİS

Sebil Yayınevi

ISBN 978-975-580-023-9

9 789755 800233

www.sebilyayinevi.com
/sebilyayinevi
/Sebilyayinevi
/sebilyayinevi